

T.C.

ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İK-YL-2005-0007

**TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ: FİNANSAL KRİZLER
ve FİNANSAL KRİZ SONRASI UYGULANAN
İSTİKRAR PROGRAMLARININ ETKİLERİ**

HAZIRLAYAN

İlkay SUCU

DANIŞMAN

DOÇ.DR. Fuat ERDAL

AYDIN-2005

ÖZ

Genelde küreselleşme ve özelde, 1980'lerden beri gündemde olan finansal serbestleşme , sermayenin küresel düzeyde kısıtlamasız ve serbestçe hareket etmesini gerektirmektedir. Ancak bu durum, bazı ülkelerde finansal istikrarsızlıkların yayılmasına da yol açmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bir finansal krizi engellemek, bu ülke için olduğu kadar dünya ekonomisi için de önem taşır. Kriz riskini azaltmak ve kriz dönemlerini mümkün olan en az zararla geçirmek için gerekli olan en önemli koşullardan biri bankacılık sektöründe etkin bir denetimin yerleştirilmesidir. Bu çalışmada Türkiye'de bankacılık krizleri ve uygulama politikaları araştırmayı amaçlamıştır.

ABSTRACT

Globalization in general and financial liberalization since 1980's require free movement of capital. However this causes sometimes financial instability in some countries. Preventing a financial crisis in a developing country is not only important for that country but also important for the world economy. One of the conditions reduce the risk of a crisis and to overcome it as less costly as possible, is an efficient monitor of banking sector.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Finansal Serbestleşme	: Financial Liberalization
Finansal İstikrarsızlık	: Financial Instability
Finansal Kriz	: Financial Crisis
Küreselleşme	: Globalization
Bankacılık Sektörü	: Banking Sector

İÇİNDEKİLER

ÖZ-ABSTRACT	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÇİZELGELER LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR ve SİMGELER	x
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR	5
3. MATERYAL ve METOT	7
3.1. Tezin Yapılabilirliği	7
3.2. Tez Araştırmasını Yönlendirecek Hipotez ve Teorik Çerçeve	7
3.3. Tezde Kullanılacak Araştırma Yöntemleri ve Araştırma Tekniklerinin Kısaca Açıklanması	7
4. ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA	9
4.1. FİNANSAL KRİZLERİN YAPISI	9
4.1.1. Finansal Kriz Kavramı	9
4.1.2. Finansal Kriz Yaklaşımları	10
4.1.2.1. Finansal Kriz Konusundaki Geleneksel Yaklaşımlar	10
4.1.2.2. Finansal Krizi Açıklamaya Yönelik Modeller	12
4.1.2.2.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri	13
4.1.2.2.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri	14
4.1.2.2.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri	15

4.1.3. Finansal Kriz Çeşitleri	16
4.1.3.1. Para Krizi	16
4.1.3.2. Bankacılık Krizi	18
4.1.3.3. İkiz Krizler	20
4.1.3.4. Sistemik Finansal Krizler	21
4.1.3.5. Dış Borç Krizi	21
4.1.4. Finansal Krizlerin Nedenleri	21
4.1.4.1. Sürdürülemeyen Makro Ekonomik Politikalar	22
4.1.4.2. Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike	23
4.1.4.3. Finansal Serbestleşme	24
4.1.4.4. Sürü Psikolojisi	26
4.1.5. Finansal Krizin Göstergeleri	27
4.1.5.1. Ön Göstergeler	27
4.1.5.2. Temel Göstergeler	27
4.1.6. Dünyada Yaşanan Finansal Krizler	27
4.1.6.1. Meksika Krizi	28
4.1.6.2. Asya Krizi	28
4.1.6.3. Rusya Krizi	29
4.1.6.4. Brezilya Krizi	30
4.1.7. Finansal Krizlere Karşı Uygulanan İstikrar Politikaları	31
4.1.7.1. Monetarist Yaklaşım	31
4.1.7.2. Yapısalcı Yaklaşım	32
4.1.7.3. Heterodoks İstikrar Politikaları	32
4.1.7.4. Ortodoks İstikrar Politikaları	33
4.2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI ve KRİZLERİN BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİLERİ	35

4.2.1. 2000 ve 2001 Krizleri Öncesi Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü	35
4.2.2. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Bazı Göstergeler	37
4.2.3. Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları	40
4.2.3.1. Ekonomik İstikrarsızlık	40
4.2.3.2. Yüksek Kaynak Maliyeti	41
4.2.3.3. Haksız Rekabet Koşulları	42
4.2.3.4. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler	43
4.2.3.5. Öz Kaynakların Yetersizliği	44
4.2.4. 2000-2001 Krizleri Sonrası Türk Bankacılık Sistemi	44
4.2.4.1. 2000 Kasım Krizi	45
4.2.4.2. 2001 Şubat Krizi	49
4.2.5. 2000-2001 Krizlerinin Nedenleri	50
4.2.6. 2000-2001 Krizlerin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri	63
4.2.6.1. Bankaların Döviz Pozisyonları	65
4.2.6.2. Toplam Mevduatın Vade Yapısı	66
4.2.6.3. Krizlerin de Etkisiyle Daha da Büyüyen Zarar ve Banka Sermayelerinin Reel Olarak Erimesi	66
4.2.6.4. Bankacılık Sistemindeki Serbest Sermayenin Yapısı	67
4.2.6.5. Bankacılık Sisteminde Karlılık	68
4.2.6.6. Tahsili Gecikmiş Alacaklar	69
4.2.6.7. Mevduatın Banka Grupları Arasında Dağılımı ve Kredi Arzı	70
4.3. FİNANSAL İSTİKRAR PROGRAMLARI ve POLİTİKALARININ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİLERİ	72
4.3.1. Finansal İstikrar	72
4.3.2. Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar	73
4.3.2.1. Bankacılık Sisteminin Denetim ve Gözetiminin Arttırılması	75

4.3.2.2. Finansal Serbestleşme ve Sermeye Hareketlerine Yönelik Politikalar	76
4.3.2.3. Döviz Kuru Politikaları	78
4.3.2.4. Fiyat İstikrarının Sağlanması	78
4.3.2.5. Son Kredi Mercii Olma Rolü	79
4.3.3. Finansal Krizlere Yönelik Türk Ekonomisinde Uygulanan İstikrar Politika ve Programları	79
4.3.3.1. Türkiye’de 1980 Öncesi Uygulanan İstikrar Programları	80
4.3.3.2. Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Programları	81
4.3.4. İstikrar Programları Sonucunda Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılanması	86
4.3.4.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılanması	88
4.3.4.1.1. Finansal Açıdan Yeniden Yapılanma	88
4.3.4.1.2. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılanma	92
4.3.4.1.3. Yeniden Yapılanma Sonrasında Kamu Bankalarının Mali Yapısındaki Değişmeler	94
4.3.4.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bankalarının Yeniden Yapılanması	95
4.3.4.2.1. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Devir, Birleşme, Satış veya Tasfiye Yoluyla Çözümlemesi	95
4.3.4.2.2. Finansal Açıdan Yeniden Yapılanma	98
4.3.4.2.3. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılanma	102
4.3.4.2.4. Sorunlu Aktiflerin Yönetimi	105
4.3.4.3. Özel Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılanması	108
4.3.4.3.1. Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi ve Sorunlu Kredilerin Çözümlemesi	108
4.3.4.3.2. Açık Pozisyonların ve Faiz Riskinin Sınırlandırılması	109
4.3.4.3.3. Devir ve Birleşmeler	109
4.3.4.4. Gözetim ve Denetim Etkinliğinin Arttırılması	111

4.3.4.4.1. Sermaye Düzenlemeleri	111
4.3.4.4.2. Risk Düzenlemeleri	112
4.3.4.4.3. Kredi ve İştirak Sınırlamaları ile Karşılıklara İlişkin Düzenlemeler	112
4.3.4.4.4. Muhasebe Standartları ve Bağımsız Denetim	113
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	115
ÖZET	118
SUMMARY	119
TEŞEKKÜR	120
KAYNAKLAR	121
ÖZGEÇMİŞ	132

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1. Türk Bankacılık Sektörü(Aralık 2000 itibariyle)	37
Çizelge 2. Bankacılık Sektöründeki Gelişmelere İlişkin Bazı Göstergeler	38
Çizelge 3. Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Gelişmeler (Milyon Dolar)	39
Çizelge 4. Türkiye’de Kriz Döneminde Döviz Tevdiat Hesabında, Reel Döviz Kuru İndeksinde ve Ticari Bankaların Sendikasyon Kredileri Hacminde Gelişmeler	51
Çizelge 5. Türkiye’nin Dış Ticaret Değerleri ve Değişim Oranları	52
Çizelge 6. Türkiye’de Bankaların Açık Pozisyonları(Milyar\$)	54
Çizelge 7. Türkiye’de Kriz Öncesi ve Sonrası, Gecelik İşlemlere Uygulanan Basit Faiz Oranları	55
Çizelge 8. Ticari Bankalarının Kısa Vadeli Borç Stoku	56
Çizelge 9. Türkiye’de Doların DİBS Faizine Göre Reel Getirisindeki Gelişmeler	62
Çizelge 10. Bankaların Döviz Aktif ve Pasifleri	66
Çizelge 11. Toplam Mevduatın Vade Yapısı	66
Çizelge 12. Öz Kaynaklar I	67
Çizelge 13. Öz Kaynaklar II	68
Çizelge 14.Kârlılık(yüzde)	69
Çizelge 15. Tahsili Gecikmiş Alacaklar(TGA)	70
Çizelge 16. Mevduat Banka Gruplarına Göre Dağılımı	71

Çizelge 17. Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler	89
Çizelge 18. Kamu Bankalarının Kısa Vadeli Yükümlülükleri	90
Çizelge 19. Kamu Bankalarının Öz Kaynakları	91
Çizelge 20. Personel ve Şube Sayısında Yaşanan Gelişmeler	93
Çizelge 21. Kamu Bankalarının Konsolide Bilançosu	94
Çizelge 22. TMSF Bankalarında Yeniden Yapılanma Süreci	96
Çizelge 23. TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar Listesi	97
Çizelge 24. TMSF Nakit Dışı Tahvil Stoku	99
Çizelge 25. TMSF Kaynaklarından Yapılan Sermaye ve Mevduat Desteği	100
Çizelge 26. TMSF Bünyesindeki Bankaların Kısa Vadeli Yükümlülükleri	101
Çizelge 27. TMSF Bankalarının Şube ve Personel Sayısı	103
Çizelge 28. TMSF Bankalarının Şubelerinin Satışı	104
Çizelge 29. TMSF İştirak Satışları	104
Çizelge 30. TMSF'ye Devredilen Dosyalar	105
Çizelge 31. Fon Bankalarından Yapılan Tahsilatlar	106
Çizelge 32. TMSF Dava ve Takip İstatistikleri	107
Çizelge 33. Özel Bankaların Öz Kaynaklarının Gelişimi	108
Çizelge 34. Özel Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler	109
Çizelge 35. Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler	110

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Faiz Oranlarının Gelişimi

92

KISALTMALAR ve SİMGELER LİSTESİ

BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Uluslararası Düzenlemeler Bankası
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senedi
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTH	Döviz Tevdiat Hesabı
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	International Monetary Fund(Uluslararası Para Fonu)
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKBG	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
MDDAF	Menkul Değerler Değer Artışı Fonu
KYT	Kamu Yararı Teorisi (Public Interest Theory)
O/N	Over Night Faiz(Gecelik Faiz)
SKYDF	Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TGA	Tahsili Gecikmiş Alacaklar
TEFE	Toptan Eşya Fiyat Endeksi

TMSF	Tasarruf Mevduat Sigorta Fonu
TL	Türk Lirası
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
UMS	Uluslararası Muhasebe Standartları
YP	Yabancı Para

1. GİRİŞ

Krizler, finansal yatırımcıların ülke koşullarının riskli hale geldiği konusundaki beklentilerine bağlı olarak, giriştikleri spekülasyon atakları sonucu başlar ve bu atakların yoğunluğu ölçüsünde şiddet kazanır. Finansal serbestleşme sonrası, para ve bankacılık krizleri, hızla artmıştır. Ulusal para biriminin değer kaybetmesi ile döviz kuru riski ve vade uyumsuzlukları, likidite problemleri ve geri dönmeyen krediler şeklindeki bankacılık problemleri, finansal zayıflığın temel nedenleri arasında yer almaktadır. Finansal istikrarsızlık, banka varlık fiyatlarındaki aşırı dalgalanmanın ekonomi üzerinde olumsuz etkilere neden olmasıdır. Finansal istikrarsızlık genel olarak, finansal sistemde bilgi akışını etkileyen ve bu nedenle finansal sistemin fonların etkin bir biçimde dağıtım işlevini yerine getiremez hale getiren dış şoklar nedeniyle oluşmaktadır.

1980'lerden itibaren sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, iletişim teknolojilerinin ilerleme göstermesi, çöken sabit kur rejiminin ardından kur riskinden korunmak için türev ürünlere başvurulması gibi gelişmelerle dünya ekonomik sistemi içinde finansal işlemlerin payının artması sonucunda, ülke ekonomilerinde de finansal işlemlerin bireysel bazda yaygınlığı ve tüm ekonomi içindeki payı artmıştır. Finansal piyasaların uluslararası düzeyde bütünleşmesi, ulusal ekonomilerde ortaya çıkan krizlerin finansal piyasalar aracılığıyla global düzeyde etkide bulunmasını beraberinde getirmiştir. Bu anlamda, finansal piyasalarda istikrarın sağlanması dünya ekonomisinin işleyişi açısından da önemlidir.

İşte ülkelerin finansal sistemleri arasında yaşanan böyle bir entegrasyon süreci bağlamında, 1990'ların ikinci yarısından sonra Asya(1997), Rusya(1998) ve Latin Amerika'da(1994) ekonomik krizler yaşanmıştır. Kendini yeterli güvenlik de görmeyen batı sermayesinin Uzakdoğu ülkelerinden ve Rusya'dan çekilmesi ile piyasalarda hem talep hem de yatırım açısından önemli düzeyde para sıkıntısı yaşanmıştır. Bu ise ülke ekonomilerinde durgunluk ve işsizlik şeklinde krize neden

olmuştur. Yani ekonomilerde önce finansal kriz ardından da doğal olarak reel kriz yaşanmıştır

Finansal istikrarsızlığın artmasına neden olan söz konusu faktörler ekonominin içinde bulunduğu konjoktüre göre özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerinde reel büyümeyi tahrip edici etkilerde bulunabilir. Zira, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin kurumsal özelliklerinden olan yerleşik enflasyon ve politik istikrarsızlık, finansal istikrarsızlığa paralel olarak, döviz krizine de yol açabilir. Ulusal paranın değerine yönelik belirsizlik, devalüasyonu beraberinde getirirse hem banka bilançolarının bozulmasına hem de firmaların ve kamunun yabancı para cinsinden borçlarının artmasına neden olur.

Finansal istikrarın sağlanabilmesi açısından finansal sistemde ağırlığı olan kurumların aynı anda istikrar içinde olması gerekir. Bankalar, gelişmekte olan ülkelerin piyasalarında önemli role sahiptirler. Bankalara yönelik olarak uygulanacak denetim, gözetim ve düzenleme mekanizmaları özellikle kriz dönemlerinde hem paniklerin(run olgusu) önlenmesi hem de merkez bankasının etkili para politikası uygulayabilmesi açısından önemlidir. Bankacılık sektöründe yaşanan riskler, her ülkede, her dönemde kaçınılmaz olarak yaşanabilir. Zira finansal piyasalar var olduğu sürece, risk unsuru sistem içerisinde varlığını sürdürecektir. Ancak bu aşamada önemli olan risklerin doğru tanımlanıp, yönetilmesi olmaktadır. Banka üst yönetimleri, kurumsal olarak alınan riskler hakkında daha fazla bilgi edinmeli ve riskin yönetilmesi için gerekli sistemlere sahip olmalıdırlar. Böylece piyasada oluşacak risklerin zararları, bankacılık sektörünü en alt düzeyde etkileyecek ve oluşacak krizlerin zararları minimuma inecektir.

Finansal istikrarın sağlanmasında ödemeler sisteminin etkin işlemesi, kurumların sağlıklı olması ve piyasanın çalışır nitelikte bulunması her şeyden önemlidir. Bütün bunlar oluşabilecek sistemik bir riskin de önleyicisidir. Bilgilerin düzenli toplanması, denetimin önleyici olması ve oluşabilecek hasarların önceden sınırlandırılması esastır. Ekonomilerde yaşanan krizlerin finansal sisteme ve onun en önemli unsurlarından olan bankacılık sektörüne yansyarak, tüm finansal sistemi ve

ekonomiyi etkileyebilecek sorunlar ortaya çıkarması ihtimali düzenleyici ve denetleyici kurumları daha dikkatli olmaya zorlamıştır. Pek çok ülkede bu kurumlar tüm bankacılık sisteminin çöküşünü önlemek için ya yaşanan krizler sonrasında kayıpların artmasını önleyebilmek ya da krizlerin sektöre de bulaşmasına karşı tedbir alabilmek için sisteme müdahale etmek durumunda kalmışlardır.

Türkiye’de 2000 yılı başında enflasyonu düşürmek ve ekonomide büyüme ortamını yeniden sağlamak amacıyla kapsamlı bir ekonomik program uygulamaya konulmuştur. Program kapsamında sıkı maliye politikası uygulanması ve yapısal reformların hayata geçirilmesinin yanı sıra, enflasyonist beklentileri hızla aşağıya çekmek için döviz kurları hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış ve para politikası likidite genişlemesini yabancı kaynak girişine bağlayan bir çerçeveye oturtulmuştur.

2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı bankacılık sisteminin bilanço yapısının şekillenmesinde de önemli ölçüde etkili olmuştur. Programın uygulanmaya başlamasıyla birlikte, bankacılık kesimi faiz oranlarının daha da düşeceği beklentisi altında yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiştir. Diğer yandan, döviz sepetinin hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış olması, yabancı para cinsinden kaynakları Türk Lirası cinsinden kaynaklara göre daha cazip hale getirmiştir. Bu çerçevede, bankaların bir bölümü kaynaklarının kısa vadeli ve döviz cinsinden, kullanımlarının ise uzun vadeli ve Türk Lirası cinsinden gelişmesi yönünde bir eğilim içine girmeye başlamıştır. Bu gelişmeler sonucunda 2000 ve 2001 krizleri ortaya çıkmıştır. Elbette her iki kriz de ekonomi politika ve uygulamalarındaki hatalardan kaynaklanmıştır. Ancak gerek 22 Kasım ve gerekse 21 Şubat krizlerinde uluslararası kısa süreli sermayenin ani çıkışlar gerçekleştirerek borsada, faizde ve döviz fiyatlarında oluşan panik havasını yaygınlaştırdığı ve piyasa şoklarının büyümesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Bu çalışmanın ilk bölümünde finansal krizler üzerinde durulmuştur. Finansal kriz nedir, göstergeleri nelerdir, çeşitleri, nedenleri ve finansal kriz teorileri başlıkları

altında inceleme yapılmıştır. İkinci bölümde Türk Bankacılık yapısı ve yaşanan 2000-2001 krizlerinin bankacılık sektörü üzerine etkileri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise finansal krizlere karşı korunma yolları yani finansal istikrarın sağlanması için gerekenler ve finansal istikrar sağlanması için uygulanan politikaların Türk Bankacılık Sektörüne etkileri incelenmiştir.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Genelde finansal krizler ve özelde bankacılık krizleri ile ilgili yapılan birçok çalışma mevcuttur. Tüm bu çalışmalara burada değinmek mümkün olmasa da, seçilen bazı çalışmalar hakkında bilgi vermek yararlı olacaktır.

Uygur(2001) çalışmasında, enflasyonu düşürme programının zayıflıklarını, krizin getirdikleri, kriz politikaları, enflasyon beklentisi ve reel ekonomi üzerine etkilerini incelemiştir. Tüketici kredi artış oranlarının göstermek amacıyla 1998,1999 ve 2000 yıllarına ait otomobil satış rakamlarını vermiştir. Yeni IMF anlaşması ve yeni istikrar programları hakkında bilgi vermiştir.

Yıldırım(2004) çalışmasında, Türk Bankacılık Sisteminin temel sorunları olan kaynak yetersizliği, yüksek kaynak maliyeti, ekonomik istikrarsızlık gibi temel sorunlar üzerinde durmuştur. Bu sorunların bankacılık sistemi üzerine yansımaları ve bu sorunların yaratmış olduğu kredi, likidite, faiz oranı ve döviz kuru risklerinin sistemi çarpıtıcı etkilerini incelemiştir.

Özince(2002) çalışmasında ise, kriz sonrası bankaların finansal, operasyonel, mali konularda yapılması gereken düzenlemelere olan bakış açılarını değerlendirmiştir. Çalışmada bankacılık sisteminin yeniden yapılanmasının temelini oluşturan finansal açıdan yeniden yapılanma en önemli ayağı olan sermaye yapısının güçlendirilmesinin risklere karşı korunmada öneminden söz etmiş, operasyonel açıdan yeniden yapılanma için ise mevcut personel yapısının azaltılması ve verimlilik artış yollarını ortaya koymuştur.

Yeldan(2001) çalışmasında, IMF'nin krizden çıkış yolu olarak göstermiş olduğu ortodoks politikaların uygulanmasında ülke piyasalarının yeterince tanınmaması nedeniyle ortaya çıkan başarısızlıklarını anlatmaktadır. Bu başarısızlıkların temelinde uygulanması gereken para ve maliye politikalarının uygulanmaması, politikaların aksine genişletici politikaların uygulanmaya devam edilmesini istikrarsızlık unsuru olarak görmektedir.

Devrim(1999) çalışmasında, 1980 sonrası Türkiye’de uygulanan istikrar programlarının başarısızlık nedenleri üzerinde durmuştur. Bu istikrar programlarının başarısızlıklarının nedeni olarak ülke ekonomisi ve siyasi yapısının istikrarlı olmayışını göstermiş, bu nedenle istikrar programlarının uygulamaya konulmasından hemen sonra beklentilerin olumsuz etkisiyle krizlere sürüklendiğini vurgulamıştır.

Aslan(1995) çalışmasında, sermaye hareketlerinin özellikle de sıcak para dediğimiz kısa vadeli sermaye hareketlerinin ülke ekonomileri üzerinde etkilerine değinmiştir. Sabit kur rejiminde, yeterli döviz rezervine sahip olmayan merkez bankasının para politikası uygulama gücünün elinden alınması ile döviz giriş çıkışlarını kontrol edememesi ve sonuçta yurt dışına çıkan sermaye nedeniyle bir döviz kriziyle karşı karşıya kalınabileceği üzerinde durmuştur.

Yıldızoğlu(1994) çalışmasında, kriz nedenleri ve önleme yolları üzerinde durmuştur. Kriz nedenleri olarak makro ekonomik istikrarsızlık temel olarak görmekte ve faiz oranları, enflasyon gibi etkilerin krizi tetikleyen neden olarak göstermektedir. Finansal serbestleşme ve sonrasında yaşanan sermaye çıkışlarının ekonomiler üzerindeki olumsuz durumu incelemiş, bankacılık sistemindeki denetim eksikliği üzerinde durmuştur.

3. MATERYAL ve METOT

3.1. Tezin Yapılabilirliği (Bilgi Kaynakları, İstatistikler)

Yapılacak olan çalışmanın konusu ile ilgili yerli ve yabancı olmak üzere çok sayıda kaynak bulunmaktadır. T.C. Merkez Bankası, BDDK, DPT, DİE gibi kuruluşların yapmış oldukları çalışmalarda tez çalışmasında kullanılmıştır.

3.2. Tez Araştırmasını Yönlendirecek Hipotez ve Teorik Çerçeve

“Türkiye’de yaşanmış olan 2000-2001 krizlerinin Türk Bankacılık Sistemi üzerindeki etkileri ve kriz sonrasında uygulanan istikrar programlarının sistemin hantal ve kırılğan yapısını onarmaya yönelik olduğu ve yeniden yapılanan sistemin krizlere karşı dayanabilme potansiyelini arttırdığı” hipotezi sınanmıştır.

Çalışmanın teorik çerçevesi ise aşağıdaki gibidir:

Çalışma üç bölümden oluşmuştur: Bu çalışmanın ilk bölümünde finansal krizler üzerinde durulmuştur. Finansal kriz nedir, göstergeleri nelerdir, çeşitleri, nedenleri ve finansal kriz teorileri başlıkları altında inceleme yapılmıştır. İkinci bölümde Türk Bankacılık Sisteminin yapısı ve yaşanan 2000-2001 krizlerinin bankacılık sektörü üzerine etkileri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise finansal krizlere karşı korunma yolları yani finansal istikrarın sağlanması için gerekenler ve finansal istikrar sağlanması için uygulanan politikaların Türk Bankacılık Sektörüne etkileri incelenmiştir. Çalışmanın son bölümü ise “sonuç” ve “değerlendirme” den oluşmuştur. Bu bölümde, Finansal krizler ve sonrasında uygulanan istikrar programlarının etkilerinin günümüz yansımaları üzerinde durulmuştur.

3.3. Tezde Kullanılacak Araştırma Yöntemleri ve Araştırma Tekniklerinin Kısaca Açıklanması

Yapılacak olan tez çalışmasında, bilimsel yöntemlerden biri tanesi olan tümdengelim(dedüksiyon) yöntemi kullanılmıştır. Tümdengelim yönteminde amaç, fikirden yola çıkıp, doğru kurallara dayanarak kavramdan kavrama geçmektir.

İlk olarak Finansal Kriz Kavramı ele alınmıştır. İkinci bölümde makro düzeyden mikro düzeye inilmiştir. Türk Bankacılık Sistemi ve finansal krizlerin etkileri ele alınmıştır. Son bölümde finansal istikrar kavramının Türk Bankacılık Sistemine yansımaları analiz edilmiştir. Sonuç bölümünde ise bazı çıkarımlarda bulunmak için tümevarım yöntemi kullanılmıştır. Mikro düzeyden makro düzeyde sonuçlar elde edilmiştir.

4.ARAŞTIRMA BULGULARI ve TARTIŞMA

4.1. FİNANSAL KRİZLERİN YAPISI

4.1.1. Finansal Kriz Kavramı

Kriz; herhangi bir mal, hizmet, faktör veya döviz piyasasındaki fiyat veya miktarlarda kabul edilebilir bir değişme sınırının dışında gerçekleşen dalgalanmalardır(Kibritçioğlu, 2000: 5). Bu süreçte ulusal refah düşer, işsizlik artar. Ani ortaya çıkışlarına karşın krizlerin etkileri uzunca bir süre devam etmektedir. Kriz her şeyden önce ekonomide normal olmayan bir durumdur ve piyasa mekanizması içerisinde piyasaların işlememesi, kilitlenmesi ya da aşırı duyarlı hale gelerek büyük boyutlu dalgalanmalara neden olmaktadır(Karluk, 1999: 279). Bu nedenle kriz piyasa mekanizmasının hakim olduğu kapitalist gelişmenin belli bir anına verilen isimdir. Bu nedenle kriz harekete dair bir kavramdır(Yıldızoğlu, 1994: 57).

Günümüzde kriz kavramı genellikle boyutlarının dünya ölçekli olması nedeniyle “global kriz”ler olarak isimlendirilmektedir. Çünkü küreselleşmenin olumsuz bir etkisi olarak dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen kriz, birbirine sıkı sıkıya bağlı bütünleşmiş mali piyasalar yoluyla diğer ülkelere yayılabilmektedir. Finansal krizler, döviz kuru, faiz ve hisse senedi fiyatlarında görülen anormal değişmelerden ve bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen kredilerin aşırı derecede artmasından kaynaklanmaktadır(Demir, 2001: 34).

Bu tanımlamalar dikkate alındığında kriz, ekonomide ani ve beklenmedik şekilde ortaya çıkarak ülke ekonomisinde ciddi sorunlar yaratan olumsuz gelişmeler şeklinde ifade edilmektedir(Ural, 2003: 26).

Tarihi süreçte iktisadi hayatta bir takım kaoslar, krizler yaşanmıştır.Yaşanan ekonomik krizler 1980 öncesi ve sonrasında farklılık göstermektedir. 1970’lerin sonlarında ve 1980’lerin başlarında ekonomik sistem ve ilişkilerde önemli bir değişimin gerçekleştiği ve gelişmelerin, öncesiyle karşılaştırıldığında köklü farklılıklar içerdiği görülmektedir. Bu noktada finansal sektörde yaşanan gelişmeler

ve bunların sonucunda finansal sektörün genel ekonomik yapı içindeki konumunun, söz konusu değişimin temel nedeni olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu yeni sistemin öncekinden farklı yapısı ekonomide yaşanan sorunların da değişmesine yol açmıştır. 1980'lerden bu yana sadece ekonomik krizlerin nedenleri ve izledikleri gelişim seyri değil, mekanizmaları, yapıları ve yerel sıkıntıların dünya ekonomisini etkileme gücü de büyük ölçüde farklılaşmıştır. Bu dönemde daha çok, genelde finansal özelde ise bankacılık krizleri ortaya çıkmıştır. Etkilediği ilk sektörden başlayarak yayılan krizler, sonuçta bütün sektörlerde hissedilecek şekilde ekonomide zincirleme etkilerde bulunmakta, işsizlik ve iflaslar ekonomide bütün sektörlerde yayılmaktadır.(Akhan, 2000: 43).

Başlangıçta sınırlı sayıda ülkede yaşanan krizler 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren birçok ülkede etkisini göstermeye başlamış, dünya ekonomisinde istikrarsızlıklara neden olunca gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşlar bir araya gelerek sorunun çözümüne yönelik arayış içine girmişlerdir. Varılan ortak nokta, istikrarlı bir ekonomik ortamın yaratılması, piyasaların geliştirilmesi, her alanda şeffaflığın sağlanması, ulusal ve uluslararası mali sistemin güçlendirilmesi, uluslararası mali krizlerin önlenmesi konusunda çalışmalar yapılması olmuştur. Ulusal mali sistemin güçlendirilmesi kapsamında, gelişmekte olan ülkelere geleneksel olarak mali sistemin en önemli kurumlarını oluşturan bankaların yeniden yapılanması önem kazanmaktadır(Yeldan, 2001: 29).

4.1.2. Finansal Kriz Yaklaşımları

Avrupa, Meksika ve Doğu Asya'da yaşanan finansal krizler dikkate alınarak yapılan tartışmalar, geleneksel açıklamalar ile birinci nesil krizler, ikinci nesil krizler ve üçüncü nesil krizler modelleri olmak üzere incelenmiştir.

4.1.2.1. Finansal Kriz Konusundaki Geleneksel Yaklaşımlar

Çeşitli ülkelerde özellikle 1970'li yıllardan itibaren karşılaşılan finansal krizler çeşitli iktisatçılarca farklı tarzlarda açıklanmıştır. Temel olarak bu yaklaşım sekize ayrılmıştır(Guttentag, 1994: 1238).

Aşırı Borç Birikimi : Borç birikimi finansal krizin meydana gelmesinde önemli rol oynamaktadır. Finansal krizlerin parasal büyüklükler üzerindeki etkisi nedeniyle önemli olduğunu söyleyen parasalcı yaklaşıma kanıt olarak bu yaklaşım, finansal krizleri daha önce yaşanan aşırı genişlemenin bir sonucu olan konjoktörün tepedeki dönüm noktasının temel unsurlarından biri olarak görmektedir. Fisher'e göre konjoktördeki aşağıya dönüş iki temel sebebe dayanmaktadır. Aşırı borçluluk ve deflasyon. Konjoktörün yukarı doğru tırmanışına ekonominin sektörlerindeki kârlı yatırım fırsatları sebep olur. Bu dışsal olay üretim ve fiyat artışlarına neden olur. Bu olay yeni yatırımları ve kârları beraberinde getirir. Esas itibariyle banka kredileriyle karşılanan bu durum ve bütünüyle borçla finanse edilen bu süreç, para arzını artırır ve fiyatları yükseltir. Fiyat artışı mevcut borçları düşürür ve yeniden borçlanmayı sağlar.

Bankacılıkta Yaşanan Panik: Bu yaklaşıma göre yüksek enflasyon bankacılık sektöründe paniğe yol açmaktadır. Bankacılık panikleri para arzının daralmasının en önemli nedeni olduğu için genel ekonomide daralmaya yol açar. Kişilerin bankalara karşı beklentileri olumsuz bir hava içine girdiği zaman bankalara hücum başlar, kişiler paralarını çekmeğe başlarlar. Bankalar bu panik havasında likidite sıkıntısı içine girerler. Bankalar en önemli görevi olan kredi verme görevini yerine getiremez.

Rasyonel Bekleyişler: Paniğe yol açan önemli faktörlerden biri fiyat değişimlerine ilişkin beklentilerdir. Fiyatı belirleyen temel faktörlerden bağımsız olabilese de, geçmiş dönemdeki fiyat değişimlerine bağlı olan fiyatlardaki değişim beklentisi paniğe neden olabilmektedir.

Belirsizlik: Geleceğe ilişkin beklentilerin açıklanamadığı durumlarda karar verme üzerine yoğunlaşan bir teoridir. Teori gelecekteki getirilerin, muhtemel dağılımları ile modellenemediği şartlarda karar almanın önemini vurgulamaktadır.

Kredi Tayınlaması Modeli: Kredi tayınlamasının sıkı kurallara bağlı olduğu bir dönemin ardından, bu kısıtlamaların hızlı bir şekilde kaldırılmasına bağlı olarak kredi talebindeki ani ve hızlı artışlar, finansal krizlerin sebebi olarak görülmektedir. Faiz

oranları yükseldiği zaman kredi talep edenler riskli projeyi tercih ederler. Çünkü riskli projeler başarı durumunda daha yüksek getiri sağlar. Eğer proje başarılı olursa, borçlanan kişinin getirisi kredi maliyetinin üzerinde kalan kısmı olurken, bankalar için bu sadece ana para ve faizdir. Bu nedenle kredi kullanan kişinin beklenen getirisi riskin artan bir fonksiyonudur. Bankanın beklenen getirisi ise riskin azalan bir fonksiyonudur.

Asimetrik Bilgi ve Acenta Giderleri: Kredi tayınlanmasındaki hızlı ve şiddetli genişleme üzerinde yoğunlaşmakta, ancak bir önceki teoriye göre farklı bir açıklama getirmektedir. Kredi tayınlanmasındaki hızlı artış, ödünç verenlerin duyarlı olduğu bir ortamda faiz oranlarındaki ya da piyasa belirsizliğindeki artışa doğal bir tepki olarak görülmektedir. Asimetrik bilgi bazı borçluların almış olduğu kredilerin ödenmemesine bağlı olarak kredi tayınlanmasına neden olur. Yani kişiler hakkında fazla bilginiz yoksa daha az kredi verirsiniz bu da kredi talebini arttırır.

Dealer Piyasalarının Hassaslığı: Asimetrik bilgi artışının sonucu, finans piyasası araçlarının piyasa yapıcılığındaki isteksizliklerinin ters etkileri üzerine yoğunlaşan bir yaklaşımdır.

Finansal Piyasa Yapısı: Bu yaklaşım deregülasyondan kaynaklanan piyasaya giriş engellerinin azalması, yeni ürünlerin geliştirilmesi, yeni piyasaların gelişmesi ve diğer faktörler üzerinde durmaktadır. Piyasaya girişteki engellerin azalması rekabet artışına, bu artış ise kredi talebinin artışına yol açarak krize neden olmaktadır(Kayacan, 1998: 35). Piyasalarda denetimsiz bir şekilde serbestleşme gerçekleştiği zaman, buna hazırlıklı olmayan bankalar, ellerindeki kredileri gelişi güzel ve hiçbir istihbarat yapmadan vermesi ile geri dönmeyen krediler artar. Bu ise bankaların bilançolarını olumsuz etkiler.

4.1.2.2. Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Modeller

Her kriz öncesindeki nedenler ortak bir noktada birleşir ve bunlar; ekonomik durgunluk ya da beklenenin altında bir ekonomik büyüme, bozulan dış ticaret

hadleri, aşırı değerli ulusal para ve artan faiz oranları yani kredi maliyetleridir. Spekülatif saldırı mekanizmalarını açıklamaya yönelik olan modeller birinci, ikinci ve üçüncü nesil modeller olarak üç başlık altında incelenmektedir.

4.1.2.2.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

Bu modeller, 1973-1982 döneminde Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde meydana gelen para krizlerini açıklamak için ortaya çıkmıştır. Bu krizler fazla değerlenmiş bir kur, zayıf ihracat ve menkul kıymetler fiyatlarındaki artışlar ile birlikte ortaya çıkmıştır. Birinci nesil kriz modelleri, döviz rezervlerinin tükenmesine neden olan ve devalüasyonu kaçınılmaz kılan aşırı yurt içi kredi büyümesi gibi politikaların sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır(Pazarbaşıoğlu ve Ötker, 1996: 6).

Birinci nesil kriz modellerine göre krizlerin nedenleri, aşırı genişleyici para ve maliye politikalarıdır. Sabit döviz kuru sisteminde para talebinden daha fazla oranda bir kredi büyümesi olursa, bu uluslararası rezervlerin azalmasına sebep olur, ve paraya spekülatif bir saldırı olur. Genişleyici maliye politikalarının temelinde de bütçe açıkları vardır. Daha açık bir ifadeyle, bütçe açıklarını finanse etmek amacıyla kontrol edilmeyen senyoraj ihtiyacının, zamanla uluslararası rezervlerin kritik düzeyin altına inmesine ve sabit kur rejiminin çökmesine yol açmasıdır. Çünkü modelde, kamu kesiminin, sermaye piyasasından borçlanma olanağının bulunmadığı varsayılmaktadır. Spekülatif saldırıların zamanı ise, rezervlerin düzeyine bağlıdır. Rezervler belirli bir kritik düzeye indiği zaman, spekülatörler kısa sürede kalan rezervleri de ele geçirirler. Ülke parasının değer kaybetmesi, uluslararası rezerv kaybı, sabit döviz kurunun çökmesi gibi özellikler, aynı zamanda ödemeler bilançosu krizine de işaret etmektedir.

Bu model, literatüre iki önemli katkıda bulunmaktadır; birincisi, geçmişte yaşanan bir çok para krizi yurtiçi politikalar ile kur rejimi arasındaki temel tutarsızlıkları yansıtmaktadır. İkincisi, para birimine hücumu simgeleyen ani ve şiddetli spekülatif saldırı, yatırımcıların rasyonel olmayan kararlarından ya da piyasa manipülatörlerinin planlarından değil, istikrarlı olmayan bir para birimini elde tutmanın cazibesi kalmadığı için gerçekleşmektedir.

4.1.2.2.2 İkinci Nesil Kriz Modelleri

Birinci nesil kriz modellerinde eksiklikler vardır. Bu modelde, dış denge koşulları dikkate alınmaksızın, bütçe açıklarının sürekli olarak emisyonla kapatıldığı, merkez bankasının sabitlenen değerini korumak için en son rezerv kalıncaya kadar piyasaya döviz satacağı varsayılmaktadır(Akdiş, 2000: 96).

İkinci nesil kriz modelleri, 1994 Meksika krizini birinci nesil kriz modelleri açıklayamadığı için ortaya çıkmıştır. Bu modele göre, ekonominin temel göstergelerinde sürekli bir kötüleşme olmaksızın da, krizin çıkma olasılığı üzerinde durmuştur. İkinci nesil modellerin, krizleri açıklamakta kullandıkları belirli bir teorik çerçeve yoktur. Temel varsayıma göre ekonomi politikaları önceden belirlenmemiştir. Onun yerine belirli örnekler temelinde açıklamalar söz konusudur. Ekonomideki değişiklikler göz önünde tutulmalıdır. Ekonomik birimler, kendi beklemeyleşlerinin yanı sıra ekonomik koşullardaki beklemeyleşleri de gözönüne almalıdır. Ekonomik birimlerin beklemeyleşleri ile tepkileri de ekonomik birimlerin davranışlarını etkileyen bazı değişkenleri etkiler. Bu da çoklu denge olasılığını yaratmaktadır ve makro ekonomide bir değişiklik olmaksızın bu beklentiler ekonomi üzerinde etkili olmaktadır. Bir başka model ise, yine kur rejiminin çökeceği beklentisinin; faiz oranlarını yükseltmesi ve bunun borçlanma maliyetini arttırarak kamu kesiminin finansal durumunda zayıflıklara yol açacağı üzerinde durulmaktadır(<http://www.tcmb.gov.tr/03-02-2005>).

Değınildiğı üzere birinci nesil modeller, yeterli rezervlere sahip olan bir ülkenin, rezerv-tüketen genişletici para politikası sürecinden sonra, döviz kuru çöküşü yaşayacağını belirtir. Bunun aksine, ikinci nesil modeller ise, makroekonomik politikalar ile sabit kur rejimi uyumlu olduğu zaman dahi, para birimine saldırıların olabileceğini savunur.

İkinci nesil kriz modellerinin, üç ana bileşeni vardır; birincisi, hükümetin sabit kur rejiminden vazgeçmesinin bir nedeni olmalıdır(Özatay, 1998: 10). İkincisi, hükümetin sabit kur rejimini savunmasının bir nedeni olmalıdır. Üçüncüsü, krize yol

açan dairesel mantığın meydana gelebilmesi, sabit kur rejimini koruma maliyetinin, bundan elde edilecek faydaları aşığına olan inancın yaygınlaşmasına bağlıdır.

Birinci ve İkinci Nesil Kriz Modellerinin Karşılaştırılması

Birinci Nesil Kriz Modelleri

- Krizler kaçınılmazdır.
- Krizler önceden tahmin edilebilir.
- Beklentiler krizleri hızlandırır.
- Uygulanan politikalar makroekonomik göstergelerin bozulmasına yol açar.
- Makroekonomik göstergelerde bozulma, krizlere neden olur.

İkinci Nesil Kriz Modelleri

Krizler bulaşıcıdır.
Krizler önceden tahmin edilemez.
Beklentiler kendi kendini besleyen niteliktedir ve krizleri hızlandırır.
Hükümetler makroekonomik politikalar karşısında seçim yapar.
Makroekonomik göstergelerdeki bozulma, kriz sürecini hızlandırır.

4.1.2.2.3 Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Hem birinci nesil, hem de ikinci nesil kriz modellerinin Güneydoğu Asya krizini açıklamada yetersiz kalması, araştırmacıların yeni modeller geliştirmeye itmiştir. Para krizlerinin nedeni ne olursa olsun, hem birinci nesil hem de ikinci nesil kriz modelleri, para ve bankacılık krizlerinin etkileşimine önem vermemiştir. Dolayısıyla, son zamanlarda ortaya çıkan krizlere bir anlam vermek ve gelecekteki krizlerin önceden bilinmesine yardım etmesi düşüncesiyle, üçüncü nesil kriz modellerine duyulan ihtiyaç artmıştır. Bu modeller, Asya krizinden hareketle, bankacılık ve finansal sistemin rolünü vurgulayarak, para ve bankacılık krizlerinin birbirini besleyen bir kısır döngü yarattığı fikrine dayanmaktadır (Işık ve Togay, 2002: 33).

Üçüncü nesil kriz modelleri, finansal piyasalardaki eksiklikleri temel etken olarak görür. Bu modeller, tipik olarak iki bozulmadan birine dayanır; ya devlet garantisinin varlığı şeklindeki “kötü politikalar”, ya da asimetrik bilgi veya sözleşmelerin yerine getirilmesindeki aksaklıklar gibi bilanço etkilerini uyarıcı eksiklikler şeklindeki “kötü piyasalar”dır(Özer, 1999: 33).

Finansal araçların sahip olduğu yükümlülüklerin devlet garantisinde olması, ahlaki tehlike problemine yol açar. Özellikle bankaların riskli projeleri fonlamaları ile genişleyen kredi hacmi, finansal varlıkların fiyatlarını yükseltir. Sonuç olarak, ödemeler sisteminin kilitlenmesi, bankacılık krizlerine hız verir. Bankacılık krizleri ise para krizlerini beraberinde getirir.

4.1.3. Finansal Kriz Çeşitleri

Finansal krizler para krizi, bankacılık krizi, ikiz krizler, sistemik finansal krizler ve dış borç krizi olmak üzere beş farklı çeşide ayrılabilir(IMF, WEO, 1998: 74).

4.1.3.1. Para Krizi

Para krizi, gelecekte oluşacak döviz kuruna ait beklentilerdeki değişim ile kısıtlanmayan, uluslararası resmi rezervlerdeki ani ve şiddetli azalmadır. Para krizi tanımı, sadece sabit kur rejiminin geçerli olduğu ülke paralarına yönelik spekülasyon saldırıları değil, aynı zamanda belirli bir bandın dışında daha büyük boyutlardaki devalüasyona yol açan spekülasyon saldırıları da kapsamaktadır(Özer, 1999: 30).

Para krizi, daha açık bir ifadeyle, ulusal para biriminin devalüe edilmesi ya da, dalgalanmaya bırakılmasıyla sona eren, ancak döviz kurunu korumak amacıyla merkez bankasını döviz piyasasına müdahale ederek geniş hacimde uluslararası rezerv kullanmaya zorlayan ve faiz oranlarının aniden yükseltilmesi ile sonuçlanan spekülasyon saldırı durumudur. Para krizlerinin belirleyicileri beş grup altında toplanabilir(Ural, 2003: 28):

- Zayıf makroekonomik göstergeler
- Finansal altyapının yetersizliği
- Ahlaki tehlike ve asimetrik bilgi olgusu
- Piyasadaki kuruluşların hatalı öngörileri
- Beklenmedik olaylar

Gelişmekte olan ülkelerde para krizlerinin finansal krizlerle bağlantısı üç mekanizma ile açıklanmıştır; ilk olarak bu ülkelerde borç sözleşmeleri kısa vadeli ve genellikle yabancı para birimine, varlıkları ise ulusal para birimine bağlı olduğu için, ulusal para biriminin devalüe edilmesi, bilançolardaki borç yükünü arttırarak bozulmaya ve öz kaynaklarda düşüşe yol açar. İkincisi, spekülasyonun yol açtığı devalüasyonun, fiili ve beklenen enflasyon oranında artışa yol açmasıyla ilgilidir. Son olarak bir taraftan yüksek faiz ödemelerine maruz kalan ekonomik birimlere ait geri dönmeyen krediler ile, diğer taraftan devalüasyon sonrası borç yükü artan bilançoların likidite problemleri karşısında, varlık ve yükümlülükler arasında sıkışmış ve zayıf sermaye tabanına sahip banka bilançoları ortaya çıkmaktadır(Kibritçioğlu, 2000: 5).

Para krizlerinin gerçek devalüasyonlar veya revalüasyonlar ile tanımlanmayıp “başarısız spekülasyon saldırıları” olarak da değerlendirilebiliriz. Para birimi, devalüasyona gerek kalmadan merkez bankasının rezerv harcamaları ile destekleniyor ya da, alternatif olarak para otoriteleri bu tür saldırıları faiz oranlarını arttırarak geri çevirebiliyorsa, sonuçta spekülasyon saldırılarının tamamı başarıya ulaşmıyor demektir.

Uygulamada para krizleri, yapılan devalüasyonlarla belirlenmeye çalışılmaktadır. Frankel ve Rose’a göre bir ülke parasında eğer bir yılda en az %25 değer kaybı varsa ve bu değer kaybı bir önceki yıldan %10 daha fazla ise para krizi oluşmaktadır. Günümüzde, ortalama her 19 ayda bir yaşanan para krizleri oldukça maliyetlidir. Bu maliyet başlangıçta, uluslararası rezervlerdeki düşüşten kaynaklansa da, daha sonra üç şekilde ortaya çıkmaktadır(Özer, 1999: 33). Bunlar;

- Hükümetin bankalara bazen firmalara kefil olması sonucunda kamu borcunda önemli ölçüde artış,
- Krizin başlangıç ve istikrarı sağlama aşamalarını içeren yüksek faiz oranları nedeniyle toplam üretimde meydana gelen kayıplar,
- Varlıklarını yabancı para birimine çok çabuk çevirmeyi başaranların servetinde artış ile reel ücretlerde ve istihdam seviyesinde düşüş neticesinde gelir ile servetin yeniden dağılımıdır.

O halde, bir ülkede para krizi olasılığını en aza indirmek için yapılması gerekenleri beş temel unsur ile açıklamak mümkündür(Çolak, 2002: 187).

- Dalgalı kur rejimi uygulanarak, aşırı değerlenmiş para biriminden kaçınmak
- Uluslararası rezervleri yeterli düzeyde tutmak,
- Kısa vadeli döviz yükümlülükleri / uluslararası rezervler oranını düşük tutmak,
- Güçlü bir bankacılık sektörüne sahip olmak,
- Yüksek miktarlara ulaşan dolar cinsi borçtan kaçınmak.

4.1.3.2. Bankacılık Krizi

Bankacılık krizi, finansal sistemde güvenin kaybolmasıyla tasarruf sahiplerinin mevduatlarını geri çekmek için bankalara hücum etmeleri durumudur(Seyidoğlu, 2001: 583). Ancak, banka hücumları sistemdeki problemlerin sebebinden çok sonucudur. Bu krizlerin en önemli nedenleri; istikrarsız makro ekonomik yapı, yasal düzenlemelerin yetersiz olması, bankacılık sektöründe etkin denetim ve gözetimin yapılamaması, ödemeler sistemi gibi mali alt yapı unsurlarının güvenilir olmaması ve risk yönetimi için gerekli kredi kültürünün oluşmamasıdır(Erdönmez, 2001: 2).

Bankaların temel sorunu daha yüksek kârlara, daha büyük risk maliyetine katlanıldığında ulaşmasıdır. Pasiflerden farklı olarak, banka aktiflerinin çoğu likit değildir. Temelde banka aktiflerini, kısa zamanda nakde dönüştürülmesi söz konusu olmayan krediler oluşturur. Bununla birlikte, talep edildiğinde bankanın

mevduatlarını nakde dönüştürme taahhüdü bir onur sorunudur. Bu sorun likidite riskini doğurmaktadır. Piyasadaki faiz oranları ve döviz kurundaki değişimler bir sermaye kaybına neden olmaktadır. Bu şekilde meydana gelen riske piyasa riski denir. Bu riskleri üstlenmek bir bankanın ekonomik fonksiyonlarının bir parçasıdır. Bu riskleri mümkün olduğunca düşük seviyede tutabilecek performans gösteremeyen bankalar her an bir iflasla karşı karşıya kalmaktadır(Parasız, 2000:161).

Bankacılık krizi sektördeki iki farklı durumu ifade etmektedir; banka iflasları ve banka başarısızlıkları(Özer, 1999: 33). Banka iflasları, bankaların yükümlülüklerini yerine getirmelerini engeller. Banka başarısızlıkları ise, likidite, kredi, faiz oranı ve döviz kuru risklerindeki aşırı artış sonucunda, bankaların ödeme gücü çaktığı veya likidite problemi yaşadığını ifade etmektedir(Kibritçioğlu, 2002: 31). Banka başarısızlığı, bankacılık sisteminin tamamını etkilerse sistemik yani finansal sistemin geneline yayılmış bir kriz ortaya çıkar ve bu da, banka sermayesinin önemli bir bölümünün veya tamamının tükenmesi anlamına gelmektedir.

Para krizleri, bankacılık krizlerini derinleştirmekte kısır bir döngü yaratmaktadır. Para krizi yaşayan bir ülke tam olgunlaşmış yurt içi bankacılık krizini de aynı anda yaşamaktadır.

Bankaların önemli bir bölümü, sermayesini aşan oranda geri dönmeyen kredi sorunu ile karşılaştığı zaman, sistemik bir kriz söz konusudur. Bunların dışında, bir bankanın gerçek değerini gösteren öz kaynağın negatif olması da, bankanın ödeme gücü çaktığını göstermektedir(Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998: 85).

O halde finansal sıkıntının, tam anlamıyla sistemik bir bankacılık krizine dönüşmesi için aşağıdaki koşullardan en az bir tanesinin gerçekleşmesi gerekmektedir(Demirgüç-Kunt ve Detragiache, 1998: 95). Banka krizlerinin teknik tanımları:

- Bankacılık sisteminde, toplam varlıklar içinde geri dönmeyen kredilerin %10'u geçmesi,
- Bankaların kurtarma operasyonun maliyeti, GSYİH'nın en az %2'si olması,

- Bankacılık sektöründe problemlerin, bankaların büyük ölçekli devletleştirilmesi sonucunda ortaya çıkması ve,
- Geniş hacimli banka hücumlarının ortaya çıkması veya krize karşı mevduatların dondurulması, uzatılmış banka tatilleri ya da, mevduat sigortası sisteminin yasallaştırılması gibi acil önlemlerin gündeme gelmesidir.

Son zamanlarda dünya çapındaki bankacılık krizleri, “pasif ” kaynaklı olmaktan çok “aktif ” kaynaklıdır. Daha açık bir ifadeyle, sektörün sorunları genellikle banka hücumları gibi yükümlülükler ile ilgili bir problemten doğmazken, gayrimenkul fiyatlarında düşüş ya da banka dışı kurumların iflası gibi nedenleri içeren bankaların varlık kalitesinde süregelen kötüleşmeden kaynaklanır. Öte yandan bankacılık sektörünün ağırlıklı olarak kısa vadeli fonlama yapıyor olması, krizin oluşumunu hızlandırmaktadır(Seyidoğlu, 2001: 583).

Bankacılık krizlerinin yol açtığı en önemli maliyetlerden biri, kriz sonrası ortaya çıkan ekonomik durgunlukla birlikte toplam üretim düzeyini gösteren GSYİH’ daki kayıplardır.

4.1.3.3. İkiz Krizler

İkiz krizler, ulusal para biriminde reel bir değerlenme ile döviz riskine karşı korunmamış yabancı para birimine bağlı borçlar ile finanse edilen bankacılık sektöründeki yaygın problemlerin bir arada olması durumunu ifade etmektedir. 1990’lı yıllar aynı zamanda, gelişmekte olan ülkeler için iki önemli olayı beraberinde getirmiştir. Bankacılık sektörü ve para birimiyle ilgili problemlerin karşılıklı etkileşimine dayanır. İkincisi ise, banka ödünçlerinin hızlı ekonomik büyümeyi sağladığı dönemlerde, kredi hacminin anormal bir hızla artması ve bir çok finansal krize banka ödünçlerindeki aşırı şişkinliğin öncülük etmiş olmasıdır(Kibritçioğlu, 2002: 31). Bankacılık sektörünün zayıf olduğu ve buna paralel olarak, aşırı bir döviz borcu miktarının artması, bu dövizlerin yurt içi kredi talebinde şişkinliğe yol açması sonucunda gelişmiş ve bir alt yapı çalışması yapılmadan verilmesi ciddi bir krize yol açabilmektedir.

4.1.3.4. Sistemik Finansal Krizler

Sistemik finansal krizler, finansal sistemde ortaya çıkan, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevleri kesintiye uğratan, aynı zamanda reel ekonomi üzerinde olumsuz etkiler bırakan bir şok olarak tanımlanabilir(Özer, 1999: 35). Sistemik banka krizi, mali piyasalarda bir ya da birkaç bankanın iflas etmesi ve bu durumun, tüm sisteme yayılarak ödemeler sistemini olumsuz etkilemesi şeklinde tanımlanmaktadır.

Sistemik krizlerin temelinde likidite sorunları olmakla birlikte, rasyonel olmayan bir borç artışı, mevduat sigorta sisteminin neden olduğu ahlaki tehlike¹ asimetrik bilgi artışı sonucu finans piyasası aracılarının piyasa yapıcılığındaki isteksizlikleri, gerekli durumda merkez bankasının likidite sağlamadaki başarısızlığı, finans kesimi dışından öngörülmeleyen şoklar ve banka iflasları gibi nedenlerle de sistemik finansal krizler ortaya çıkmaktadır.

4.1.3.5. Dış Borç Krizi

Dış borç krizi, bir ülkenin karşılaştığı dış ödeme sorunları nedeniyle, kamu veya özel sektöre ait borçların ödenemeyeceğini ilan etmesidir(Seyidoğlu, 2001: 583). Bir ülkenin ister kamu ister özel kesime ait olsun, dış borçlarını ödememesi durumunda dış borç krizi oluşmaktadır. Dış borç krizini arttıran en önemli nedenlerden birisi ekonomilerin dış borç yönetimindeki zayıflıklardır.

4.1.4. Finansal Krizin Nedenleri

Finansal krizlerin ortaya çıkışı iki şekilde olmaktadır. Bunlar; **bankacılık krizi** ve **döviz krizidir**. Bankacılık krizleri genelde banka bilançolarının kötüleşmesinden, bilanço aktif yapılarının bozulmasından kaynaklanmaktadır. Daha açıkçası, geri dönmeyen kredilerin artması, menkul değerlerin piyasalarındaki dalgalanmalar, reel sektörün küçülmesi nedeniyle bankaların aktif yapılarının bozulması, bankacılık krizlerinin temel nedenleri olmaktadır. Bankacılık sektörünün krize girmesi

---

¹ Sayfa 24'te bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir

sonucunda mevduat sahipleri bankalardan mevduatlarını çekmeye başlayacağı için, bankaların likidite sıkıntısı had safhaya varmaktadır(Akgüç, 2001: 32).

Finansal krizlerin diğ er bir şekli döviz krizleridir. Döviz krizleri genelde sabit kura dayalı dezenflasyon programları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Döviz kuru ç ıpasına dayanan bu sistemde, enflasyon konusunda olumlu gelişme ile birlikte, yerli paranın değ er kazanması sonucu, cari işlemler dengesindeki açık büyümektedir. Buna rağmen sabit kurdan ç ıkamayan ülkeler, ister istemez bir döviz veya parasal krize sürüklenmektedir(Kibritçioğ lu, 2000: 32).

İki ayrı şekilde ortaya ç ıkan finansal krizlerin, ortaya ç ıkış nedenleri ise aynıdır. Bunlar:

- Makro ekonomik yapıda sürdürülemeyen dengesizlik,
- Ters seçim ve ahlaki tehlike,
- Finansal serbestleşme,
- Sürü psikolojisi olmaktadır.

4.1.4.1. Sürdürülemeyen Makro Ekonomik Politikalar

1990'lı yıllardan itibaren gelişen ülkeler, büyümelerini dış kaynağ a dayandırmışlardır. Bu, sermaye hareketlerinin özendirilmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla ülkelerin bağımsız para veya maliye politikası uygulama şansını ortadan kalmaktadır. Çünkü ülkeler uzlaşmaz üçlü gereğ i, sermaye hareketliliğ inin serbest olması durumunda ya faiz oranlarını ya da döviz kurlarını kontrol edebilmektedirler.

1990'lı yıllardaki deneyimler, yumuşak sabit kur izleyen ve sermaye hareketlerine açık olan gelişmekte olan ekonomilerde parasal krizlerin arttığını göstermiştir(Yağcı, 2000: 16). İzlenen sabit kurda hedeflenen oranın inandırıcılığ ı, politik hatalardan, istikrarsızlıktan, üretim şoklarından, finansal sektörün zayıflığından ve borçların artmasından yara almıştır.

Piyasanın zayıfladığını ve reel kurun aşırı değ erlendiğ ini sezen yabancı yatırımcı ekonominin belirsizlikler içermeye başladığını görmeye başlayınca, daha önceki

dönemlerde ülke ekonomisine giren sermaye, hızla yurt dışına çıkar. Böylece program çöker ve ülke krize sürüklenir. Sabit döviz kuru politikası yerine uygulanacak esnek kur politikasının, finansal krizleri absorbe yeteneğinin olmasına karşılık, istikrarı bozma riski de yüksektir(Arın, 2001: 27). Buna karşılık sabit döviz kuru sisteminde de temel sorun, sabit kurdan “çıkış zamanını” iyi tespit etmektir. Bunun için en iyi zaman merkez bankası tarafından hedeflenen net döviz pozisyonunun gerçekleştiği ve bu konuda en üst noktaya ulaşıldığının algılandığı andır.

Uluslararası faiz oranlarındaki değişimler üzerine sermaye akımlarının duyarlılığı da önemli bir konudur. Sanayileşmiş ülkelerin faiz oranlarındaki düşüşler, kısa vadeli ve değişken oranlı borçların karşılanma maliyetlerini azaltarak, borçlu ülkelerin kredibilitesini arttırabilmektedir. Bu durumda faiz oranlarındaki ani bir yükselme, gelişmekte olan ülkelerin kredilerinin faiz riskinin artması nedeniyle yabancı fonların akışını azaltabilmekte ve bankalar için sorun yaratabilmektedir(Apak, 1993: 67).

4.1.4.2. Ters Seçim ve Ahlaki Tehlike

Finansal piyasalardan, örneğin bir bankadan, herhangi bir yatırım projesini gerçekleştirmek için kredi talep eden bir yatırımcının, uygulamaya koyacağı projenin potansiyel getirisi ve riskleri konusunda krediyi veren bankadan daha fazla bilgiye sahip olması beklenebilir. Bu durumda da krediyi veren ve alan taraflar arasında asimetric bilgi olmakta, fonların geri dönüşünün krediyi veren tarafından değerlendirilmesi zorlaşmakta ve buna bağlı olarak risk artmaktadır. Verilen her iki örnekte de doğru kararların alınması daha zor hale gelmektedir. Asimetric bilgiye bağlı olarak iki problem ortaya çıkmaktadır; Ters seçim(adverse selection) ve ahlaki tehlike(moral hazard).

Genelde bankaların kredi müşterileri arasında asimetric bilgi problemi vardır. Bankalar güvenli borç alıcılar ile güvensiz borç alıcıları ayırt edemezler. Bankacılık sektörü iyi müşteri ile kötü müşteriyi birbirinden ayıramadığından bütün müşterilerine yüksek faiz uygular. Bu tür uygulama sonucunda ters seçim ortaya

çıkar. Ters seçim, her hangi bir işlemin taraflarından birinin karşı taraf açısından olumsuz sonuçlar meydana getirebilecek faaliyetlerde bulunma potansiyeline sahip olması; diğer bir deyişle, işlemin sonunda karşı tarafa zarar verme olasılığının bulunması nedeniyle ortaya çıkabilecek bir problemdir. Bu problem, işlem gerçekleşmeden anlaşıldığı takdirde sorun ortadan kalkmaktadır. Ancak, asimetrik bilginin varlığı bunu engellemektedir. Kötü müşteri bu yüksek faizi karşılamaya istekli olur. Böylece geri dönmeyen kredilerin oranı artar. Kredi riskine sahip olanlar, kredi alabilmek için daha istekli ve ısrarcı olurlar. Bu tutumları sonucu krediyi alan bu kesim olur.

Ahlaki tehlike problemi ise, işlem gerçekleştikten sonra ortaya çıkmakta, taraflardan biri, bir diğeri açısından olumsuz sonuçlar meydana getirebilecek faaliyetlerde bulunmaktadır. Örneğin, bankadan kredi almayı başaran yatırımcı, krediyi yatırıma yönelik faaliyetlerden başka alanlarda kullanarak, geri ödeme zamanı geldiğinde bankayı mağdur durumda bırakabilmektedir. Ahlaki tehlike, günümüz finansal krizlerin en önemli nedenidir. Ahlaki tehlike, finansal kurumların “nasıl olsa kurtulacağım” inancından doğmaktadır. Bu terim, işlerin kötü gitmesi halinde bedeli ödeyecek olan başkası ise, riski alacak kişinin, alacağı riskin ne kadar olacağına karar vermesi gereken her durum için kullanılır(Parasız, 2000: 49).

Bu problemlerden dolayı finansal araçlar verebilecekleri kapasiteden düşük potansiyelde kalmayı tercih ederler. Bu durumda finansal piyasalar fonksiyonlarını etkin olarak yapmaması ve durumun ekonomik aktivitelerde hızlı bir daralmaya gitmesi, finansal krize neden olmaktadır. Ahlaki tehlike sadece bankacılık sektöründen kaynaklanmaz, aynı zamanda kamudan da kaynaklanabilir. Gelişen ülkelerin dış kredilere(özellikle IMF kredilerine) güvenerek yüksek maliyetli yapısal tedbirleri almamaları, kamunun ahlaki tehlikesini yansıtır.

4.1.4.3. Finansal Serbestleşme

1980’li yılların sonundan itibaren gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere çok yüksek miktarlarda sermaye akımı olmuştur. Sermaye girişleri gelişme arzusu içinde olan gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi desteklemiştir. 1980’li yılların

başlarından 1990 yıllarına kadar uzanan dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, mali sistemlerini serbestleştirmek amacıyla bir dizi reformlar yapmışlardır. Bunların en önemlileri, faiz oranlarını serbest bırakarak kredi tavanlarının kaldırılması, bankaların merkez bankasında tutmak zorunda oldukları mevduat munzam karşılıklarının indirilmesi ya da tamamen kaldırılması, bankacılık sektörünün hem yabancılara hem yerlilere açılması bu tür politikalara finansal serbestleşme politikaları denir. Finansal serbestleşme politikalarının esas amacı ekonomik büyümeyi hızlandırmaktır. Bu da iki şekilde olmaktadır(Güloğlu ve Altunoğlu, 2000: 210).

Birinci olarak faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla birlikte ekonomide tasarruflar artar ve kişilerin gelirlerinin büyük bir kısmı finansal aktif biçiminde tutulmaya başlar. Finansal aktif stokunun artması likidite ihtiyacının azalmasına yol açar ve yatırımlar için gerekli kredilerin bulunması kolaylaşır. Yatırımlar artar ve büyüme hızlanır.

İkinci olarak finansal serbestleşmeyle birlikte yatırımların finansmanı için, iç ve dış kredi bulma olanakları artar. Mevcut bankacılık sistemi yatırılabılır kaynakların sadece bir kısmını yatırıma dönüştürse bile, tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesinde büyük rol oynar.

Ancak sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle, yerli tasarrufların yetersiz kaldığı durumlarda yabancı tasarrufların yerli yatırımlar ve büyüme için önemli bir kaynak oluşturacağı düşüncesi, gelişmekte olan ülkeler için geçerli olmamıştır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerde makroekonomik politikalar güçlü, sağlıklı, gerçekçi ve sorunları önleyici nitelik taşımamaktadır. Aynı zamanda, finansal sistemdeki denetim ve derinlik yeterli değildir(Gerek, 1999: 50).

1990'lı yıllarda yaşanan finansal krizlerin belki de en temel sebebi sermaye hareketlerinde yaşanan sınırsız serbestleşmedir. 1990'lı yıllardan itibaren yoğunlaşan küreselleşme çabaları, sermaye hareketlerinin geleneksel(doğrudan yatırım) işlevlerinin değişmesine neden olmuştur. Kısa vadeli spekülâtif bir hal alan sermaye

hareketleri, resmi kanallardan özel kanallara inerek, ülke ekonomileri üzerinde son derece büyük oynaklıklara neden olmaktadır(Yeldan, 2001: 23). Gelişen bir ekonominin, gerekli makro ekonomik şartları(denk bütçe, fiyat istikrarı, adil bir gelir dağılımı, katma değeri yüksek olan malların üretimi, denetimli bankacılık kesimi, derinliği olan finansal kesim, reel büyümeyi sağlayan bir ekonomik yapılanma) sağlamadan, finansal serbestleşmeye geçmesi, ülkeye yarardan çok zarar getirmektedir.

Yapısal ve kurumsal zayıflıklar taşıyan bir ekonomide sermaye hareketlerini etkileyecek imkanlar sınırlı olduğu için, kısa vadeli sermaye akımları, ancak yüksek faizler sunularak cezbe edilmeye çalışılır. Bu durum da kriz riskini artırır(Akyüz, 1995: 15).

Finansal krizler, finansal dengeleri bozuk, finansal kurumları zayıf ve piyasaları sığ, sanayisi ve tarımı düşük verimli bir ekonominin, artan küreselleşmeye tepkisi olarak sık sık ortaya çıkmaktadır(Kazgan, 2001: 26). Kısa vadeli sermaye bir ülkeye faiz arbitrajından yararlanmak üzere gelip, yüksek reel faize yönelerek, kısa vadede aşırı kâr sağlarken, ulusal paranın aşırı değerlenmesine de neden olmaktadır. Dışa bağımlı yapay bir büyüme ortamı yaratan, reel faiz ile döviz kuru arasındaki dengeleri bozan bu ortam, sonuçta bir krize neden olabilmektedir. Kriz ortamına girilince, merkez bankalarının para otoritesi işlevleri giderek kısıtlanmakta ve böylece ulusal para kontrolden çıkmaktadır.

4.1.4.4. Sürü Psikolojisi

Ekonomik büyüklükleri sürekli kötüye giden bir ülkenin krize girmesi doğaldır. İktisadi birimler ülke ekonomisi ile ilgili bu bilgileri rasyonel olarak değerlendirdiğinde spekülasyon atakları krizi tetiklemektedir. Fakat ülke ekonomisinin verileri normal olduğu halde, iktisadi birimlerin bu bilgileri rasyonel şekilde kullanmamaları da, (yani ekonomide bir bozukluk varmış gibi hareket etmeleri de) krizin bir başka nedeni olmaktadır(Akyüz, 1995: 14).

4.1.5. Finansal Kriz Göstergeleri

Finansal krizlerle ilgili iki tür göstergeden söz edilebilmektedir. Bunlar, ülke koşullarının yatırım riskinin arttığını gösteren ve bu nedenle finansal bir krizin doğacağı konusundaki beklentileri besleyen **ön göstergeler** ile yaşanan krizin boyutları hakkında bilgi veren **temel göstergeler** olmaktadır.

4.1.5.1. Ön Göstergeler

Finansal krizlerin doğacağına dair ön göstergelerin başında reel kurun aşırı değerlenmesi, cari açıkların milli gelire(GSYİH'ya) oranında aşırı yükselmeler gelmektedir. Kriz beklentisinde dikkate alınan diğer bir gösterge, M2 para arzının uluslararası rezervlere olan oranıdır. Bu oranın yüksek olması, kendi kendini besleyen krizlerin ortaya çıkma olasılığını artırmaktadır(Kibritçioğlu, 2000: 5). Bunun yanında, kısa vadeli dış borç / ihracat, bankacılık kesimi açık pozisyonu / döviz rezervi, banka kredisi / döviz rezervi, yerli paranın değer kazanması, dış borç faizinde ve risk priminde yükselme ön göstergeler arasındadır. Gelişmekte olan ülkelerde krizlerden önce görünen diğer göstergeler ise, özel yabancı fon girişlerindeki artıştır, bunun çoğunluğu borçlanma şeklinde olmaktadır.

4.1.5.2. Temel Göstergeler

Bir ekonomide finansal krizin doğacağına dair beklentileri besleyen bu göstergeler dışında, yaşanan krizin boyutları hakkında bilgi veren temel göstergeler de söz konusudur. Döviz kurlarındaki büyük dalgalanmalar, gecelik faizlerde yaşanan aşırı yükselmeler ve döviz rezervlerindeki önemli miktarda azalmalar, bu göstergelerin başlıcalarıdır(Kibritçioğlu, 2000: 6).

4.1.6. Dünyada Yaşanan Finansal Krizler

Milli ekonomilerin karşılaştıkları finansal krizlerde, uluslararası kısa süreli sermaye akımlarının ve spekülatif saldırıların önemli bir rolü bulunmaktadır. Dünyada karşılaşılan finansal krizlerde, bu etkileri görmek mümkündür.

4.1.6.1. Meksika Krizi

Latin Amerika ülkelerinden Meksika, Aralık/1994 tarihinde para biriminde ortaya çıkan büyük çöküş ile sarsılmış, kriz konusundaki beklentilerin artması üzerine, 20 Aralık 1994 tarihinde ulusal para birimi pesoyu devalüe etmek zorunda kalarak finansal bir krizle karşılaşmıştır.

1994 yılında Meksika'da yaşanan krize bakıldığında temel nedenin, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında olumlu konjonktürün etkisiyle ülkeye gelen çok kısa dönemli sıcak paranın, değerlenmiş kur, yüksek cari ödemeler açığı, özel tasarruflardaki düşme ve politik istikrarsızlıkları görerek ülkeden çıkmaya başlaması olduğu görülmektedir. 1990-1993 arası dönemde ülkeye özel yabancı sermaye girişi 72.5 milyar dolar düzeyine çıkmıştır. 1994 yılına girildiğinde kimse bir kriz öngörmemiştir. Aksine 1993 sonunda NAFTA'ya girişin Amerikan Kongresi'nde onaylanması ile birlikte yabancı sermaye ile ilgili beklentiler daha fazla artmıştır. Ancak 1994'ün sonuna doğru oluşan panik havası ile ülke döviz rezervleri 26 milyar dolardan 6 milyar dolara gerilemiştir. Bu olayı, büyük bir devalüasyonun takip etmesi ise finansal krize ortam oluşturmuştur(Dorukkaya-Yılmaz,1999: 1127).

4.1.6.2. Asya Krizi

Son yılların en önemli finansal olayı Güneydoğu Asya'da görülen ve tüm dünya ekonomilerini etkileyen mali krizdir. 1997 yılı Şubat ayında başlayan ve Tayland'ın 2 Temmuz'da para birimi Baht'ı devalüe etmesi ile bölge ekonomilerine ve dünyaya yayılan finansal kriz, çeşitli yönleri ile önemli bir ekonomik olay olarak görülmektedir. Böyle bir krizin önceden tahmin edilememiş olması, krize uğrayan ülkelerin reel ekonomilerinde herhangi bir problem bulunmaması da, hem uluslararası mali sistemin yönetimi ve denetimi sorununu hem de krizde önemli rol oynayan spekülasyon sermaye hareketlerini yeniden gündeme getirmiştir.

1990'ların başından beri Avrupa ve Japonya'da devam eden zayıf büyüme, cazip yatırım imkanlarını mevcut tasarrufların gerisinde bırakmıştır. Büyük miktarlara ulaşan özel sermaye akımları, yüksek getiri bekleyen uluslararası yatırımcılar

tarafından mevcut riskler göz önüne alınmadan, yükselen yeni pazarlara kaydırılmıştır(EAD.,1998: 101). Güneydoğu Asya ülkelerine böylesine büyük miktarlarda kısa süreli yabancı sermaye girişi, yerli mali varlıkların fiyatını yükseltmiş ve finans piyasalarında suni ve spekülasyona açık bir kabarmaya sebebiyet vermiştir.

Bu krizde, uluslararası spekülörlerin istikrar bozucu davranışlarının rolü çok büyük olmuştur. Sadece Malezya Ringit'i dikkate alındığında hedge fonların zaman zaman "boğa", zaman zaman da "ayı" şeklinde piyasalara girip çıktığı görülmektedir.

Bu nedenle bölgeye akan yabancı kaynakların bölge ülkeleri paralarının aşırı değerli hale gelmesine ve bu politikanın belli bir süre sürdürülebilmesine imkan sağladığı bilinmektedir. Ancak sınır tanımayan ve gün geçtikçe globalleşen uluslararası sermayenin ortaya çıkardığı sorunlar sınırlı bir alanda da kalmamaktadır(Tunca, 1998: 33). Bu yönüyle günümüz ekonomilerinde piyasaların, mali sermayenin ve özellikle de spekülatif kazançların ağırlıklı bir yer kazandığı kendine özgü koşulları tarafından belirlendiği ifade edilmektedir(Işıklı, 1998: 11).

4.1.6.3. Rusya Krizi

Rusya'da 1997'lerde başlayan ekonomik sıkıntılar Temmuz 1998'de ağırlaşmaya başlamış ve 17 Ağustos 1998'de ruble-dolar koridorunun 1 ruble 6 dolar'dan, 1 ruble 9.5 dolara devalüe edilmesi, döviz üzerinden sermaye hareketlerinin sınırlandırılması ve 90 günlük moratoryum ilan edilmesi ile sonuçlanan bir ekonomik kriz yaşanmıştır. Bu krizin kökleri eskilere dayanmakla birlikte, oluşumda kısa vadeli kârlar peşinde koşan kısa süreli sermayenin spekülatif davranışlarının da etkisi bulunmaktadır.

Rusya krizinde de finansal boyut ön plana çıkmıştır. 1998 yılı başından itibaren finansal piyasalarda çalkantılar boy göstermeye başlamış, şirket ve banka iflasları ard arda meydana gelmiştir. Rusya hükümetinin gümrük duvarlarını yükseltmesi ile ithalat miktarında büyük düşüşler gerçekleşmiştir. Ünlü spekülör Soros'un

Rusya'ya verdiği düşük "reyting" değerlendirmesi ise talihsizlik olmuş ve yaşanan krizi iyice alevlendirmiştir(Mor, 1998: 8).

Rusya Merkez Bankası Başkanı Sergey Dublinin'e göre, krizden yabancı spekulatrler sorumludur, unk piyasaları onlar karıştırmışlardır. Macera arayan ve çoğu genç olan batılı bankerler, ticaret yapmaktansa daha kolay bir kazanç yolu olan büyük miktarlarda devlet bonusu almayı tercih etmişler, başlangıçta kazandıkları faizlerle Moskova'da harika vakitler geçirmişlerdir. Mayıs 1998 tarihi itibariyle yabancı yatırımcılar 20 milyar dolar değerinde hazine bonosuna sahiptirler. Bu miktar ise mevcut hazine bonolarının üçte birine denktir(IMF, 1998: 18). Güçlü petrol ve metal üreticilerinin ihracatlarını arttırmak için rublenin değer kaybetmesini beklemleri, bunların spekulatif beklenti ve davranışlarının krizin oluşmasında rol oynaması da belirtilen bir diğer unsurdur.

1998 yılında yaşanan ve bazı ülkelerde hala etkileri görülen global krizin Türkiye'ye etkileri, global talep daralması, gelişmekte olan bir çok ülkenin yaşadıkları devalüasyonlar sonucunda milli gelirlerinin döviz bazında düşmesi ve yabancı sermaye girişinin gerilemesi nedeniyle satın alma glerinin azalmasına bağlı olarak ithalatlarının da düşmesiyle ortaya çıkmıştır. Global fiyat dşuş ise devalüasyonlar sonucunda gelişmekte olan ülkelerin döviz bazında ihraç fiyatlarının düşmesinden kaynaklanmıştır. 1990'lı yılların sonlarında beri yaşanan bte açığı, özel kesim boyutunda zayıf finansal yapı, ülkenin krize girişini hızlandırmıştır.

4.1.6.5. Brezilya Krizi

Dünyanın en büyük dokuzuncu ekonomisi konumunda bulunan ve uygulamaya koyduğu "Real Planı" ile son yıllarda enflasyonu %2700'lerden %1-3'ler düzeyine indirmeyi başaran, daraltıcı politikalar ile birlikte yıllık yüzde 4'lk büyüme hızına ulaşan; gerçekleştirdiği başarılı zelleştirme programı ile gelişmekte olan ülkelere model olarak gösterilen ve yakın zamana kadar uluslararası sermayenin akın ettiği Brezilya'da, 13 Ocak 1999 tarihinde patlak veren mali kriz herkesi şaşırtmıştır.

Brezilya krizinde de spekülasyonun etkilerini görmek mümkündür. Dünyanın hızla büyüyen bu ülkesine de kriz öncesi dönemlerde büyük oranlı bir yabancı sermaye akımı gerçekleşmiştir. Ancak yabancı sermaye akımlarında 1998 ve 1999 yıllarında belirgin bir azalma görülmüş, özellikle portföy yatırımları kriz yılında yaklaşık 18 milyar dolarlık bir gerileme göstermiştir(IMF,1999: 3).

Latin Amerika ülkelerine yönelen özel sermaye akımlarında öncelikle Rusya krizinin yaydığı güvensizlik etkili olmuş, bu kriz uluslararası kısa süreli sermayenin gelişmekte olan ülkelere çekilmesine hız kazandırmıştır. Rusya krizini takip eden üç ay içinde 30 milyar dolarlık rezerv kaybına uğrayan Brezilya'nın daha sonraki günlerde günde yaklaşık 1 milyar dolarlık bir sermaye kaçışına sahne olduğu da bilinmektedir. Küresel finansal piyasalarda günde yaklaşık 1.5-2 trilyon dolarlık işlem gerçekleştirildiği dikkate alındığında, bir ülkenin ekonomi politikasına güvensizlik oluşması halinde 50-60 hatta 70 milyar dolarlık rezervler bile piyasaları etkilemekte yetersiz kalabilmektedir(Turagay,1999:13). Brezilya'da da böyle olmuş ve kısa süreli sermayenin ülkeden kaçışı rezervlerle dengelenmek istenmesine rağmen durdurulamamış ve kriz yaygınlık kazanmıştır.

4.1.7. Finansal Krizlere Karşı Uygulanan İstikrar Politikaları

İstikrar politikası türlerini, Monetarist, Yapısalcı, Heterodoks ve Ortodoks olmak üzere 4'e ayırabilir.

4.1.7.1. Monetarist Yaklaşım

Monetarist görüş özellikle para arzının kontrolü, kamu açıklarının azaltılması, fiyatların serbest bırakılması, sübvansiyonların kaldırılması üzerinde yoğunlaşmıştır(Parasız, 1995: 29). Friedman para arzının sabit bir büyüme kuralına göre belirlenmesini esas almıştır. Özellikle para arzı artışlarının yavaş yavaş azaltılması sert ve ani ayarlamalardan kaçınılması gerektiği üzerinde durmuştur(Arıcan, 2002: 7). Görüldüğü gibi monetarist görüş kısa vadede enflasyonun hızla kontrolünü öngörmektedir. Bunun en temel nedeni kullanılan araçların parasal olması ve parasal araçların reel araçlara kıyasla çok hızlı etkide bulunabilmesidir.

4.1.7.2. Yapısalci Yaklaşım

Yapısalci yaklaşım genellikle ekonomide aşamalı istikrar politikalarının uygulanması gerektiğini, çünkü temel istikrarsızlık nedenlerinin ekonominin yapısından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ekonomide kaynaklar hareketsiz, piyasalar bölümlenmiş, sektörel düzeyde talep ile arz arasında dengesizlikler söz konusu olmaktadır. Gelişme süreci içinde gelir düzeyi arttıkça talep artmakta, arz ise buna cevap veremediği için ekonomide tıkanıklıklar meydana gelmektedir. Bu tıkanıklıkların aşılabilmesi için sadece aşamalı ve uzun vadeli değil aynı zamanda devrimci, reformist ataklara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için mevcut yapılar dirense bile köklü kurumsal reformlar gerçekleştirilmelidir(Parasız, 1995: 30).

Yapısalci okul geliştirmekte olan ülkelerin bazılarında geniş olarak bulunan ve bankacılık sektörü dışında çalışan finansal aracılık kurumlarına(curb market) büyük önem vermektedirler. Bu okula göre resmi olmayan ve bankacılık dışında gelişen bu sektörün çalışması daha verimlidir.

4.1.7.3. Heterodoks İstikrar Politikaları

Heterodoks istikrar politikaları fiyat ve ücretlerin kısmi olarak dondurulmasını, sabit döviz kuru uygulanmasını ve bütçe açıklarının kapatılması için bütçe disiplini önermektedir. 1985 yılının ortalarından itibaren Arjantin(Austral Plan), Brezilya(Cruzado Plan), Meksika ve İsrail gibi ülkeler yüksek enflasyonla mücadele etmek amacıyla geleneksel istikrar programlarından farklı öğeler içeren istikrar önlemlerini uygulamaya koydular. Sıkı para ve maliye politikasını içeren geleneksel istikrar politikası araçları yanında, gelirler politikası unsurlarını da içermesi ve istikrar politikası uygulamasında bir şok tedavi yönteminin seçilmiş olması dolayısıyla bu programlar “Heterodoks Şok” olarak da adlandırılmaktadır. Gelirler politikası; fiyatların, ücretlerin ve döviz kuru gibi değişkenlerin dondurulması olayıdır.

Heterodoks programların temeli ise genellikle üç temel dayanağa sahiptir(Parasız, 1995: 40). Birincisi fiyat ve ücret kontrolleridir. Hiperenflasyon koşullarında ekonomik aktörler gelecek dönemlerde enflasyonun geçmiş dönemdeki kadar ya da üzerinde olacağı beklentisi içerisine girerler. Bu durum enflasyonun bu beklentiye uygun olarak sürekli yükselmesine sebep olur. Bu beklentiyi kırmaya dönük olarak fiyat ve ücret kontrolleri yöntemine başvurulur.

Heterodoks programlarının ikinci ayağını bütçe disiplini oluşturmaktadır. Sıkı maliye politikası çerçevesinde gelirler artırılmaya, harcamalar ise kısılmaya çalışılmaktadır.

Heterodoks programların üçüncü ayağı ise sabit döviz kuru politikasıdır. Bu politika zaten ücret ve fiyat kontrollerinin doğal sonucudur. Çünkü döviz kuru sabitleştirilmez ise, fiyat ve ücret kontrollerini uygulamak mümkün olmaz.

4.1.7.4. Ortodoks İstikrar Politikaları

Bu istikrar programlarının kurumsal temellerini, Ortodoks iktisadın etkin dağılımının serbest dış ticarete ve kârlılık ilkesine dayandırılması şeklindeki önermesi oluşturmaktadır. Ortodoks iktisatçılara göre istikrarsızlığın en önemli göstergelerinden biri olan fiyat artışlarının temelinde, aşırı parasal genişlemeye dayalı talep enflasyonu yatmaktadır. Talep enflasyonu ile mücadelede uygulanabilecek politika seti ise, iç kredi miktarının kısılması ve talep fazlasının kontrol altına alınmasıdır. Ortodoks istikrar önlemleri, geleneksel sıkı para ve maliye politikası araçları ve fiyatların serbest bırakılmasını oluşturmaktadır. Ekonomik istikrarsızlığın temel nedeni olarak para arzının hızlı artması, döviz kurunun aşırı değerlenmesi ve kamu kesimi açıkları görülmesi nedeniyle bu tür istikrar programlarında çözüm olarak mali uyum, parasal disiplin, yurt içi toplam talebi daraltıcı para ve maliye politikaları, ekonomik küçülmeyi içeren politikalar ve döviz kuru ayarının kullanılması önerilmektedir. Bu nedenle özellikle dar gelirli kesimlerin durumlarını daha da kötüleştirdiği ve sosyal dengesizlikleri daha da derinleştirdiği gerekçesi ile son yıllarda büyük eleştiriler almıştır. Bunun yanında IMF ile yürütülen politikaların hemen hemen birçok gelişmekte olan ülkede başarısızlıkla

sonuçlanmış olması, Ortodoks politikalara yapılan eleştirilerin dozunu arttırmıştır(Parasız, 1995: 32).

IMF'nin gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorununa bakışının çok abartılı ve çözüm önerilerinin de zamansız olduğu, önemli eleştirilerden biridir. IMF özellikle kriz döneminde önerdiği yapısal düzenlemeler ile krizleri daha da derinleştirmiştir. Özellikle likidite krizi yaşayan ülkelere IMF'nin kapsamlı ve ayrıntılı yapısal koşullar getirmesi, uluslararası yatırımcıları krizin derinliği konusunda yanlış ve abartılı değerlendirmelere yöneltmektedir(Esen, 2002: 15).

IMF kredileri ters seçim problemi yaratabilir. Çünkü bir ülke IMF kredisi alabilmek için sermaye piyasalarını serbestleştirmek istediği izlenimini verip, daha sonra gerekli politikaları uygulamayabilir(Ergin, 1999: 125).

Bu bölümde finansal kriz kavramını, nedenlerini, çeşitlerini, finansal krize neden olan etmenleri, dünya da yaşanan finansal krizleri ve bunların etkileri analiz edilmiştir. Bundan sonraki bölümde Türk Bankacılık Sistemi ve 2000 Kasım- 2001 Şubat Krizlerinin Türk Bankacılık Sistemine etkileri incelenmiştir.

4.2. TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN YAPISI ve KRİZLERİN BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİLERİ

4.2.1. 2000- 2001 Krizleri Öncesi Türk Bankacılık Sisteminin Genel Görünümü

Finansal kesim, genel olarak, finansal piyasalar ve finansal araçlardan meydana gelen ve kaynaklarını birey ve firmaların fon fazlaları, diğer bir deyişle tasarruflarının oluşturduğu mekanizma şeklinde tanımlanır. Tasarrufların yatırımlara aktarılması işlevinin gerçekleştirildiği finansal kesim, katılımcılar, menkul kıymetler, piyasalar, ticari düzenleme ve kurallardan oluşmaktadır(Bakan, 2003: 507).

Son dönemde banka dışı mali kuruluşların sayısında artış olmasına rağmen, toplam mali varlık stoklarının yarısından fazlası bankacılık kesimine aittir. Ayrıca, banka dışı mali kesimin büyük bir bölümü, mevcut bankaların yan kuruluşlarıdır(Akdemir, 2002: 150). Genel olarak Türk Mali Sistemi, parasal aracı kuruluşlar, parasal olmayan aracı kuruluşlar ve menkul kıymetler piyasasından oluşmaktadır(Artun, 1983: 25). Türkiye’de mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Yurt dışı kaynakların da önemli bir yeri olan bankacılık sektörünün sorunsuz bir şekilde işlemesi, etkin gözetimi ve denetimi güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından biridir(Yıldırım, 2004: 35).

Bankacılığın tarihi gelişimi paranın gelişmesiyle paralellik göstermektedir. Paranın fonksiyonları arttıkça bankacılık gelişme göstererek, günümüzdeki modern bankacılık aşamasına ulaşmıştır. Ülkemizde bankacılık, Avrupa ülkelerine göre daha yavaş gelişmiştir. Bunun önemli nedenleri; Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Türklerin daha çok askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmalarının yanında; Batı Avrupa’da gerçekleştirilen Sanayi Devrimine ayak uyduramamasıdır. Günümüzde ise Türk Bankaları, bankacılık tekniği ve yetişmiş eleman otomasyon

gibi kriterler göz önüne alındığında Avrupa ülkelerindeki bankalarla rekabet edebilecek güçtedir(Takan, 2001: 5).

1980 öncesinde bankacılık sektöründeki en önemli riskler; likidite riski ve kredi riskidir. Fakat 1980 öncesi dönemde enflasyon düşük ve faiz oranları negatif olduğundan, kredi riski bile azdır. Daha sonraki dönemde ise bu riskler artmış ve bu risklerin yanına bankaların döviz pozisyonu tutmalarıyla bağlantılı kur riski ve faiz riski eklenmiştir. Tüketici kredileriyle faizin sabitlendiği enstrümanlar kullanılmaya başlanmış ve aktifte bu kez kamu kağıtları gibi başka enstrümanlar girmiş, pasifte bu sefer vade uyumsuzluğu ortaya çıkmış, faiz riski önem kazanmaya başlamıştır² (Emirdağ, 2001: 114). 24 Ocak kararları finansal liberalleşmenin altyapısını hazırlamıştır. Haziran 1980'de faiz oranları serbest bırakılmıştır. 1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile; uluslararası denetim ve gözetim sistemi, uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmış, tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş, bilançolar dış denetime tabi tutulmuş, mevduat sigorta fonu kurulmuş ve donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulanması getirilmiştir. İnterbank piyasası kurulmuştur. Türkiye'de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. Merkez Bankası, 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 1988 yılında döviz piyasası kurulmuş, 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 1990 yılında TL'nin konvertibilitesi ilan edilmiştir(Çolak, 1993: 2).

1990'lı yıllarda, döviz tevdiat hesaplarında toplanan mevduatın toplam mevduata oranı büyük ölçüde artmıştır. Bu artışın en önemli nedeni, yaşanan "sürekli yüksek enflasyon" ortamının bir sonucu olarak ortaya çıkan "yerli paranın yabancı paralarla ikamesi" olgusu olmuştur. Bu dönemde uygulanan serbest faiz ve esnek döviz kuru politikaları, ihracatın özendirilmesi, ithalatın serbest bırakılması, yeni bankaların kurulmasına izin verilmesi, bankalar arası Türk Lirası ve döviz piyasalarının kurulmasına izin verilmesi ve bilgisayar ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucu, toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekteki banka sayısı artmış, büyük ölçekteki özel bankaların pazar paylarında ise gerilemeler olmuştur.

---

² Sayfa 59'da bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi verilmiştir

4.2.2. Türk Bankacılık Sektörüne İlişkin Bazı Göstergeler

Türk Mali Sistemi, 1980 yılından başlayarak uygulamaya konulan liberal politikalar sonucunda önemli ölçüde yapısal değişikliğe uğramış, dinamizm kazanmıştır. Bu gelişimde, selektif kredi politikalarının kaldırılması, mevduat ve kredi faizlerine serbestlik tanınması, liberal kambiyo düzenlemeleri gibi deregülasyona yönelik uygulamaların yanı sıra, sektöre ilişkin mevzuat düzenlemelerinin uluslararası normlar seviyesine yükseltilmesi için yapılan çalışmalar da rol oynamıştır. 1980 yılında 43 olan banka sayısı 1990 yılında 66'ya, 1999 yılında 81'e yükselmiştir. 2000 yılında 2 bankanın bankacılık izninin iptal edilmesi ile birlikte banka sayısı 79'a gerilemiştir. 2001 yılında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu(TMSF) kapsamındaki 5 bankanın Sümerbank bünyesinde birleştirilmesi sonucu 14 Mayıs 2001 itibariyle faaliyet gösteren banka sayısı 74'e inmiştir(BDDK, 2001: 3).

Çizelge 1.Türk Bankacılık Sektörü (Aralık 2000 itibariyle)

	Toplam Aktif (Milyon Dolar)	Sektör Toplamı İçindeki Pay (%)	Toplam Krediler (Milyon Dolar)	Sektör Toplamı İçindeki Pay (%)	Toplam Mevduat (Milyon Dolar)	Sektör Toplamı İçindeki Pay (%)	Öz Kaynak (Milyon Dolar)
Kamu	53.151	34.2	13.727	27.0	41.095	40.3	1.450
Özel	73.588	47.4	27.753	54.5	44.349	43.5	8.056
-İlkBeş Banka	50.530	32.6	20.490	40.2	30.102	29.5	7.265
-Diğer	23.058	14.8	7.263	14.3	14.247	14.0	791
Yabancı	8.403	5.4	1.438	2.8	3.300	3.3	547
TMSF Bankaları	13.192	8.5	3.311	6.5	13.141	12.9	-3.263
Mevduat Bankaları Top.	148.335	95.6	46.230	90.8	101.884	100.0	6.790
Kalkınma Yatırım Bankaları	6.902	4.4	4.701	9.2	0	0	1.362
Genel Toplam	155.237	100.0	50.931	100.0	101.884	100.0	8.152

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2001

Çizelge 2. Bankacılık Sektöründeki Gelişmelere İlişkin Bazı Göstergeler

	1980	1990	1994	1999	2000
Banka Sayısı	43	66	67	81	79
Şube Sayısı	5.954	6.560	6.087	7.691	7.837
On-Line Şube Sayısı	..	..	..	6.938	7.523
ATM Sayısı	..	3.209	4.023	9.939	11.991
POS Sayısı	..	..	16.135	188.957	299.950
Personel Sayısı	125.312	154.089	139.046	173.988	170.401
Kredi Kartı Sayısı (Mil)	..	..	1.564	10.045	13.408
Banka Kartı Sayısı (Mil)	..	..	10.469	24.107	29.560
K. Kartı İşlem Hacmi (Mil. \$)	..	..	1.273	12.410	16.413

Kaynak: BDDK, Türkiye Bankalar Birliği, 2001

Faaliyette bulunan toplam 74 bankanın 56 adedi mevduat, 18 adedi ise kalkınma ve yatırım bankası statüsündedir. Mevduat bankalarının 4'ü kamusal sermayeli, 26'sı özel sermayeli, 18'i yabancı sermayeli statüde, 8 adedi ise Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesinde faaliyet göstermektedir. 1980 yılında 125.312 olan bankacılık sektöründeki toplam personel sayısı 1990 yılında 154.089'a, 1999 yılında 173.988'e yükselmiş, 2000 yılında ise 170.401'e gerilemiştir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri sonrası yeniden yapılanma sürecinde bankacılık sektöründeki istihdamda önemli bir düşüş yaşanmıştır(BDDK, 2002: 9).

1990'lı yıllarda bankacılık sektörünün dışa açılması ve uluslararası finans sistemi ile bütünleşmesi alanında belirgin bir ilerleme kaydedilmiştir. 1980 yılında 4 olan mali iştirak veya şube statüsündeki yabancı sermayeli banka sayısı 2000 yılında 18'e ulaşmıştır. Çizelge 1 görüldüğü gibi, Yabancı bankaların bankacılık kesiminin toplam aktifleri içindeki payı 1992'de %3.7'den 2000 yılında %5.4'e yükselmiştir(BDDK, 2001: 12). 1980 yılında 20.8 milyar dolar olan bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğü(GSMH'nın %28.6'sı), 1990 yılında 58.2 milyar

dolar(%38.2), 2000 yılında ise 155 milyar dolara(%76.9) yükselmiştir(BDDK, 2001: 3). Bankacılık hizmetlerinin çeşitlendirilmesinde önemli bir gelişme sağlanmış, banka kartları ve kredi kartları kullanımı hızla yaygınlaşmıştır. 1992 yılında 1 milyon civarında olan kredi kartı sayısı 2001 yılı Aralık ayı itibariyle 13.6 milyona yükselmiştir(BDDK, 2001: 3).

Çizelge 3.Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Gelişmeler

Milyon Dolar	1980	1990	1994	1999	2000
Toplam Aktifler	20.785	58.171	52.552	133.533	155.237
Toplam Krediler	11.168	27.342	20.559	40.206	50.931
MenkulDeğerlerCüzdanı	1.339	5.997	5.955	22.955	17.848
Mevduat	10.188	32.564	33.191	89.361	101.884
-Tasarruf Mevduatı	4.288	19.343	24.190	58.807	64.352
-TL	4.288	11.914	8.612	24.701	26.628
-YP	..	7.429	15.578	34.106	37.724
Mevduat Dışı Kaynaklar	1.289	11.760	9.019	22.934	29.435
-Yurt Dışı Bankalar	..	3.460	2.675	12.073	16.284
Öz Kaynaklar+Kar	1.147	5.903	4.409	7.840	11.367
%					
Toplam Aktif / GSMH	28.6	38.2	40.3	71.7	76.9
Toplam Krediler/GSMH	15.4	17.9	15.8	21.6	25.2
Men. Değ. Cüzd./GSMH	1.8	3.9	4.6	12.3	8.8
TasarrufMevduatı/GSMH	5.9	12.7	18.5	31.6	31.9
KamuBank.Aktifleri/Toplam Sektör Aktifleri	44.1	44.6	39.6	34.9	34.2
BilançoDışıİşlemler/Toplam Aktifler	..	..	49.5	103.5	100.8

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2001

Mevduat hacminde de hızlı bir artış gerçekleşmiş ve 1980 yılında 4.3 milyar dolar olan toplam tasarruf mevduatları 2000 yılında 64.4 milyar dolar düzeyine ulaşmıştır. Bu artışta 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren Döviz Tevdiat

Hesaplarında kaydedilen yükselme önemli paya sahiptir. Döviz Tevdiat Hesaplarının toplam tasarruf mevduatlarına oranı 2000 yılında %58.6'ya yükselmiştir. 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren repo işlemlerinin yaygınlık kazanmasıyla birlikte tasarrufların bir bölümü repoda değerlendirilmiştir. Nitekim, 2000 yılı sonu itibariyle müşterilerle yapılan repo hacminin tasarruf mevduatına oranı %15 civarında gerçekleşmiştir. 1990'lı yıllarda bankacılık hizmetlerindeki çeşitlenmenin, Devlet İç Borçlanma Senetlerinin(DİBS) repo yoluyla fonlanmasındaki ve dövizle ilgili vadeli işlemlerdeki artışın bir sonucu olarak bilanço dışı işlemler hızlı bir gelişme göstermiştir. 1992 yılında %41.4 olan bilanço dışı işlemlerin toplam aktiflere oranı 2000 yılı sonu itibariyle %100.8'e yükselmiştir(BDDK, 2001: 3).

4.2.3. Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları

Türk bankacılık sektörünün başlangıcından günümüze, özellikle 1980 sonrası uygulamaya konulan reform politikaları sonrasında, sektörün karşılaştığı başlıca temel sorunlar; ekonomik istikrarsızlık, yüksek kaynak maliyeti, haksız rekabet koşulları, teknolojideki hızlı gelişmeler, öz kaynakların yetersizliği sorunları şeklinde sıralanabilir(Parasız, 2000: 125).

4.2.3.1. Ekonomik İstikrarsızlık

Türk bankacılık sektörü, 1980 yılında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında, yeni bir döneme girmiş ve günümüze kadar çok önemli gelişmeler göstermiştir. Bununla birlikte, sektördeki yenileşmenin ve hızlı büyümenin getirdiği bir çok sorun ile karşılaşmıştır. Bu sorunların başında da, yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir. Bu yıllarda, bankacılık sektörü, genişleyen kamu finansman açıkları ile birlikte kronikleşen yüksek enflasyonun etkisiyle istikrarlı bir gelişme sürecine girememiştir. Yüksek enflasyon ve ekonomik konjonktürdeki dalgalanmalar döviz kuru ve faiz riskini arttırırken, sektör büyük ölçüde nakit varlığa dayanan öz varlıklarını enflasyona karşı korumada zorlanmıştır.

Ekonomik istikrarsızlık ve kronik enflasyon dönemlerinde, sektörü olumsuz etkileyen bir diğer sorun da, problemlı kredilerin artmasıdır(Parasız, 2000: 126). Özellikle artan faiz yükü, banka alacaklarının tahsilini sınırlandırıcı bir etki yaratmaktadır. Vadesinde ödenmeyen alacaklar banka kaynaklarının akışkanlığını azalttığı gibi, kaynak maliyetinin artması sonucunu da vermektedir. Enflasyonun düşürülmesiyle birlikte sağlanacak ekonomik istikrar ile hem banka kredileri donmuş karakterinden kurtulacak, hem de tahsili gecikmiş alacakların kaynak maliyetine yansıyan yükü azalmış olacaktır. Bu durumda bankaların da takipteki alacaklarını teminat yönünden güçlendirmesi, yani risklerin oluşmaması içinde gereken önlemleri alması gerekecektir.

Sonuç olarak, makroekonomik istikrarı sağlayamayan bir ülke ekonomisinde, bankacılık sektörü sorunsuz olmayacağı gibi, tersi bir durumda yani, bankacılık sektöründeki sorunlar da, makroekonomik istikrar için her zaman risk oluşturacaktır.

4.2.3.2. Yüksek Kaynak Maliyeti

Son yıllarda mevduat dışı fon temininde kaydedilen gelişmelere rağmen, ticaret bankalarının fon kaynaklarının en önemlisi, topladıkları mevduatlardır. Sektörde mevduata uygulanan faiz oranları kaçınılmaz biçimde enflasyon oranları ile yakın ilişki içindedir. 1980’li yıllardan itibaren faizlerin serbest bırakılmasıyla, faizler enflasyon paralelinde seyretmeye başlarken, mevduat kompozisyonunun vadeli lehine gelişmesi sonucu, mevduatın maliyeti önemli ölçüde artmıştır(Parasız, 2000: 126).

İşletme maliyetleri de yüksek kaynak maliyetleri içerisinde yer almaktadır. İşletme giderleri içerisinde en önemli payı ise, personel giderleri oluşturmaktadır. Türk bankacılık sektöründe, 1980 öncesi koşullarında mevduat toplayabilmek için şube ağını genişletmek ve yeni personel istihdam etmek rasyonel kabul edilirken, 1980’li yıllardan itibaren reel pozitif faiz politikası ve otomasyondaki gelişmeler, bir çok şubeyi kârlı olmaktan çıkarmıştır. Bunun sonucunda, bir süre bankalar işletme giderlerini azaltmak amacıyla, şube kapatma ve personel sayısını azaltma politikası izlemişler, fakat son yıllarda sanayileşmenin Anadolu’ya yayılmasıyla birlikte,

mevcut bankaların şube sayılarını yeniden arttırma politikası izlemelerine neden olmuştur. Bu da sektördeki maliyetlerin yeniden artmasına yol açmıştır.

Yüksek kaynak maliyetine neden olan bir diğer unsur da, bankacılık sektöründe yaşanan otomasyon alanındaki gelişmelerdir. İnternet bankacılığı ile birlikte banka şubelerinin bilgisayar ağı ile donatılması ve ATM sayısındaki hızlı artışlar da, sektördeki maliyetlerin artmasına neden olmuştur.

4.2.3.3. Haksız Rekabet Koşulları

Bankacılık sektöründe rekabet, doğrudan doğruya fiyatları etkileyen en önemli unsurlardan biridir(Özkan, 1999: 40). Günümüzde finansal piyasalarda hızlı bir değişim yaşanmaktadır. Yeni düzenlemelerin ve teknolojideki ilerlemelerin bir sonucu olarak, uluslararası piyasalar ile yerli piyasalar arasında engeller ortadan kalkmakta ve dünya finansal piyasaları küreselleşmektedir. Bunun sonucunda da, sektörün rekabet gücünü kullanma yeteneği her geçen gün önem kazanmaktadır.

Rekabette kuşkusuz fiyat önemli bir etken olmakla birlikte, rekabet gücünü belirleyen tek etken değildir. Hizmet kalitesi, hizmetin çeşitliliği, yapısı, müşterinin gereksinimlerini karşılayan hizmetlerin sunulması, teknoloji, reklam vb. bütün bunlar rekabet gücünü etkilemektedir(Berk, 1999: 116). Rakiplerin sundukları hizmetlerin bilinmesi, pazara yeni girenlere karşı pazarda mevcutların olası tepkileri, alabilecekleri önlemler, hizmet satmak isteyen her bankanın dikkate alması gereken etmenlerdir. Uygulamada kural olarak sektörün pazar büyümesi azaldıkça, sabit masraflar yükseldikçe, kredi müşterilerinin özellikleri farklılaştıkça yani kredi alan şahıslar ya bilinçli olarak yalan beyan verip mali durumunu olduğundan daha iyi gösterme çabası altına girer borçlanabilmek amacıyla ya da müşteri olumsuz şartlar nedeniyle elindeki teminatları kaybedebilir, her iki durumda da bankaların sahip oldukları müşteri bilgileri farklılaşır ve mevcut bankaların tepkileri gittikçe kuvvetlenmektedir.

Ülkemizde faaliyette bulunan yabancı bankaların, ülkemiz bankacılık sektöründe rekabet ortamının geliştirilmesine ve “rekabet gücünün arttırılması”na önemli

katkıları olmuştur. Yabancı bankaların, Türk Bankacılık Sektörüne özellikle yönetim, pazarlama, müşteri ilişkileri gibi alanlardaki katkıları göz ardı edilemez. Yabancı sermaye, arttırdığı rekabet ortamı sayesinde “şeffaflık” ilkesinin sektöre empoze edilmesini sağlamış, bunun bir sonucu olarak da, kuvvetli mali yapı ve güçlü mali standartların benimsenmesine önemli katkıda bulunmuştur.

Yabancı bankalar, ölçek ekonomilerinden, farklılaştırma ve riski yayma özelliklerinden ve uluslararası finansman merkezleriyle doğrudan bağlantılarından dolayı, en son kredi araçlarını ve teknolojisini hızla transfer edebilmekte ve diğer yabancı bankaların gelişini teşvik ettiğinden, yoğunlaşma oranını azaltarak fiyat rekabetine neden olmaktadır. Bu özelliğe sahip yabancı bankalar, artan rekabet yoluyla ulusal bankacılık sektörünün yapısını değiştirmektedir. Bankacılık sektöründeki rekabetin devamı ya teorik olarak marjinal bankaların piyasadan çekilmesine ya da hizmetlerin daha kaliteli sunulmasına yol açacaktır.

4.2.3.4. Teknolojideki Hızlı Değişme

Teknolojideki hızlı gelişmelerle birlikte, dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecine giren Türk Bankacılık Sektörü, gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerinde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmiştir. Bankacılıktaki yeni uygulamalar sadece finansal alanla sınırlı olmayıp, teknik alandaki gelişmelerden yararlanma da, sektörde önemli bir düzeye ulaşmıştır(Parasız, 2000: 129).

Son yıllarda ülkemiz bankacılığının teknoloji kullanımında artan bir yoğunluk yaşanmaktadır. Bankalar uzun süredir müşterilerin hizmetinde olan ATM, POS, telefon ve bilgisayar bankacılığı gibi klasik teknolojik ürünlerini yeni ürünlerle ve yeni hizmet anlayışları ile hızla zenginleştirmeye çalışmaktadırlar. Bu doğrultuda, tüm bankaların vizyonunda elektronik bankacılık ilk sıralarda yer almaktadır. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmetler sunabilmek ve 24 saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetimi” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar(Keskin, 1999:13). Ayrıca, gelecekte

ticaret hayatında ve bankacılık sektöründe çok büyük bir önem kazanacak olan, elektronik ticaret kapsamındaki çalışmalar da, bankalar tarafından büyük bir özenle gerçekleştirilmekte ve dünyada bu alandaki gelişmeler yakından takip edilmektedir.

Finansal ve teknik alandaki en önemli hizmetlerden biri de, nakit-yöntem sistemidir(Özkan, 1999: 42). Bankalar bu sistemi daha önce sadece büyük müşterileri için uygulamaktaydılar, ancak son zamanlar da, küçük ve orta boy firma müşterilerinin likidite yönetimi ve finansman durumuna ilişkin sorunlara da, çözüm getirmektedirler. Hatta bazı bankaların bu alandaki hizmetleri sadece likidite ve finansman ile sınırlı kalmayıp, proforma bilanço, kâr-zarar planı, yatırımlar, satış, üretim ve personel planlaması içerecek şekilde yaygınlaşmaktadır.

4.2.3.5. Öz Kaynakların Yetersizliği

Türk Bankacılık Sektörünün önemli bir sorunu da, öz kaynaklarının yetersizliğidir. Öz kaynakların yetersiz olmasında sektörde yer alan, gerek aktif gerekse sermaye büyüklükleri açısından, küçük bankaların büyük bankalara nazaran çoğunlukta olması etkilidir. Bu küçük ölçekli bankalar hem toplam aktifler, hem de öz sermaye büyüklüğü açısından son derece yetersiz olup, bu bankaların fon kaynağı sadece interbank ya da uluslararası finansal piyasalardır. Bu nedenle, küçük ölçekli bankaların, gerek iç piyasada gerekse de uluslararası piyasalarda rekabet edebilecek güçleri yoktur. Küçük ölçekli bankaların birleşmeleri sağlanarak, aktif ve sermaye yapılarının güçlendirilmesiyle öz kaynaklarının artırılması mümkün olabilmektedir (Parasız, 2000: 127).

4.2.4. 2000-2001 Krizleri Sonrası Türk Bankacılık Sistemi

Ülkemizde, son dönemde, Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde olmak üzere; iki ekonomik kriz yaşanmış ve bu krizler beraberinde pek çok ekonomik ve sosyal sorun getirmiştir.

4.2.4.1. 2000 Kasım Krizi

2000 Kasım ayı krizini finansal bir kriz olarak nitelendirmek mümkündür. Çünkü kriz, finansal kesimden kaynaklanan bir baskı sonucu ortaya çıkmıştır. 2000 Kasım krizinden önce Türkiye ekonomisinin genel görünümünü ortaya koymakta fayda vardır(Eroğlu ve Albeni, 2003: 179).

- Enflasyon %70'lerden %40'lara kadar gerilemişti. Fakat faiz hadlerinde meydana gelen düşüş tüketime dönük kredilere olan talebi arttırmış bu ise talep yönünden genişlemeye neden olmuştu.
- Tüketim talebindeki artışlarla birlikte ekonomide bir canlanma meydana gelmiş, ekonomide büyüme %6.5-7 düzeylerine çıkmıştır. Dolayısıyla bu oran 1999 yılının negatif büyüme rakamlarını da telafi eder niteliktedir.
- Bütçe gelir toplamları itibariyle faiz giderlerini karşılar düzeye gelmiş ve fazla vermeye başlamıştır.
- Ekonomik yapıdaki bozukluklar kısmi olarak giderilmeye başlamıştır.

Bu gelişmelere rağmen ekonomide ciddi anlamda kriz beklentisi gözüküyordu. 1990'larda gelişmekte olan bir çok ülkede krizlerdeki temel göstergeler dikkate alınsaydı Türkiye'nin kriz ortamına girdiği tespit edilebilirdi(Uygur, 2002: 15). Bu göstergeler ise aşağıda sıralanmıştır;

- Para politikasındaki belirsizlik anında ve somut olarak yansıttığı için kısa vadeli faizin hareketine bakıldığı zaman gecelik faiz Haziran, Ağustos ve Eylül aylarında önemli ölçüde yükselmiştir.
- 2000 yılı içerisinde kısa vadeli dış borç / döviz rezervi oranında önemli artışlar gözlenmiştir.
- 2000 yılı içerisinde cari açık / döviz rezervi ve cari açık / GSYİH oranlarında sürekli ve hızlı yükselişler gözlenmiştir³.

---

³ Bu göstergelere göre 2005 yılında bir kriz beklentisi olabilir. Ancak 2000-2001 yıllarında uygulanan sabit kur politikasının yerine esnek kur rejiminin uygulanması, bankaların denetim ve gözetiminin artırılması, Hazine ve Merkez Bankası arasındaki karşılıksız borç alışverişinin bitmesi, bankalarda mevduatlara uygulanan devlet garantisine sınırlama getirilmesi krizi önleyen başlıca etmenlerdir.

Sıralanan bu göstergelerin ülkeler üzerindeki etkilerine gelince, örneğin 1994 yılında Meksika'da yaşanan krize bakıldığında temel nedenin, kısa dönemli sıcak para, değerlenmiş kur ve yüksek cari ödemeler açığı olduğu görülmektedir. Sadece Meksika değil Arjantin, Güneydoğu Asya, Rusya krizlerinde olduğu gibi sıcak paranın gelişi, sabit kura dayalı ülkelerde kurun aşırı değerlenmesine sebep olmuş. Bu dönemde değerlenen yerli para ithalatı cazip hale getirerek cari açığı arttırmıştır. Türkiye için de aynı durum söz konusudur.

Krizden önceki dönemde en önemli olumsuz gelişme, ödemeler bilançosunda meydana gelen açıkların giderek artmasıdır. Bu artışın ardında yatan en önemli neden ise tüketici kredilerinde meydana gelen düşüşler ve özellikle döviz kuru artışının enflasyondaki artışa kıyasla düşük kalmasından ötürü ithal mal talebindeki artışlar olmuştur. Ülkede 2000 yılında cari işlemler hedefi önce 2.5 milyar dolarken, 2000 yılı Haziran ayında bu hedefin aşılabacağı düşünülmüş ve cari işlemler açığı hedefi 4.5 milyar dolara çıkartılmıştır. Ancak 2000 yılı sonunda açığın 9.5 milyar dolara çıkacağı anlaşılınca, piyasalar ve Türkiye'ye yönelmiş bulunan kısa vadeli sermaye hareketleri bu durumdan son derece olumsuz etkilenmiştir. Tüm bu ve benzeri ekonomik sorunlar ile siyasi istikrarsızlık gibi bazı olumsuz siyasi gelişmeler sonrasında, önce Kasım 2000'de bir ekonomik kriz yaşanmış, ardından da Şubat 2001'de ikinci bir kriz ortaya çıkmıştı(Yeldan, 2001: 29).

Ard arda yaşanan bu son iki kriz sonucunda, ulusal gelir düzeyinde büyük düşüşler yaşanmış, dış borç yükü artmış, iç borç ve faizlere ek yükler gelmiş, üretim miktarı düşmüş, yoğun işyeri kapanmaları yaşanmıştır(Kenar, 2001: 25). Tüm bu olumsuz ekonomik gelişmelerin sonucunda ise; son derece ciddi bir sosyal sorun olarak süregelen işsizlikte de çok belirgin artışlar meydana gelirken, beyin göçü de artmıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kriz öncesi yaşanan bu gelişmeleri özetlemek gerekirse; özel yabancı fon girişi hız kazanır. Bu fon genellikle borçlanma şeklindedir. Bu hızlı borçlanma genellikle finansal serbestleşmeden sonra ya da nominal döviz kurunun belli bir kurala göre önceden belirlenmesi sonrasında yaşanır. Bu durum ise Türkiye'deki gibi önce parasal genişleme, arkasından talep patlaması, beraberinde enflasyon artışı, yerli paranın reel olarak değerlenmesi ve ithalatta

meydana gelen artış şeklinde süreç birbirini takip eder. Ama kaynak girişi borçlanma şeklinde olursa, ekonomideki en küçük bir olumsuzluk kaynakların çıkışına sebep olur(Uygur, 2001: 12).

Fakat krizi başlatan unsur genel kanaate göre bankacılık kesiminden gelmiştir. Bankalar yavaş yavaş açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmışlar, yabancı bankalar ise yıl sonu hesabını kapatma telaşına düşmüşlerdir. Beraberinde bu bankalar döviz taleplerini de arttırmaya başlamışlardır. Bu gelişmeler normal olarak faiz hadlerini de yukarı doğru tırmandırmaya başlamıştır.

Başta Demirbank olmak üzere, ellerinde hazine kağıdı taşıyan ve bunları repo işlemlerinde kullanan bankalar büyük kayıplara uğramıştır. Çünkü bu bankalar hızla ellerindeki hazine kağıtlarını likidite ihtiyaçları için fonlamaya çalışmış, aynı zamanda sendikasyon ödemeleri için de döviz taleplerini arttırmışlardır. Bu bankaların en önemli özelliği aşırı derecede devlet iç borçlanma senedini ellerinde tutmalarıdır. Merkez Bankası'nın en önemli hatası, bu gelişmeler karşısında piyasanın duyduğu likidite ihtiyacını zamanında karşılayamamış olmasıdır.

Bankalar bu kadar riskli bir ortama gelmelerinin en önemli nedeni bankacılık kesiminin mali aracılık görevini yitirmesidir. Türk bankacılık sektörünün mali aracılık görevini yerine getirememesinin nedenleri şöyle sıralanabilir(BDDK, 2001: 6).

Makroekonomik İstikrarsızlık: 1990'lı yıllarda yaşanan yüksek ve değişken enflasyon, büyüme hızındaki dalgalanmalar ve sermaye hareketlerinin kırılgan yapısı geleceğe yönelik belirsizlikleri arttırmak suretiyle ekonomik birimlerin kısa vadeli bir bakış açısıyla hareket etmelerine ve Türk Lirası'na olan güveni zayıflatarak para ikamesinin hızlanmasına yol açmıştır. Bu sürecin bir sonucu olarak bankaların kaynaklarının vadesi önemli ölçüde kısalmış ve döviz cinsinden yükümlülüklerin toplam kaynaklar içindeki payı belirgin bir biçimde artmıştır.

Yüksek Kamu Kesimi Açıkları: Kamu kesimi açıklarındaki artış ve bu açıkların yüksek reel faizler ile yurtiçi piyasalardan finansmanı bankaların reel ekonomiye kaynak sağlamaktan uzaklaşarak kamu açıklarını finanse etmeye yönelmelerine yol açmıştır. Yüksek reel faizlerin ortaya çıkardığı arbitraj imkanı bankacılık kesiminin yurtdışından borçlanarak kamu açıklarını finanse etmelerini cazip hale getirmiş, bu durum bankacılık sektörünün döviz açık pozisyonlarının artması ile sonuçlanmıştır. Bu eğilim sonucunda, devlet iç borçlanma senetlerinin mevduat bankalarının toplam aktifleri içindeki payı 1990 yılında %10'dan son yıllarda %25 civarına çıkmıştır.

Kamu Bankalarının Sistemi Çarpıtıcı Etkileri: Kamu Bankaları görev zararlarının zamanında ödenmemesi, ekonomik etkinliğe ters düşen müdahaleler, asli fonksiyonların dışında verilen görevler ve yönetimdeki zayıflıklar sonucunda bu bankaların mali bünyeleri önemli ölçüde bozulmuştur. Kamu Bankalarının finansman ihtiyaçlarını kısa vade ve yüksek maliyetle piyasadan karşılamaları bir yandan zararlarının gittikçe artmasına, diğer yandan da mali sektörde istikrarsızlık unsuru olmalarına yol açmıştır. Bu durum, piyasalarda faiz oranlarının yüksek seviyelerde seyretmesine neden olmuştur. Sonuç olarak, Kamu Bankaları bankacılık işlevini yerine getiremez hale gelmiş ve bu bankalar Türkiye'deki toplam mevduatın %40'ını toplarken krediler içindeki payları %25 civarında kalmıştır.

Risk Algılama ve Yönetiminin Zayıflaması: Yukarıda özetlenen gelişmeler sonucunda bankacılık sisteminin likidite, faiz ve kur risklerine karşı kırılgan hale gelmesine rağmen, özellikle 1990'lı yılların ikinci yarısında kamu açıklarının finansmanını kolaylaştırmayı gözeten makroekonomik politikalar, bankacılık sektörünün bu riskleri algılamasını ve yönetimini ikinci plana düşürmüştür. Mevduat sigorta sisteminden kaynaklanan ve sistemden çıkışa ilişkin sorunlar ile gözetim ve denetim kurumlarının idari ve mali özerkliğe sahip olmaması da risk yönetimindeki zayıflıklarda etkili olmuştur.

4.2.4.2. 2001 Şubat Krizi

Kasım krizinden sonra ikinci bir kriz, bir bakıma Türkiye'nin önceki programını tümüyle ortadan kaldıran kriz, 19 Şubat 2001'de siyasal alanda meydana gelen bir tartışmayla ortaya çıkmıştır. Milli Güvenlik Kurulu toplantısında Cumhurbaşkanı ile Başbakan arasındaki bir tartışma, Kasım krizindeki gibi ama daha büyük ölçekli dövize spekülasyon saldırısını başlatmıştır. Toplam döviz rezervi yaklaşık 25 milyar dolar olan Türkiye'deki sistemden, 7 ile 10 milyar dolar arasında döviz atağı biçiminde bir çekilme, para piyasalarının dengelerini bozmuştur. Milli Güvenlik Kurulu'ndaki siyasi gerilim, Türkiye tarihinin en büyük borç ödemesinden iki gün önceye rastlamıştır.

Türkiye ekonomisinde 21 Şubat'ta ortaya çıkan kriz tam anlamıyla bir döviz krizidir. Bunun en önemli nedeni ise cari işlemler açığında meydana gelen yüksek oranlı artışlardır. Türkiye gibi döviz çıpası uygulanan ülkelerin 1990'lı yıllarda karşılaştıkları sorunlar konusunda genellikle şu görüşler ileri sürülmektedir (Uygur, 2002: 32);

- Döviz kurunu çıpa yapan programlar, para kurulu benzeri bir düzenleme ile desteklense de, genel olarak başarılı değildir.
- Sorunlu bir bankacılık kesimi ve yüksek açıklarla üzerinde politika yapılan bir kamu kesimi olan ülkelerde bu tür programların kısa sürede krizle bitme olasılığı çok yüksek bulunmaktadır.

Türkiye'de bankacılık ve kamu kesimi sorunlarına rağmen kur çıpasına ve para kurulu benzeri düzenlemeye dayanan bir programda IMF ısrar etmiştir. Bunun yanında diğer bir sorun 2000 yılının yarısında programın enflasyon ve cari açık gibi hedef ve öngörülerinde önemli sapmalar olacağı belli olduğuna göre, IMF neden hiç olmazsa yıl ortasında müdahale etmemiştir. Bunun sonucu olarak IMF kaynaklı programlar konusunda güven büyük ölçüde sarsılmıştır.

4.2.5. 2000-2001 Krizlerinin Nedenleri

Türkiye ekonomisinin 2000 Kasım ve 2001 Şubat aylarında yaşadığı şiddetli finansal krize yol açan nedenlerin başında şu dört etki olabilir(Eren ve Süslü, 2001: 662):

Kriz nedenlerinden ilki, İzlenilen döviz kuru politikasının inandırıcı bir atmosferde uygulamaya konulamamasıdır. Yapılan bütün ekonometrik çalışmalarda döviz kuru ile enflasyon arasında paralel bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu anlamda devalüasyon fiyat istikrarı için büyük bir risk haline gelmektedir(Ülengin, 1999: 23). Ulusal paranın yerleşikler tarafından kabul görmemesi, bankaları veya bireysel yatırımcıyı yabancı para ile borçlanma zorunda bırakmıştır. Bilhassa Türkiye’de uzun vadeli yatırımları kısa vadeli borçlanıp finanse etme çabaları, döviz kurunun enflasyon üzerindeki riskini daha da arttırmıştır. 2000 yılında uygulamaya konulan istikrar programından önce “gözetimli dalgalanma” adı verilen döviz kuru politikası uygulanmaktaydı(TCMB, 1999: 60). Bu döviz kuru politikası finansal krizleri absorbe etme yeteneğine sahip olmasına karşın, ülke içerisinde istikrarı sağlamada yetersiz kalmaktaydı. 2000 yılı istikrar programı ile beraber sabit(önceden belirlenen) döviz kuru politikası uygulanmaya başlanmıştır. Döviz kuru programının çapası olmuştu. Kur çapası ile beraber hedeflenen faizler üzerindeki döviz kuru riskini ortadan kaldırıp, faiz oranlarında kamu açıklarında ve enflasyonda önemli gerilemeler yaşanması hedefleniyordu. Sabit döviz kurunun bu avantajına rağmen en önemli dezavantajı, ulusal paranın aşırı değerlenmesi durumunda ithalatın ucuzlayıp ihracatın pahalılaşmasına ve cari açığın büyümesine neden olmasıydı. Diğer bir dezavantajı da Merkez Bankası’nın son borç para verme görevini yerine getirme şansını ortadan kaldırmasıydı. Bu ulusal ekonominin spekülatif döviz giriş-çıkışı karşısında hiçbir denetleme ve yönlendirme olanağı olmaması anlamına geliyordu(Domaniç,2001: 69). Çünkü TCMB, uyguladığı sabit döviz kuru nedeniyle ancak dış varlık karşılığında piyasaya para sürebildiği için, para arzı silahı elinden alınmış oluyordu. Yani Merkez Bankası’nın aktif bir para politikası uygulama şansı kalmıyordu. Döviz kurunun sabitlenmesi, yatırımcıların yatırımlarını TL olarak değerlendirmesini kazançlı duruma getirdiği için, Döviz Tevdiat Hesabı(DTH)’nda bir azalma olması beklentisi içerisine girilmesine neden olmuştu.

Çizelge 4. Türkiye’de Kriz Döneminde Döviz Tevdiat Hesabında, Reel Döviz Kuru İndeksinde(R.D.K.İ) ve Ticari Bankaların Sendikasyon Kredileri(S.K) Hacminde Gelişmeler

Aylar	D.T.H. Stoku(milyon)	R.D.K.İ.*(%)	S.K. Hacmi(milyon)
1999 Kasım	17.410.7	126.37	9.609
Aralık	18.420.6	127.29	9.861
2000 Ocak	19.342.8	128.50	12.609
Şubat	20.440.7	131.59	12.909
Mart	21.381.9	132.59	13.333
Nisan	22.202.8	132.93	13.521
Mayıs	23.523.2	135.67	13.412
Haziran	23.733.0	132.29	14.432
Temmuz	24.453.2	133.49	15.240
Ağustos	25.367.5	135.92	16.564
Eylül	26.345.3	139.02	16.245
Ekim	26.759.7	142.45	16.702
Kasım	26.702.3	146.50	16.900
Aralık	25.341.7	147.59	17.671
2001 Ocak	25.685.9	148.08	17.945
Şubat	30.341.3	138.40	19.245
Aralık	34.296.4	110.51	16.117

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/20/09/2004. *1999 yılı baz alınarak 19 ülkenin parası ve TÜFE değerleri göz önüne alınarak hesaplanmıştır.

Ancak, çizelge 4’ün ilk sütunundaki değerlerden de anlaşılacağı gibi, 2000 yılı boyunca DTH azalmamış, tersine belirli bir artış göstermiştir. Bu döviz kuru çapasının beklentileri kıramadığının açık bir göstergesidir. Aynı şekilde TCMB döviz rezervleri de beklenildiği ölçüde artmamış; 2000 yılına girerken 5.9 milyar Dolar olan net döviz pozisyonu, 17 Kasım’da(kriz öncesinde) ancak 8.7 milyar Dolar düzeyine çıkabilmiştir. Sabit kur politikası süresince Merkez Bankası’nın döviz rezervlerini yeterli ölçüde arttıramaması ve DTH artış nedeniyle, döviz kuru çapasının kamuoyunda yeterince inandırıcı algılanmadığını göstermektedir(www.tcmb.gov.tr/20/09/2004).

Program uygulamasına aşırı değerlendirilen reel kur ile girilmiş ve yıl boyunca TL’nin aşırı değerlendirilmesi devam etmiştir. Çizelge-4’ün ikinci sütununda 19 ülke

parasına ve TÜFE değerlerine göre hesaplanan reel kur indeks değerleri verilmiştir. TCMB verilerine göre, Ocak 1999'da 100 olan indeks değeri 2000 yılı başında 128.5'a ulaşmıştır. Yani 1999 yılı boyunca reel kur %28.5 oranında aşırı değerlenmiştir. Üstelik TL'nin 2000 yılı boyunca aşırı değerlenmeye devam ettiği görülmektedir. Bu gelişme ister istemez kamu oyununda her an için programdan vazgeçilerek devalüasyona gidileceği beklentisini pekiştirmiştir.

Çizelge 5. Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri ve Değişim Oranları

Yıllar	İthalat		İhracat		Dış Ticaret Açığı	
	Milyon\$	Değişim%	Milyon\$	Değişim%	Milyon\$	Değişim%
1999Ocak	40.667	- 11.4	26.567	-1.4	14.100	-1.4
2000 Ocak	54.902	35.7	27.774	2.8	27.128	92.4
2000Aralık	39.506	-28.5	23.331	-1.5	16.175	-10.95
2001Aralık	29.808	-24.5	25.758	9.5	4.050	-75.0

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/20/09/2004. NOT: Yüzdeler bir önceki yıla göre hesaplanmıştır.

Reel kurun aşırı değerlenmesinin en olumsuz etkisi dış ticaret değerleri üzerinde olmaktadır. Nitekim 2000 yılı içinde ithalat büyük gelişme göstermiştir. Çizelge-5 incelenecek olursa, 1999 yılında %11 oranında azalan ithalatın, 2000 yılında %35.7'lik artış göstererek, 54 milyar doların üzerine çıktığı görülür. Buna karşılık ihracat ancak %2.8 oranında arttığından, dış ticaret açığı çok büyük oranda(%92.4) bir artış göstermiştir. İthalatın 2000 yılında adeta patlama göstermesinde, faizlerin gerilemesinin de büyük etkisi olmuştur.

Dış ticaret açığının GSMH'ya oranı, 1999 yılı sonunda %6.9 iken, 2000 yılı sonunda %12.6'ya çıkarak kritik gösterge durumuna gelmiştir. Üstelik 2000 yılında cari işlem ve dış ödemeler dengeleri açıkları da rekor düzeye ulaşmıştır. İhracat değeri kadar dış ticaret açığı verilen, cari işlem açığının GSMH'ya oranı %4.9'a ulaşan(T.C. Maliye Bakanlığı, 2001: 6) ve hatta dış ödemeler dengesinde bile açık yaşanan bu dönemde, ülke parasının aşırı değer kazanması yerine, aşırı değer

yitirmesi gerekirdi. Sadece bu gelişme bile reel sektörün finans sektörüyle bağımlı koparmaya yeterli olmuştur.

Kriz nedenlerinden ikincisi, etkin denetimi yapılmayan bankacılık kesiminin ekonomik olmayan davranışlarıdır. Kasım ve Şubat krizleri aslında genel anlamda, zayıf bankacılık sisteminden ve sıcak paraya aşırı güvenmekten kaynaklanmıştır. Bankacılık kesiminin kriz öncesi dönemde artan temel zayıflıkları şöyle sıralanabilir:

- Bankaların yapısal problemleri giderek artmış, etkin denetimden uzak ve bankacılık prensipleriyle bağdaşmayan yönetimler yaygınlaşmıştır.
- Borç temininde vadelerin kısalması, döviz borçlarının artmasına ve aktif-pasif kalemlerin vade uyumsuzluklarına neden olmuştur.
- Artan Konsolide Bütçe Açıkları bankaların özel sektöre değil, kamu kesimine kredi veren kurumlar haline gelmesine yol açmıştır. Bilançoların aktifinde yer alan Devlet İç Borçlanma Senet stokları artmıştır.
- Kredi vermede güvenilirlik ve geri dönebilirlik kriterlerinden uzaklaşıldığı için, bankaların geri dönmeyen kredileri artmıştır.

Bankacılık kesimi etkin bir denetime ve borçlanmada belirli sınırlanmalara tabi olmadığı için, bir çok banka, özellikle 1994 yılı sonrası kısa vadeli borçlanma politikası izlemeyi tercih etmiştir(İnan, 2000: 34).

Çizelge-6 da görüldüğü gibi, 1999 yılında 10 milyar doları aşan bankaların net açık pozisyonları tutarı, 2000 yılının dokuz ayı sonunda 20 milyar dolara ulaşmıştır. Bu gelişme, Türk bankacılık sisteminin kriz öncesi dönemde ne kadar kırılgan ve hassas bir yapı kazandığını göstermektedir.

Çizelge 6. Türkiye’de Bankaların Açık Pozisyonları (Milyar \$)

Yıllar	Oran
1998	-8.4
1999	-13.3
2000- I	-15.78
2000 –II	-18.18
2000- III	-20.00
2000-IV	-15.9
2001	-12.16

Kaynak: www.tbb.org.tr/08/08/2004, www.tcmb.org.tr/20/09/2004

1990-2000 yılları arasında faiz ve kur dalgalanmalarını azaltan, kurdaki artışı enflasyon oranı kadar tutan, aynı zamanda piyasaları gecelik fonlayan ve Hazine’nin rahat borçlanmasını sağlayan bir politika izlenmiştir. Ancak bu politika bankaları faiz ve kur riski karşısında gerekli tedbirleri almaktan uzaklaştırmıştır(Binay ve Kunder, 1998: 45). Hazine’nin iç borçlanmaya gitme zorunluluğu arttıkça, bankalar, kısa vadeli dış krediyi daha yüksek faizlerle almaya ve bunu risk primi ile beraber Hazine’ye aktarmaya devam etmişlerdir. Aynı zamanda bu mekanizma bankaların, tasarruf-yatırım eşitliğini sağlama amacı yerine, devlete borç verme amacına yönelik çalışmasına neden olmuştur. Bu mekanizmanın yarattığı avantaj nedeniyle, özel sermayeli ticari banka sayısı 1991 yılında 26 iken, 1999 yılında 35’e çıkmıştır (www.tbb.org.tr/08/08/2004).

Çizelge- 7’de görüldüğü gibi gecelik faiz oranları 2000 Nisan ayında %36 iken, 2000 Kasım ayından itibaren yükselerek %79’a ulaşmış ve daha sonraki ayda %200’e kadar çıkmıştır. Faizlerdeki en hızlı değişim 2000 yılı Kasım ayı sonlarında yaşanmıştır. Bu ayın ilk yarısında O/N faiz oranları %30–50 bandında iken, ayın 15’inde %80, ayın 22’sinde %110 olmuştur. Aynı ayın 28’inde %184 olan bu oran, 30 Kasım’da %316’ya yükselmiştir(www.tcmb.gov.tr/20/09/2004).

Çizelge 7. Türkiye’de Kriz Öncesi ve Sonrası, Gecelik İşlemlere Uygulanan Basit Faiz Oranları (Ağırlıklı Ort.)

AYLAR	O/N Faiz Oranları %
2000 Nisan	36.16
Mayıs	41.28
Haziran	42.00
Ağustos	37.57
Eylül	46.20
Ekim	31.41
Kasım	79.45
Aralık	198.95
2001 Ocak	42.16
Şubat	435.99
Mart	81.88
Aralık	80.64

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/20/09/2004

Çizelge-4’ün ilk ve son sütunlarında kriz öncesi ve krizin yoğun olarak yaşandığı aylarda bankaların temin ettikleri döviz tevdiat hesaplarıyla sendikasyon kredilerinin gelişimi verilmiştir. Dövizle ilgili her iki kaynağın da, özellikle 2000 yılı boyunca sürekli artış gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu artış hem likidite açısından bankaları zorlamış hem de vadeleri kısaltarak ikinci bir riske sokmuştur. Bu risk sonuçta krizde bir etken haline gelmiştir. Üstelik artan bu kredilerin büyük çoğunluğu, kısa vadeli nitelikte olmuştur. Sendikasyon kredilerinin daha çok kısa vadeli olarak temin edildiği Çizelge-8’den anlaşılmaktadır.

Çizelge 8. Ticari Bankalarının Kısa Vadeli Borç Stoku (Milyon \$)

YILLAR	MİKTAR
1998	11.150
1999	13.172
2000	16.900
2001-Ocak	19.279
2001-Aralık	10.076

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/20/09/2004

Türk bankacılık sektörünün kırılğan yapısı krizlere hassas bir yapı ortaya çıkarmıştır. Bu kırılğan yapı yatırımcılarda güvenin kaybolmasına neden olmuştur. Bunlara artan rekabet ve kötü yönetim koşulları eklenince, küçük bankalar faizlere karşı çok hassas duruma gelmiştir. Tüketici kredilerinde risk ihmal edilmiş, bankaların vade dengesizlikleri artmıştır.

Bütün bu olumsuzluklara ek olarak holding bankacılığı da sistemin önemli sorunlarından biridir. Holding bankacılığı sanayi, ticaret ve finans sermayesinin 1970'lerdeki birikim düzeyi temelinde gelmiş ve 1990'larda sektöre hakim olmuştur. Her bankanın bir holdinge ait olmasının nedeni, tasarruflara yüksek faiz vermek değil, bizzat banka kaynaklarıyla gruba ucuz ve istenilen miktarda kaynak sağlamaktır.

Bir banka kuran ya da alan kişi, bu bankanın Türkiye ekonomisinde hangi işlemi, diğer bankalara göre daha verimli olarak yapabileceğini düşünmemekte, sahip olduğu bankanın sağlıklı yaşaması için gerekli olan dünya ve Türkiye ekonomisine uyumunu ikinci hatta üçüncü derecede bir konu olarak görmektedir. Bunun yerine, bankanın kendi holdingine sağlayacağı yarar düşünülerek düşünerek fizibilite hesapları yapmaktadır. Son derece yanlış olan bu bankacılık yaklaşımının ekonomik sisteme yarar sağlaması olasılığı oldukça düşüktür.(www.eso-es. net./15/12/2004).

Muhasebe kayıtlarının ve diğer verilerin verilen kredinin başarısı hakkında fazla bir şey söylemediği durumlarda, potansiyel bir kredi müşterisinin kredibiletisini

değerlendirmek zordur. Bu durumda, kişisel ilişkiler eksik bilgiden kaynaklanan farkın kapatılmasına hizmet edecektir. Holding yada grup bankaları sadece bir banka olmaktan çok yatırım kurumları, danışmanlık şirketleri, formal olmayan ticaret odaları gibi çalışacaklar ve grup için, bankalar sadece finansman sağlamakla kalmayacak ayrıca kendi bilgi ağları aracılığıyla yurt dışında anlaşmalar yapacak ve kendilerinin politik ilişkilerini yönetecektir.

Finansal liberalizasyonun ardından bankacılık sektörünün ve özel sektörün kârlılıklarında keskin düşüşler gözlenmiştir. Ciddi derecedeki ahlaki tehlike problemleri bankalar ile firmalar arasındaki sıkı ilişkileri yansıtmaktadır. 1981’de ticari bankaların kendi fon maliyetlerine göre kredi fiyatını belirlemelerine izin verilmiş ve holdingler kendi grup bankalarını kurmaya başlamışlardır. Türkiye de bankacılık sektörünün sahiplik yapısına bakıldığında bu durum açıkça görülür: Türkiye İş bankasının 5, Sabancı Grubunun 4, Çukurova, Doğuş ve Tekfen Holding’in 3, Uzan, Doğan, Toprak, Fiba-Fina, ve GSD holding’in 2 ve diğer grup ve holdinglerin de birer bankada ortaklıkları vardır.

Kredi müşterisi sanayicilerin, aynı zamanda mevduat toplayan bankalara sahip olması, patronlarda “ahlaki zafiyet” (moral hazard) yaratmıştır. Şirket sahipleri, kendilerince parlak projelerini hayata geçirmek için veya işleri sıkışınca, yönetimine hakim oldukları bankanın kaynaklarını şirketlerine aktarmakta sakınca görmemişlerdir. Akbank ve Koçbank gibi holding bankalarında benzeri skandalların yaşanmamış olması, yanlışlığı ortadan kaldırmaz. Doğru olan, bankacılık sisteminin içinde ahlaki zafiyet noktaları bulunmamasıdır. Batan holding bankalarının Türk ekonomisine verdiği zarar çeşitli şekillerde yapılan hesaplamaların gösterdiğinden çok daha büyüktür. Toplam zarar, Hazine'nin “iflassız tasfiye”ye imkan sağlamak için bu bankalara şırınga ettiği para ve onun bugüne kadar işleyen faizlerinden ibaret değildir. Holding bankacılığı, Türk ekonomisinde sürekli “haksız rekabet ortamı” yarattığı için, çok büyük kaynak tahsisi çarpıklıklarına sebep olmuştur. Yapılmaması gereken yatırımlar, yapılmaması gereken kimseler tarafından, yapılmaması gereken yerlerde yapılmıştır. Bu yüzden, önce rantabilitesi olmayan bu verimsiz şirketler,

sonra onların holding bankaları batmış, faizler anormal düzeylere çıkmış, gelir dağılımı bozulmuş, devletin dış borçları artmış ve ekonomi toptan krize girmiştir.

1990 yılından sonra kamunun artan faiz ödemelerinin bir nevi kaynak transferi olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir(Kesriyeli ve Yalçın 1998: 33). 2000 yılıyla beraber bu kaynak transferinin kapanma yoluna girmesi, faaliyet dışı kârlarıyla ayakta kalan banka ve firmaları zor duruma sokmuştur(ISO, 2000: 14). Bankaların ve Türk finans çevresinin bu karlı kapının kapanmasına karşı tepkisi bir kriz şeklinde ortaya çıkmıştır. Krizin ortaya çıkışındaki diğer önemli unsur ise risklerin ihmal edilmesidir. Riskleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Kredi Riski: Bu risk, potansiyel kayıplar açısından büyük bir önem taşır. Kredi riski müşterilerin geri ödeme sıkıntısına düşmelerinden kaynaklanır. Yani kullanılan kredinin geri dönmeme halini ifade eder. Kredinin geri dönmemesi, borcun tamamen veya kısmen kaybına neden olur.

Mali riskler arasında en önemli olanı ve Türk Bankalarının yönetimine en çok dikkat ettiği risk, kredi riskidir. Türk Bankacılık Sektörü, yıllar boyunca kredi riskine gereken önemi vermekteydi. Ancak sektörde artan rekabet, risk alma açısından da bazı sonuçlar doğururken, bankaların kredi stratejilerini yeniden gözden geçirmelerinin gereğini de ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, kredi riskinin bir bütün olarak ele alınması, bankacılık sektörünün giderek daralan uluslararası finansman ortamına rağmen, donuk alacaklarının seviyesini düşük tutarak kredi riskini yönetebileceğini ortaya koymuştur(Erçel, 2000: 67).

Döviz Kuru Riski: Bu risk, kurlardaki değişimlerden kaynaklanan kazanç ve kayıplarla ilgilidir. Kur riski, yabancı paraya dayalı işlemlerde, yabancı paraların yerli paraya ya da birbirlerine karşı değerlerinin değişmesi halinde ortaya çıkar, sonuçta bu da kar veya zarara yol açar.

Kur riskine ilişkin olarak, Türk Lirası, faiz oranları ile Türk Lirası'nın nominal değer kaybı arasındaki fark, bankaların döviz cinsinden kaynaklarını Türk Lirası

veya alternatif yatırım araçlarına dönüştürmesinin en büyük nedenidir. Türkiye’de kur riskine bağlı açık pozisyon izleme uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Uygulanan kur politikaları bankaların açık pozisyonları üzerinde önemli bir risk oluşturmaktadır. Özellikle sabit kur sisteminde değeri önceden belirlenmiş bir kur, bankaların kur riskini azaltmış ve bankalar bu hevesle yüksek oranda döviz cinsinde borçlanarak Türkiye gibi faiz cenneti bir ülkede bu borçlarını Türk Lirası cinsinden faize yatırıp yüksek karlar elde etmişlerdir. Ama bu aşırı borçlanmanın maliyetini hesap edememişlerdir. Çeşitli güçlük ve kayıplarla karşıladıktan sonra, Türk bankacılık sektörü, kur riski konusunda yeterince bilgi ve deneyim sahibi olmuştur. Ayrıca TCMB de, yaptığı birçok yasal düzenlemeyle, bu riski azaltma yönünde önlemler almış ve uygulamaya koymuştur(Erçel, 2000: 69).

Faiz Oranı Riski: Bu risk, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir-gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkmaktadır(Çelik, 2001: 62).

Türk bankacılık sektörünün, kısa vadelerde faize duyarlı pasiflerinin faize duyarlı aktiflerinden daha fazla olması, yabancı kaynakların varlıklara göre daha kısa sürelerde, yeniden fiyatlandırılması sonucunu doğurmaktadır. Pasiflerin faize duyarlılığı arttıkça aldığımız borçların yani bilançonun pasif tarafının faiz oranlarındaki artışa daha büyük bir tepki verip borçların artmasına neden olacaktır. Varlık ve yükümlülüklerin yeniden fiyatlama dönemlerindeki bu uyumsuzluk, aktif ve pasiflerin faiz oranı değişikliklerine karşı olan duyarlılıklarını arttırmaktadır.

Diğer yandan bankalar, faiz oranlarının artma eğilimi gösterdiği dönemlerde, repo yoluyla düşük faiz getirili kamuya ait menkul kıymetlerini, daha yüksek getirili olanlarla değiştirmek suretiyle, faiz riskini kontrol altında tutmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca sektörde, swap gibi bazı türev enstrümanlar da, bu amaca yönelik olarak kullanılmaktadır(Erçel, 2000: 68).

Likidite Riski: Bankalar, taahhütlerini zamanında yerine getirebilmek amacıyla, mevcutlarında nakit değerler ya da likiditesi yüksek finansal araçlar bulundurmamak durumundadırlar. Eğer bir banka, taahhütlerini karşılayabilecek söz konusu araçlara sahip değilse, likidite riski ile karşı karşıya demektir. Bu risk, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumunda ortaya çıkar(Çelik, 2001: 62).

Genel olarak incelendiğinde, büyük bankalar küçük bankalara oranla daha az likidite riski ile karşılaşmakta ve söz konusu durum iki nedenden kaynaklanmaktadır (Özkan, 1999: 43). Bunlardan birincisi, büyük bankalarda çekilen mevduatın toplam mevduatın küçük bir kısmını oluşturma ihtimali daha yüksektir. Çünkü büyük bankaların mevduatları, küçük bankalara oranla daha geniş bir alana yayılmaktadır. İkincisi ise, ölçekleri nedeni ile büyük bankalar, genellikle bankalar arası piyasaya daha iyi faiz oranıyla ve daha elverişli dönemlerde girmektedir.

Piyasa Riski: Bu risk, bankaların sahip oldukları bir ya da birden fazla ticari varlığın işleme tabi tutulabileceği süre dahilinde, piyasada meydana gelen beklenmeyen olumsuz dalgalanmaların sebep olduğu kayıp veya beklenenden düşük seviyedeki kar halini ifade etmektedir(Çelik, 2001: 62). Piyasa riski herhangi bir zaman zarfında meydana gelebilir.

Piyasa riskini en aza indirmek, piyasa disiplinin sağlanmasıyla mümkündür. Piyasa disiplini; piyasadaki kurumlarla ilgili bilgilerin zamanında doğru ve şeffaf şekilde alınmasını içerir. Bankacılık sektöründe piyasa disiplinin sağlanmasıyla birlikte, piyasadaki ilgili birimler, çok daha sağlıklı değerlendirmeler yapabilecekler ve böylece istenmeyen riskler en aza indirilecektir(Erçel, 2000: 135).

Sermaye Yetersizliği Riski: Bu risk, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçekleşen risklerinden oluşan kayıplarını telafi edebilme gücünü ifade eder(Çelik, 2001: 62). Eğer mevcut sermayesi, söz konusu risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir. Eğer mevcut sermaye, kayıpları karşılayamayacak

durumda ise, risk büyük demektir. Bu durumda gerekli önlemlerin en kısa sürede alınması gerekmektedir.

Krize neden olan diğer bir neden ise, 2000 yılında uygulamaya konulan dezenflasyon programının sağlam bir zemine oturtulmaması, Türkiye'nin IMF ile anlaşarak, 1999 yılı sonunda 2000-2002 yılları için uygulamaya koyduğu dezenflasyon programının da bazı aksaklıklar içermesi, Kasım ve Şubat krizlerine katkıda bulunmuştur. Programın içerdiği zaafılar kısaca şöyle özetlenebilir: Programın uygulanmasına aşırı değerlendirilen reel kur düzeyi ile başlanmış olması ve reel kurun aşırı değerlenmeye devam etmesi, faizlerin hızla düşürülmesi döviz kuru çapasından başka parasal çapanın benimsenmemiş olması ve konsolide gelirler politikasındaki zayıflık.

Diğer bir kriz nedeni ise, 90'lı yıllarda dış ödemeler dengesinde giderek artan öneme sahip olan kısa vadeli sermaye hareketlerinin istikrarsız bir zemin oluşturmasıdır. Burada sıcak para mekanizmasını kısaca açıklamakta yarar vardır. Bu mekanizmanın üç ayağı bulunmaktadır: Faiz oranı, enflasyon oranı ve döviz kuru artış oranıdır. Döviz kurundaki artış oranının enflasyon oranının altında tutulduğu dönemlerde, TL(reel kur) aşırı değerlendirilmektedir. TL aşırı değerlendirilme bile, enflasyon oranı ile devalüasyon oranı genelde birbirine yakın seyretmektedir. Döviz kurundaki artışlar, genelde enflasyon oranı düzeyinde veya onun altında kaldığı halde, DİBS faiz oranları 1994 yılı Ocak ayından sonra hep üç rakamlı olmuştur. Üstelik 1996 yılı Ocak ayında DİBS faiz oranı %200'ü aşmıştır(www.tcmb.gov.tr/20/09/2004).

DİBS faiz oranlarının 1992 ve 1993 yıllarında düşürülme çabalarının başarısız kalması, 1994 yılından sonra ise hep yüksek oranda seyretmesi, kamu kesimi borçlanma gereği(KKBG)'nin finansmanında iç borçlanma yönteminin zorunlu olarak ön plâna çıkmasının bir sonucudur. 1990 yılı ve öncesi borçlanmada en fazla başvurulan yöntem, konsolide borçlar diye adlandırılan ve sosyal güvenlik kurumlarının biriken fonlarından temin edilen kaynaklar olmuştur. Bu kaynağın faiz yükü fazla olmadığı için, konsolide bütçe içinde borç faiz ödemelerinin payı oldukça

düşüktü. 1991 yılı ve sonrası IMF'nin desteğinin kaybedilerek, dış borçlanma olanağının kalmaması nedeniyle, Hazine, faiz yükü fazla olan Devlet İç Borçlanma Senetleri aracılığıyla kaynak sağlamıştır. Buna bağlı olarak borç faiz ödemelerinin artması sonucu, KKBG ve DİBS bağımlılık giderek artmıştır. Hatta öyle ki, çoğu zaman uzun vadeli borçlanmayı sağlayan devlet tahvili çıkarımı yerine, kısa vadeli hazine bonusu ile borçlanma zorunda kalınmıştır. Bu nedenle DİBS ortalama bileşik faizi, 1996-2000 yılları arasında sürekli olarak %100'ün üzerinde seyretmiştir.

Çizelge 9. Türkiye'de Doların DİBS Faizine Göre Reel Getirisindeki Gelişmeler(Yıllık Artış Oranı %)

	DİBS Ort Bil.Faiz	Ort.Yıl. TEFE	Dolar Değer Artış Oranı	DİBS Reel Getirisi*
1990	52.9	58.4	23.0	24.3
1991	79.0	52.5	58.9	13.5
1992	85.8	60.6	65.8	12.5
1993	87.6	58.4	59.5	17.8
1994	161.3	86.8	168.4	-1.8
1995	124.5	115.9	63.5	42.8
1996	134.6	73.1	76.5	34.4
1997	127.8	79.2	86.2	22.4
1998	122.3	81.6	74.1	28.9
1999	110.1	56.9	59.8	26.4
2000	37.9	57.0	51.1	-10.8

Kaynak: www.tcmb.gov.tr/20/09/2004 *Dolar kurunun yıllık artış oranına göre hesaplanmıştır.

Çizelge-9'a dikkat edilirse, 1994 yılından sonra, 2000 yılına kadar DİBS faiz oranlarının dolar kurundaki artış oranından(ortalama olarak) daha büyük olduğu; bu nedenle bu dönemde TL'ye dönüşüp DİBS'e yatırılan doların yıllık reel getirisinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Ancak bu durum 2000 yılında tersine dönmüştür. 2000 yılına girerken doların yıl sonuna kadar %25 değer kazanması öngörüldüğü ve yıl sonunda bu hedefe ulaşıldığı halde, ilk aylarda doların yıllık değer artışı %60'ların üzerinde kalmıştır. Üstelik 2000 yılında doların uluslararası platformda başta Alman Markı ve Japon yeni olmak üzere bütün yabancı paralara karşı değeri artmıştır(DPT, 2001: 78). Buna karşılık 1999 yılının son aylarında çıkarılan DİBS'lerin ortalama bileşik faizi %40'ın altına inmiştir. Böylece DİBS reel getirisi, Çizelge-9'da görüldüğü gibi, 2000 yılı boyunca sürekli negatif olmuştur.

Türkiye ekonomisi 1990'lı yıllarda sermaye hareketlerine bağlı bir ülke haline gelmiştir. Gerekli makro ekonomik şartları sağlamadan uluslararası finansal sermayeye açılmak, ülkeye yarardan çok zarar getirmiştir. Sermaye hareketleriyle büyüme, sermaye hareketleri ile ödemeler bilançosu arasında sıkı bir ilişki doğmasına neden olmuştur. Sermaye hareketlerinin olumlu olduğu dönemde finansal piyasalar her şeyin yolunda gittiğini düşünürlerse dış ödemeler dengesinde fazlalık elde edilmiştir. Bununla birlikte kötü haberler yayılmaya başladıkça sermaye hareketi tersine dönerek, ödemeler dengesi kötüleşmeye başlamıştır. Piyasalar çok fazla kredinin ülkeye tahsis edildiğini düşünerek, kredilerini geri çekmeye başlamış, böylece kriz ortaya çıkmıştır. Türkiye'de de 1990'lı yıllar boyunca bu durum gözlenmiştir. Kısa vadeli sermaye hareketlerine dayanan büyüme, üretimden değil para üzerinden para kazanmak zihniyeti ile sağlandığı için, yatırımlar üzerinde olumsuz etki yapmıştır. Büyüme, yatırımlara değil kısa vadeli sermayeye dayanmıştır.

4.2.6. 2000-2001 Krizlerinin Türk Bankacılık Sistemine

Etkileri

2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonla mücadele programı bankacılık sisteminin bilanço yapısının şekillenmesinde de önemli ölçüde etkili olmuştur. Programın uygulanmaya başlamasıyla birlikte, bankacılık kesimi faiz oranlarının daha da düşeceği beklentisi altında yüksek faizli kaynaklara uzun süre bağımlı kalmamak yönünde hareket etmiştir. Diğer yandan, döviz sepetinin

hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanmış olması, yabancı para cinsinden kaynakları Türk Lirası cinsinden kaynaklara göre daha cazip hale getirmiştir. Bu çerçevede, bankaların bir bölümü kaynaklarının kısa vadeli ve döviz cinsinden, kullanımlarının ise uzun vadeli ve Türk Lirası cinsinden gelişmesi yönünde bir eğilim içine girmeye başlamıştır.

2000 yılında bankacılık sektörünün aktif yapısında da belirgin bir değişim gözlenmiş ve kredilerin payında önemli bir artış olurken, likiditesi yüksek olan menkul kıymet portföyünün toplam aktifler içindeki payı azalmıştır. Krediler içinde özellikle tüketici kredilerinde çok hızlı bir artış gözlenmiş ve tüketici kredileri bir önceki yıl sonuna göre yaklaşık 4 kat artış göstermiştir. Kredilerde dikkat çeken bir diğer gelişme, mevduattaki yapının tersine, yabancı para cinsinden kredilerdeki artışın sınırlı kalması, Türk Lirası cinsinden kredilerin ise önemli oranda artış göstermesidir. Aktif ve pasif yapısındaki bu gelişmeler sonucunda 2000 yılında bankacılık kesiminin likidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlılığı daha da artmıştır. Bankacılık kesiminin piyasa risklerine karşı duyarlılığının daha da arttığı bir yapıda Kasım 2000 tarihinde yaşanan kriz sonucu faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesi özellikle aşırı gecelik borçlanma ihtiyacında olan kamu bankalarıyla TMSF kapsamındaki bankaların mali yapılarını daha da bozmuştur(BDDK, 2001: 5).

Kasım krizi sonrasında alınan önlemler ve yürütülmekte olan stand-by Düzenlemesinin 7.5 milyar dolar tutarında ek rezerv kolaylığı ile desteklenmesi yönünde Uluslararası Para Fonu ile anlaşma sağlanması sonucunda mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş, Merkez Bankası'nın döviz rezervleri artmış ve faiz oranları kriz ortamına göre önemli ölçüde gerilemiştir. Ancak, Şubat ayında Hazine İhalesi öncesindeki olumsuz gelişmeler uygulanan programa ve kur çıpasına olan güvenin tamamen kaybolmasına neden olmuş ve döviz talebi önemli ölçüde yükselmiştir. Merkez Bankası yüksek seviyedeki bu döviz talebine karşı likiditeyi kontrol etmeye çalışmış, ancak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı özellikle kamu bankalarının aşırı düzeyde günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle ödemeler sisteminin kilitlemesine neden olmuştur. Bu ortamda, uygulanmakta olan döviz kuru sistemi terk edilerek Türk Lirası dalgalanmaya bırakılmıştır. Bu gelişmeler

sonucunda bankacılık sektörünün içinde bulunduğu sorunlar daha da ağırlaşmış ve yeni sorunlar ortaya çıkmıştır. Kasım krizi sonrasında likidite ve faiz riski nedeniyle ciddi sorunlar yaşayan bankacılık sektörü Şubat krizi sonrasında ilave olarak kur riskinden kaynaklanan kayıplarla karşı karşıya kalmıştır. Kriz döneminde faiz oranlarındaki hızlı artış bir yandan fonlama maliyetlerini yükseltmek, diğer yandan menkul değerler cüzdanının piyasa değerini azaltmak suretiyle banka bilançolarını olumsuz yönde etkilemiştir. Faizlerdeki yükselme ve kısa vadeli fon talebi, önemli boyutlarda olan kamu ve fon bankalarının ciddi zararlarla karşılaşmasına yol açmıştır. Likit olan özel ve yabancı bankaların faizlerdeki yükselme nedeniyle karşılaştığı fonlama zararları ise sınırlı kalmıştır. Konsolide bazda değerlendirildiğinde kamu bankaları Türk Lirası'nın değer kaybından etkilenmezken, özel bankalar kur riski nedeniyle bazı sorunlar yaşamıştır. Yaşanan krizlerin reel sektörde ciddi bir daralmaya yol açtığı dikkate alındığında bankacılık kesiminin, aktif kalitesinin zayıflaması ve kredi riskinin artması ihtimaline karşı önlem alması kaçınılmaz olmuştur(BDDK, 2001: 5). Krizlerin bankacılık sektörüne etkileri, aşağıdaki bölümde detaylandırılacaktır.

4.2.6.1. Bankaların Döviz Pozisyonları

TL'nin hızlı değer kaybı, net dış borç ödeme, döviz likiditesinin sınırlı hale gelmesi ve mevzuatta yapılan değişiklikler nedeniyle bankaların döviz kaynakları üzerinden TL yaratmaları önemli ölçüde sınırlanmıştır. Bu da TL kaynak arzının daralmasına neden olmuştur. Çizelge 10.'a göre Merkez Bankası'nın döviz pozisyonları 1999 yılında 5.7 milyar dolar iken krizlerle birlikte bu oran 2001 yılında -10 milyar dolara gerilemiş, 2002 yılında -5.7 milyar dolara, 2003 yılında -52 milyon dolara, 2004 yılında 3.7 milyar dolara yükselmiştir. Bankalar bu açığın artması ile borçlarının borçlar öder hale gelmiştir. Yeterli döviz rezervi olmayan bankalar borçların vade zamanında yeni borçlanmalara gitmişlerdir.

Çizelge 10. Bankaların Döviz Aktif ve Pasifleri

Milyon Dolar	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Aralık 2002	Aralık 2003	Aralık 2004
Toplam Aktifler	133.533	154.947	115.020	150.463	145.49	178.414
Döviz Aktifleri*	50.842	54.669	59.653	61.561	60.365	86.023
Döviz Pasifleri*	64.060	72.027	66.182	72.361	84.365	87.323
Bilanço İçi Döviz Pozisyonu*	-13.218	-17.358	-6.529	-10.8	-24	-1.3
MB Döviz Pozisyonu	5.722	3.130	-10.939	-5.741	-52	3.768

Kaynak: TBB, 2005 * Döviz endeksli kalemler dahil değildir.

4.2.6.2. Toplam Mevduatın Vade Yapısı

Krizlerin etkisiyle bankacılık sistemine olan güvenin sarsılması mevduat vadelerini kısaltmıştır. Çizelge 11.'e göre toplam mevduatın vadesi(kırık vadeler tam sayılsa bile) 3 ayın altındadır. Vade, TL mevduat için 2.5 ay, yabancı para mevduat için ise 2.6 aydır. Repo da dahil edildiğinde, toplam mevduat ve repodan oluşan kaynaklar çok daha kısa vadeli dir(Bankacılar Dergisi, 2002: 10).

Çizelge 11. Toplam Mevduatın Vade Yapısı

Ay	Aralık 1999	Aralık 2000	Aralık 2001	Haziran 2002	Aralık 2002	Aralık 2003	Aralık 2004
Toplam Mevduat	3.5	2.6	2.5	2.6	2.5	2.2	2.0
-TL Mevduat	3.6	2.2	2.4	2.5	2.4	2.3	2.1
-YP Mevduat	3.5	2.6	2.5	2.5	2.5	2.4	2.1

Kaynak: TCMB, 2005

4.2.6.3. Krizlerin de Etkisiyle Daha da Büyüyen Zarar ve Banka Sermayelerinin Reel Olarak Erimesi

Çizelge 12. deki verilere göre Türk Bankacılık Sisteminde, Aralık 2000'de 10,7 milyar dolar öz kaynaklar 2001'de 8,3 milyar dolara gerilemiştir. Özel sermayeli

bankaların öz kaynakları 10 milyar dolardan 3,6 milyar dolara gerilemiştir. TL'nin değer kaybı yanında faiz riskinden oluşan zarar ve kredi riski nedeniyle ayrılan karşılıklar bunda önemli rol oynamıştır(Bankacılar Dergisi, 2002:11).

Çizelge 12. Öz Kaynaklar I

Milyon Dolar	Aralık 2000	Aralık 2001
Sermaye	18.011	12.045
-Zarar	10.497	7.476
+Kar	3.205	1.523
Toplam Öz Kaynaklar	10.719	8.250
Özel Sermayeli Bankalar	10.102	3.626
Toplam Aktifler	154.947	115.020
Toplam Öz Kaynaklar/t. aktifler(%)	6.9	7.2

Kaynak: TBB, 2002

4.2.6.4. Bankacılık Sistemindeki Serbest Sermayenin Yapısı

Bankaların üstlendikleri risklerin gerçekleşmesi durumunda mali bünyenin sağlığının korunmasında öz kaynaklar çok önemli bir rol oynar; bankalara olan güveni korur. Çizelge 13. deki verilere göre Türk banka sisteminde serbest sermaye sektör bazında negatiftir. 2000 yılında -1.9 milyar iken 2001 yılında -3.1 düzeyine inmiş, 2002 yılında pozitif düzeye yükselmiş 4.5 milyar dolar, 2003 yılında 6.9 milyar dolar, 2004 yılında ise 10.8 milyar dolara yükselmiştir. Sorunlu krediler, banka-grup ilişkileri nedeniyle iştiraklere yapılan yatırımlar, enflasyondan korunma amacıyla satın alınan sabit kıymetler nedeniyle duran aktifler öz kaynakları aşmıştır.

Çizelge 13. Öz Kaynaklar II

Milyon Dolar	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık	2003 Aralık	2004 Aralık
Sektör					
Öz Kaynaklar	10.817	8.250	27.6	33.5	46.5
Duran Aktifler*	13.288	9.130	14	14.8	21.1
Serbest Sermaye	-2.417	-880	13.6	18.7	25.4
Özel Sermayeli Bankalar					
Öz Kaynaklar	10.102	3.626	14.7	19.2	24.3
Duran Aktifler*	8.103	6.823	10.2	12.3	13.5
Serbest Sermaye	-1.999	-3.197	4.5	6.9	10.8

Kaynak:TBB, 2005.* İştirakler+sabit kıymetler+tahsili gecikmiş alacaklar

4.2.6.5. Bankacılık Sisteminde Kârlılık

Türkiye'de banka sistemi sanıldığı gibi ve iddia edildiğinin aksine kârlı değildir. Yakın dönemde yaşanan gelişmeler bankaların çok riskli bir atmosferde çalıştıklarını ve risklerin önemli bir bölümünün de gerçekleştiğini ortaya koymuştur. Diğer yandan, geçmiş yıllarda, özellikle kamu bankalarında görev zararları karşılığında Hazine'den olan alacaklar diğer gelir hesaplarında gösterilmiştir. Bankaların kârlılıklarının artırılması ve bu yolla sermayelerinin güçlendirilmesi son derece hassas bir konudur. Çizelge 14.'e göre diğer gelirler arındırıldığında sektörün zararı çok yüksek düzeylere ulaşmaktadır. Üstelik, enflasyon muhasebesi uygulanmadığından, uzunca süredir yüksek enflasyon ortamında çalışan bankaların kârlılık performansının çok iyi olmadığı görülmektedir. 2002 yılında özel bankalar için yapılan uygulama bu değerlendirmeyi açıklıkla ortaya koymuştur. Kârlılığın düşük olması nedeniyle bankalar sorunlu kredileri için yeterli karşılık ayıramamakta ve sermayelerini güçlendirememektedirler.

Çizelge 14. Kârlılık (yüzde)

	1998 Aralık	1999 Aralık	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık	2003 Aralık	2004 Aralık
Ortalama Aktif Karlılığı	2.7	-0.6	-3.6	-3.8	2.6	2.3	2.4
Kamusal Sermayeli Bankalar	0.8	1.5	-0.6	0.0	20.3	18.7	27
Özel Sermayeli Bankalar	5.6	5.6	0.9	-4.7	15.4	13.9	10.3
Yabancı Bankalar	7.1	8.2	0.7	7.8	13.2	11.2	11.5
Ort. Öz Kaynak Karlılığı	45	-15	-90	-70	18.3	12.5	10.7
Kamusal Sermayeli Bankalar	20.0	48.2	-21.5	-0.8	2.4	2.2	2.5
Özel Sermayeli Bankalar	70.8	65.2	9.6	-69.5	2.3	2.1	1.6
Yabancı Bankalar	107	124	11	92	8.3	2.7	2.3

Kaynak: TCMB, 2005

4.2.6.6. Tahsili Gecikmiş Alacaklar

Tahsili gecikmiş alacaklar, ekonomik aktivitenin daralması, yeniden yapılanma sürecine giren kamu bankalarının kredi arzını sınırlandırmaları ve fon bankalarının aktiflerinin daha şeffaf hale gelmesi ve kredi arzının yavaşlaması nedeniyle hızla büyümüştür. Fon bankalarının alacaklarının kamu alacağı sayılması ve tahsilatın hızlandırılması yönündeki yaklaşım bankaların kredi politikasını olumsuz etkilemiştir.

2002 yılında uygulanan yeniden sermayelendirme yaklaşımı özel sermayeli bankaların sorunlu kredilerinin daha gerçekçi tanınmasını sağlamıştır. Aralık 2002

itibariyle banka sisteminin sorunlu kredi oranı %25'ti. Fon'a devredildikten sonra kapatılmasına karar verilen bankaların sorunlu kredileri verilere dahil edildiğinde bu oran çok daha yüksek bir düzeye ulaşmaktadır. Çizelge 15.'teki verilere göre tahsili gecikmiş alacakların krizlerle birlikte arttığı görülmektedir.

Çizelge 15. Tahsili Gecikmiş Alacaklar(TGA)

	2000	2001	2002	2003	2004
	Aralık	Aralık	Aralık	Aralık	Aralık
TGA (Milyon dolar)	2.317	3.555	5.166	7.499	5.858
Kamu	1.464	2.505	2.862	4.299	2.396
Özel	0.853	1.050	2.304	3.200	3.462
TGA/Krediler (%)	15.6	56	70.2	132.5	92.3
Kamu	11.7	49.1	52.0	94.7	53.8
Özel	3.9	6.9	18.2	37.8	38.5

Kaynak: TCMB, 2005

4.2.6.7. Mevduatın Banka Grupları Arasında Dağılımı ve Kredi Arzı

Çizelge 16.'deki verilere göre Aralık 2002 itibariyle, toplam mevduatın %37'si kamu bankalarında, %61'nin ise özel bankalar tarafından tutulmaktadır. Fon bankalarının toplam mevduat içindeki payı ise yaklaşık olarak %10'dur. Geleneksel olarak, kamu bankaları TL ağırlıklı bir yapıya sahip iken, özel bankalar yabancı para ağırlıklı bir yapıdadır.

Çizelge 16. Mevduat Banka Gruplarına Göre Dağılımı

%	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık	2003 Aralık	2004 Aralık
Toplam Mevduat	100	100	100	100	100
Kamu	33	36	37	54.6	64.8
Özel	66	62	61	45.4	35.2
TL Mevduat					
Kamu	59	54	57	84.6	85.2
Özel	40	45	49	47.5	59.1
Yabancı Para Mevduat					
Kamu	20	21	23	15.4	14.8
Özel	79	78	74	52.5	40.9

Kaynak: TCMB, TBB, 2005

Nitekim, kamu bankalarının TL mevduatının toplam TL mevduatı içindeki payı yaklaşık olarak %57'dir. Buna karşılık, bu bankaların yabancı para mevduatı içindeki payı ise sadece %23'dür. Son ekonomik gelişmeler dikkate alındığında, özel bankaların bilanço yapısından kaynaklanan bu durum özel bankaların davranışlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

4.3. FİNANSAL İSTİKRAR PROGRAMLARI ve POLİTİKALARININ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİLERİ

4.3.1. Finansal İstikrar

Uygulama yönünden dünyada farklılıklar olmakla birlikte, reel ekonomi ile finansal sistem arasındaki yakın ilişkinin istikrarlı bir biçimde sürmesi temel felsefe olarak gündeme gelmektedir. Ekonomi politikası içindeki önemli konulardan birisi olan ekonomik istikrar politikası da, toplam talepte ve dolayısıyla üretim ve istihdam hacminde ve genel fiyat düzeyinde meydana gelen kısa dönem dalgalanmaları giderme çabaları olarak özetlenebilir(Ataç, 1984: 36).

Ciddi bir enflasyonist açık vermeksizin milli gelir düzeyini istikrara kavuşturma ve hızlı bir enflasyonla karşılaşmaksızın tam istihdama bir parça yaklaşmayı başarabilme politikalarına istikrar politikaları adı verilmektedir. İstikrarlı bir ticaret ortamı yaratmak için uluslararası kuruluşlar aracılığı ile yapılan düzenlemelerin yanı sıra ülkelerdeki makroekonomik istikrarın sağlanması da krizlerin önlenmesi açısından önemlidir(Keyder, 2001: 39).

İstikrar politikasının temel amacı fiyat istikrarsızlığına yol açmadan tam istihdam denge düzeyini gerçekleştirmek ve bu düzeyi devam ettirebilmektir(Aren, 1994: 211). Gelişmiş sanayi toplumlarında ekonomik sürece ilişkin politikalarda genel ekonomik amaçlar temel olarak şu beş grupta toplanmaktadır: Büyüme, tam istihdam, para ve fiyat istikrarı, adil gelir dağılımı, ve ödemeler dengesi. Bu amaçların bütünü birden refah ve sosyal hasılanın maksimizasyonu amacını oluşturmaktadır. Fakat pratikte bu amaçların tümünü birlikte gerçekleştirmek istenmekle birlikte bu amaçlar her zaman tamamen ya da kısmen birbirleri ile çelişmektedir.

Pratik ekonomik süreç politikası içerisinde ideal olan bu amaçların hepsini eş zamanlı olarak ve tam gerçekleştirmektir. Fakat bunun mümkün olmaması ya da çok zor olması nedeniyle ekonomi politikasında amaç bileşimleri “magish-magic” olarak isimlendirilmektedir(Erkan, 1997: 153). Bütün bu amaçlar bir arada gerçekleştirilmediği, iktisadi dalgalanmalara paralel olarak bu göstergelerin tümü birlikte olumlu olabildiği gibi tümü de olumsuz olabilmektedir.

Makroekonomik istikrarsızlık sonucu üretim faktörleri ve çıktılardaki oluşan büyük fiyat değişimleri; yatırım projelerinin getirisinin gerçekleşme oranını beklenen getiriden uzaklaştırır. Bunun anlamı kötü makroekonomik performans, hemen hemen bütün yatırımların getirilerinin olumsuz etkilenmesine neden olur. İstikrarlı bir makroekonomik ortamda ise üretim faktörlerinin ve çıktılarının fiyatlarındaki ılımlı değişme, borç alan yatırımcıların projelerindeki getirisini beklenen getiriye yaklaştırır(Özer, 1999: 35).

Bütün dünyada finansal piyasalar son yıllarda önemli gelişmeler göstermiştir. Finansal işlemlerdeki artış yanında, yeni finansal araçların çok karmaşık, ulusal finansal sistemde ortaya çıkan krizlerin yüksek maliyetlere neden olması ve finansal kurumlarla ilgili çeşitli sorunlar, finansal istikrarı sağlamanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir(Gerek, 1999: 122).

4.3.2. Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar

Dünya ekonomisinde son on yılda yaşanan finansal krizlerin global düzeyde etkilerinin olması, kuşkusuz finansal piyasaların globalleşmesinin bir ürünüdür. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde gerek söz konusu ülkelerin uluslararası finansal piyasalardan daha fazla yararlanmaları gerekse global anlamda finansal istikrara katkıda bulunabilmeleri açısından finansal istikrar içinde olmaları önemlidir. Finansal istikrarın sağlanmasına yönelik olarak gelişmekte olan ülkeler için çeşitli politika önerileri yapılmaktadır. Söz konusu politika önerilerinin finansal sistemin ve bankaların denetim ve gözetimini sağlayacak kurumsal mekanizmaların oluşturularak finansal serbestleşmenin beklenen yararları getirebilmesi amacından hareket ettiği görülmektedir.

Finansal serbestleşme programlarının kurumsal çerçevesinin oluşturulmadan uygulandığı ülkeler tipik olarak hukuksal bilincin yerleşmediği, rüşvetin yaygın olduğu ve bürokrasinin hantallaştığı bir yapı arz ederler. Tüm bu faktörler finansal kırılganlığı arttırıcı yönde etkide bulunmaktadır. Bu sebeple özellikle bankacılık kesimine yönelik hukuksal–kurumsal çerçevenin finansal serbestleşmenin ilk aşamalarında oluşturulması gerekmektedir(Akbulak, 2002: 32).

Eğer bir ülkede finansal kurumların, dışardan hiçbir müdahale ve yardım olmaksızın, yükümlülüklerini yerine getirebileceklerine dair bir güven oluşmuşsa ve piyasa katılımcıları da piyasanın temel güçlerini yansıtan ve kısa dönemde bu temel değişkenler değişmeksizin önemli ölçüde değişmeyen fiyatlarda işlem yapabiliyorsa, o ülkede finansal istikrar sağlanmış demektir. Başka bir deyişle finansal piyasalarda istikrar, ekonomik kayıplara neden olan fiyat dalgalanmalarının olmaması anlamına gelmektedir(Ulusoy ve Karakurt, 2000: 89).

Finansal kurumların faaliyetlerinin ana hatlarının belirlenmesi ve büyük bankaların yeniden yapılanması çok önemlidir. Devletin bankalara olan desteğinin kalkması yönündeki görüşler, bu reformların koşuludur. 1980'lerin ortalarından itibaren verilen kredilerin çoğunluğu birinci kredi dilimi verildikten sonra kesilmiştir. Çünkü uygulamada zorluklar yaşanmıştır. Faiz oranlarının serbest bırakılması, yüksek enflasyon oranı, devalüasyon uygulamaları ve bütçe açıkları nedeniyle finansal kesimde birçok problemler doğmuştur(Akdemir, 2002: 150).

Dünya ekonomisinde 20'nci yüzyılın ikinci yarısında ticarete gerçekleşen entegrasyonu yüzyılın sonlarına doğru sermayenin entegrasyonu izlemiştir. Böyle bir dünyada ekonomide istikrarın kalıcı olarak sağlanmasının bazı temel koşulları bulunmaktadır. Ekonomilerin gücü arttırılarak evrensel rekabetçi ortama hazır hale gelmesi, finansal krizleri önleyecek veya krizlerden en az etkilenecek yapının hazırlanması, hukuki ve kurumsal yapının geliştirilmesi, denetim etkinliğinin arttırılması, rekabetin korunması, özel girişimciliğin gücünün arttırılması gibi temel koşullardır. Rekabetçi bir ortamın en önemli güvencesi kurumlar arasında adil olarak uygulanan doğru kuralların tesis edilmesi ve denetimin etkinlikle yapılmasıdır.

Piyasa mekanizmasının geçerli olduğu ekonomilerde bunu sağlamanın finansal sistemin güçlü kılınmasından, büyütülmesinden ve derinleştirilmesinden geçmektedir. Güçlü bir finansal sistemin temel koşulu makro dengelerin sağlam kurulduğu istikrarlı ve rekabetçi bir ortamın yaratılmasına bağlanmaktadır(Bankalar Dergisi, 2003: 5). Finansal istikrarı sağlamaya yönelik politikalar, şu başlıklar altında incelenebilir:

4.3.2.1. Bankacılık Sisteminin Denetim ve Gözetiminin Arttırılması

Bankaların istikrarsızlık kaynağı olma özelliklerini azaltacak uygulamaların başında, devletin bankalara yönelik bazı güvenlik standartları uygulaması gelir. Devletin uygulayacağı güvenlik standartları, sadece mevduatı garanti etmekle kalmamalı, aynı zamanda bir panik anında bu panikleri önleyici nitelikte olmalıdır(Alp, 2001: 35).

Bankacılık sistemine yönelik düzenleme ve denetim kurum ve mekanizmalarının geliştirilmesi, finansal serbestleşmeden beklenen yararların elde edilebilmesi anlamında da gereklidir. Finansal serbestleşme sonrasında Mishkin'nin değindiği gibi banka kredilerindeki ciddi artışlar finansal sistemdeki kaynaklar hakkında bilgileri ortadan kaldıracığı için krizlerin oluşmasına yardımcı olmaktadır(Özer, 1999: 34). Nitekim bankacılık krizleri sıklıkla finansal serbestleşme programlarının uygulamaya konulmasından sonra ortaya çıkmaktadır.

Bankaların finansal durumlarını kamuoyunun daha iyi anlaması sağlanmalıdır. Bunun için bankacılık faaliyetleri daha şeffaflaştırılmalıdır. Bankalar katı uluslararası muhasebe standartları uygulamaya zorlanmalıdır. Bankaların iç denetim mekanizmaları kontrol edilmelidir. Bankaların sermaye düzeyleri, makroekonomik çevredeki dalgalanmalarla uyumlu olacak biçimde arttırılmalıdır. Muhasebe hesaplarında şeffaflığın olmaması hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde yaşanan bir sorundur. Bankalar birçok problemlili kredisini gizlemek için alacaklı olduğu tarafa faiz ödemelerini yapması için tekrar kredi verir. Böylece

aslında sorunlu olan bir kredi canlı görünür. Bu durumda denetçilerin sorunlu olup olmadığına karar vermesi güçleşmektedir. Aynı zamanda bankalarda hesapların tek tip olmaması da kredilerin bulunmasını ve denetimini güçleştirir. Dolayısıyla tek tip hesap planlarına geçilmesi denetim ve kontrolü kolaylaştırır.

Ödeme gücüğü içine düşen bankaların sahipleri ve yöneticileri uygun bir biçimde cezalandırılmalıdır. Bankaların denetlemekle yükümlü kamu organları her türlü politik baskıdan arındırılmalıdır. Ayrıca konulan kural ve standartlar, bankaların incelenmesi biçiminde uygulanmalıdır. Bu denetleme ve incelemeler, cezalandırma yetkisi olan, bağımsız bir denetleyici otorite tarafından yapılmalıdır.

Etkin denetimin yapması gereken bir diğer konu da bankaların risk yönetim sistemlerinin geliştirilmesine yardımcı olunmasıdır. Bankaların belli bir dönemde sermaye yeterliliğini analiz etmek yeterli olmayabilir. Gelişen finansal ürünler sayesinde bilançosu düzgün olan bir kurum almış olduğu yanlış kararlar neticesinde bir iki ay içerisinde zarara uğrayabilir ve bilançoları kötüleşebilir.

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda denetim görevinde çalışanların yetersiz yetkilerle donatıldığı, işlem yapabilmek için gerekli kaynaklara sahip olmadığı ve politik otoriteye bağımlı olduğu görülmektedir. Bu durum sağlıklı bir finans sisteminin yaratılması için gerekli etkin denetim gücünü zayıflatmaktadır. Denetim mekanizmasında görev alan kişinin, sorunları öncelikli olarak görmemesine yol açar. Sorunlu kuruluşların yüzüstüne çıkmasını, bu kuruluşların durumunun iyileşeceğini umarak örtebilir. Denetimcilerin etkin çalışabilmesi için görevleri ile ilgili ihmal, rüşvet vb. suçlamaların bulunması durumunda dava açılabilir(Boran, 2001: 45).

4.3.2.2. Finansal Serbestleşme ve Sermaye Hareketlerine

Yönelik Politikalar

Sermaye hareketlerinin piyasa mekanizmasının tam olarak işlemediği ülkelerde gerçekleştirilen finansal serbestleşme dahilinde makro ekonomik istikrarı bozduğu ve finansal istikrarsızlığı arttırdığı savunulmaktadır. Nitekim sermaye hareketlerinde

görülen süreklilik farklılıklarının da finansal krizlerin önemli bir belirleyicisi olduğu gözardı edilmemelidir(Aslan, 1995: 46).

Finansal sisteme yabancı bankaların girişinin kolaylaştırılması sistemin etkinliğini arttırır. Çünkü bu bankalar ürün çeşitliliği olarak yerel bankalardan daha çok ürün sunabilirler, böylece piyasanın gelişimini sağlar. Hem de iç piyasada oluşan krizlerden daha az etkilenirler. Finansal istikrarın korunmasında katkıda bulunurlar. Aynı zamanda finansal piyasaların etkin işleyebilmesi, fonların etkin yatırım projelerine aktarılması için liberalleşmenin de yapılması gerekir. Fakat sermaye hareketlerinin ani giriş çıkışları, banka bilançolarını ve dolayısıyla makroekonomik istikrarı olumsuz etkiler.

Finansal serbestleşmenin ekonomide yaratacağı olumsuz etkileri en aza indirebilmek için, finansal serbestleşmeye gitmeden önce çok güçlü bir denetleyici ve düzenleyici kurumsal çerçevenin yaratılması gerekir. Çünkü finansal serbestleşme sonrası ülkeye fon girişi hızlanacak, dolayısıyla da bankaların kredi hacimlerinde hızlı artışlar yaşanacaktır. Fon girişinin yüksek tutarda olması nedeniyle bankalar risk analizlerini iyi yapamayacaklardır(Kaplan, 2002: 23).

Bir ülkeye yönelik sermaye girişleri, eğer bir finansal krize neden olacak boyutlarda ise özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerinin kontrolüne ilişkin politikaların ya sermaye girişlerini azaltmaya ya da vadelerini uzatmaya yönelik içeriğe sahip oldukları görülmektedir. Bu görüş kriz öncesi artan sermaye akımlarının herhangi bir istikrarsızlık anında ülkeyi terk ettiğinden hareketle sermaye akımlarının kısa vadeli karakterine dayandırılmaktadır. Öte yandan yapılan çalışmalar bankacılık sisteminin düzenleyici ve denetleyici mekanizmalardan yoksun olması sonucunda sermaye akımlarının ilgili ülkeye yöneldiğini ve bu bağlamda sermaye akımları sonucu artan kredi hacminin bankacılık krizlerinin öncü göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sermaye akımları finansal krizlerin altında yatan temel faktör olmaktan ziyade bir semptom olarak değerlendirilmektedir. Sermaye hareketlerine yönelik uygulanabilecek bir başka

politika ise, varlıklarına veya vadelerine göre sermaye girişlerine açık vergi uygulamaktır.

4.3.2.3. Döviz Kuru Politikaları

Finansal serbestleşme ve sermaye akımları yanında, uygulanan döviz kuru politikası finansal istikrarın sağlanmasında etkili olmaktadır. Sürünen kur sistemi uygulayan piyasa ekonomilerinde kırılmalı bankacılık sistemi kısa vadeli ve yabancı para cinsinden borçlanmalar, olası bir devalüasyon neticesinde faiz oranlarında dramatik yükselişleri, banka bilançolarının bozulmasını ve finansal istikrarsızlığı beraberinde getirmektedir(Muratoğlu, 2001: 36).

Son yıllarda değişik ülkelerde, yüksek oranlara ulaşmış enflasyonu düşürmek ve düşük oranlarda tutabilmek amacıyla, ülke paraları düşük enflasyonlu ülke paralarına yönelmektedir. Ancak enflasyonu kontrol altında almada başarılı olan bu yöntem, yine Güneydoğu Asya Krizi'nde olduğu gibi gelişmekte olan piyasa ekonomileri için çok tehlikeli olabilmektedir(Özer, 1990: 54).

Askılanmış döviz kuru sistemi uygulayan gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde, ülke parasının değer kaybetmesi devalüasyon yoluyla olduğu için, bu tür döviz kuru sistemi uygulanması oldukça ters sonuçlara da yol açabilmektedir. Özellikle bu ülkelerin borç piyasalarının kurumsal özelliklerinden dolayı, büyük oranlı devalüasyonlar, son Güneydoğu Asya Krizi'nde Tayland Baht'ının devalüe edilmesinde olduğu gibi, ciddi bir finansal krize yol açabilecek ekonomik gelişmelere neden olmaktadır.

4.3.2.4. Fiyat İstikrarının Sağlanması

Finansal istikrarın sağlanmasında fiyat istikrarı da önemli bir rol oynar, zira istikrarlı fiyatlar borç sözleşmelerinin uzun vadeli yapılmasıyla finansal istikrara katkıda bulunmaktadır. İstikrarlı bir paraya sahip olabilmek ancak fiyat istikrarını sağlamakla mümkündür. İstikrarlı bir ülke parası ile bankalar, firmalar ve devlet,

yabancı paralar cinsinden kolaylıkla borçlanabilir. Bu da finansal kırılganlığın azalmasına sebep olabilir(Özer, 1999: 33).

Üstelik enflasyon oranı yüksek ve değişken olan ülkelerde politika yapıcıları, finansal krizleri önlemeye çalışırken bir de kredibilite sorunuyla karşılaşır. Çünkü bu tür ülkelerde politika yapıcılarının krizleri önlemek için yapabilecekleri şeyler oldukça sınırlıdır. Kredibilite olmaksızın, merkez bankası, krizden kurtulmak için genişleyici politikalar izlemek zorunda kalır. Bu genişleyici politikalar ise sonuçta ekonomiye daha fazla zarar verir.

4.3.2.5. Son Kredi Mercisi Olma Rolü

Mevduat garanti fonu türünden güvenlik uygulamalarının yokluğunda, uygulanabilecek bir alternatif yöntemde merkez bankasının son kredi mercisi olarak davranmasıdır. Bu uygulamanın amacı, ödeme gücü olan ancak likidite sıkışıklığı içindeki kurumlara gereksinim duydukları anda destek olmaktır.

4.3.3. Finansal Krizlere Yönelik Türk Ekonomisinde Uygulanan İstikrar Politika ve Programları

Türk ekonomisinde iktisat politikalarını 1980 öncesi ve 1980 sonrası olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü ekonomi politikalarında liberalleşme ve dışa açılma süreci 1980 sonrasına rastlamaktadır. 1980 öncesini ise 1950 yılından başlatmak mümkündür. 1950-1957 döneminde dış açtıdaki aşırı büyüme beraberinde 1958 istikrar tedbirlerinin yürürlüğe konmasına neden olmuştur. 1960 sonrası Türk ekonomisi planlı döneme geçmiş, planlı dönemde dış açıklardaki aşırı büyümeyi kapatmaya dönük ilk devalüasyon 1970 yılında yapılmıştır. 1977 yılında ekonomik dengeler tümüyle ortadan kalkmış, Nisan 1978 ve Mart 1979 tarihlerinde birbirinin benzeri iki istikrar paketi yürürlüğe konulmasına rağmen siyasal istikrarsızlık yüzünden bu programlar başarısızlıkla sonuçlanmıştır(Eroğlu ve Albeni, 2003: 178).

24 Ocak Kararları ile ekonomide liberalleşme eğilimi ile birlikte ithal ikameci ve içe dönük sanayileşmeden dışa dönük bir sanayileşme modeline geçilmiştir.

1990 sonrası görülen krizlerin temelinde finansal olaylar bulunmaktadır. Finansal alandaki krizler sonucu 5 Nisan 1994 Kararları alınmış, fakat yeterli sonuçlar elde edilmeden Asya ve Rusya Krizleri, beraberinde ise 1999 Marmara Depremi Türk ekonomisini olumsuz yönde etkilemiş, arkasından 1999 Aralık ayında IMF ile Stand-by anlaşması imzalanmıştır. 2000 yılının başında yürürlüğe giren “Enflasyonu Düşürme Programı” 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri ile birlikte başarısızlıkla sonuçlanmıştır. IMF ve Dünya Bankası destekli “Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ,14 Nisan 2001 tarihinde yürürlüğe konmuştur.

4.3.3.1. Türkiye’de 1980 Öncesi Uygulanan İstikrar Programları

1950 seçimleri Türkiye için önemli dönüm noktalarından birini oluşturmuştur. Demokrat parti ile birlikte Türkiye popülist bir iktidar görmüştür. Devletçi geleneğe karşı liberal ekonomi politikası uygulamayı taahhüt eden Demokrat Parti iktidara gelmiştir.

Dış ticaret açıkları 1950-1956 döneminde her yıl sürekli artış göstermiştir. Aynı zamanda iç ve dış fiyatlar arasındaki makas sürekli açılmış, Türkiye dışarıya mal satamaz hale gelmiştir. Hükümet bu olumsuz havayı dağıtmak için 1956 yılından itibaren bir takım tedbirleri almaya çalışmıştır. İthalata getirilen miktar kısıtlamaları, Milli Korunma Kanunu, iç ve dış fiyat kontrolleri bu tedbirlerin başlıcalarını oluşturmaktadır. Alınan tedbirlerle Türkiye bunalımı aşamayınca hükümet uluslararası kuruluşlar nezdinde girişimlerde bulunmuş, Türkiye’nin ticari borçları konsolide edilerek taksitli bağlanmış, vadesi gelen borç taksitleri ertelenmiş ve yeni krediler açılmıştır. Bu dış desteklerle birlikte Türkiye 4 Ağustos 1958’de istikrar tedbirleri adıyla anılan aşağıdaki tedbirleri yürürlüğe koymuştur. Bu tedbirler kısaca şöyle özetlenebilir(Şahin, 2000: 115):

- TL devalüe edilmiş, resmi kur 1 dolar=280 kuruş iken 1 dolar=900 kuruş olarak belirlenmiştir.
- İthalata yeniden serbesti getirilmiş ve üçer aylık programlara bağlanmıştır.
- İstikrar programı çerçevesinde emisyon ve bütçe harcamalarının kısıtlanması kararlaştırılmıştır.

- KİT ürünlerinin fiyatlarının yükseltilmesine karar verilmiştir.

1960 sonrası planlı dönemde sanayileşme politikası ithal ikameci sanayileşme modeli olarak benimsenmiştir ki bu model aynı zamanda Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi genel sanayileşme modelini oluşturmaktadır. 1967 yılı sonunda iç ve dış fiyatlar arasındaki açığın sürekli büyümesi ve dış ticaret açıklarının giderek artması sonucunda hükümet devalüasyon aracına başvurmamış fakat benzeri önlemler yoluna gitmiştir. Örneğin, Rıhtım ve damga resim oranlarının yükseltilmesi, ithalattan alınan gümrük vergilerinin arttırılması gibi önlemlerdir(Alkinoğlu, 1999: 310).

1963-1970 yıllarında Türkiye ekonomisi, yüksek büyüme hızı ile fiyat istikrarının bir arada gerçekleştiği yıllar olmuştur. 1975-1976 yılı enflasyonun %20'lerin altında tutulduğu ve yüksek büyüme hızının da gerçekleştiği yıllar olmuştur. 1977 yılında ekonomik dengelerin iyice bozulmasından ötürü ödemeler bilançosundaki açıkların artması, 1977 ve 1978 yıllarında iki defa devalüasyona başvurulmasına neden olmuştur, (Şahin, 2000: 156).

4.3.3.2. Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar

Programları

1970'lerin iç talebe yönelik ve dış ticarete ithal ikameci yapısı, aşırı değerli ulusal para ve koruma rantlarından yararlanan sermaye birikimine dayanıyordu. Ayrıca en temel sorunları ise enflasyon, dış ödeme güçlüklerine yol açan döviz yetersizliği, aşırı değerli kur politikaları ve işsizlikti(Eroğlu, 2000: 207). 1980'lerin dışa açılma modeli, ihracat teşviklerinin olanak sağladığı rantlardan ve ücretlerin reel olarak düşürülmesinden kaynaklanan iktisadi fonlar işletmeler için gelir haline gelmiştir(Yeldan, 2001: 8). 1980 öncesinde Türk finansal sistemi yatırımlara verilen negatif faizle, sermaye piyasalarının olmayışı, dövizli işlemler üzerine getirilen kısıtlamalarla ve merkezi yönetilen kredi ve faiz oranları ile yönetilmekteydi. 1980 sonrasında ise uygulanan yapısal uyum programı ülke ekonomisini serbest piyasa ilkelerini uygulayarak ülkeyi dış dünyaya açmıştır(Mercan et al..., 2003: 188).

Dış kaynağa dayalı kalkınma stratejileri IMF'den geçmek zorundaydı. 24 Ocak 1980 yılında IMF ile masaya oturulmuştu. 24 Ocak 1980 sonrası dönemde ülkeye girişi geciken dış fonlar kullanılmış, böylece ithalattaki tıkanıklık kısmen aşılabiliyordu. 24 Ocak süreciyle beraber tasarruf açığını kapatabilmek için kredi ve mevduat faizlerinin belirlenmesinde serbest bir sisteme geçilmiştir(Devrim, 1999: 3). Kurların serbestçe piyasada belirlenmesi öngörülmüştür. İhracatı teşvik etmeye yönelik olarak kullanılan girdilerin ithalatı gümrük vergisinden muaf tutulmuştur.

Bu dönemlerde gelişmekte olan piyasalardaki finansal sermaye hareketleri yerel bankalar aracılığı ile kontrolsüz şekilde yapılmış, bu durum sistemin verimsizleşmesine neden olmuştur.

1987 yılındaki seçimlerden sonra popülist politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Yerel finansal piyasalar mali disiplin uygulamadan liberalleşmiş, enflasyon kontrol altına alınamamıştır.

5 Nisan 1994 kararlarının genel değerlendirme kısmında Türkiye'de bu kararların alınmasına neden olan ekonomik gerekçeler aşağıdaki şekilde özetlenmiştir(Parasız, 1995: 78).

- Türkiye özellikle 1989 sonrası ekonomik dengeler açısından oldukça olumsuz bir sürece girmiştir. 1986 yılında kamu açıkları sürekli artmıştır.
- Faiz hadlerindeki sürekli yükselmeler, borcun finansmanında kısa vadeli sermaye girişini de hızlandırmıştır.
- Maaş ve ücretler sürekli arttırılmıştır.

Bütün bu nedenlerle tedbir alınmaması halinde hiperenflasyonun ve durgunluğun bir arada yaşandığı bir konjonktüre girmek mümkündür. Bu gelişmeler sonucunda alınan istikrar tedbirlerinin amacı şu şekilde belirtilmiştir: Enflasyonu hızla düşürmek, TL'ye istikrar kazandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı, sosyal dengeleri de gözetken sürdürülebilir bir temele oturtmak, ihracat artışını hızlandırmak.

5 Nisan 1994 Kararlarına bakıldığı zaman dünyada değişik ülkelerde uygulanmış olan istikrar programları ile özellikle de 1985 yılında İsrail’de yürürlüğe konulan istikrar programı ile büyük benzerlikler görülmektedir. Programın ana amacı, devletin kendi harcamalarına çeki düzen vermesidir. Bunun için gelirleri arttırıcı politikaların yanında mümkün olduğunca harcamalar kısılmaya çalışılmaktadır(Eroğlu ve Albeni, 2003: 178).

Merkez Bankası ve bankacılık kesimi ile ilgili olarak alınan tedbirleri şu şekilde özetlemek mümkündür(Eroğlu ve Albeni, 2003: 179): Merkez Bankası para politikasını ekonomideki ücret, fiyat ve döviz kuru için öngörülen hedeflere uyumlu bir şekilde yürütecek ve parasal büyüklükler üzerindeki kontrolünü arttıracak, Merkez Bankası daha özerk bir yapıya kavuşturulacak, bunun için hazine ve diğer kamu kuruluşlarının Merkez Bankası üzerinden kredi kullanımlarına sınırlama getirilecektir. Sermaye piyasaları ile ilgili olarak yeni bir finansal araç olarak gayri menkul yatırım fonları ve gayrimenkul yatırım ortaklıklarını düzenleyici tedbirler çıkarılmıştır.

1990-2000 döneminde biri 5 Nisan 1994’te, diğeri 9 Aralık 1999’da olmak üzere iki stand-by anlaşmasına gidilmiştir. 1994 ve 1999 yıllarında ekonomide negatif büyüme olgusu yaşandığı gözlenmiştir. 1994 ve 2000 krizlerinin ikisinde de ulusal para talebinden kaynaklanan mali sektör sıkıştırmalarının yarattığı likidite krizi, krizi başlatan etken olarak kabul edilmektedir(Emsen, 2001: 2). Aralık 1999 tarihinde IMF’ye bir niyet mektubu sunulmuştur.

Bu niyet mektubu ile 1980’lerden sonra bir çok ülke tarafından uygulanmış heterodoks içerikli istikrar politikası önlemleri Türkiye’de uygulanmaya konmuştur. Bu programın 3 temel ayağı vardır: Bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması, sabit kur uygulamasıyla döviz kurlarının belirlenmesi, yapısal reformların yapılması ve özelleştirmenin hızlandırılması yoluyla enflasyonun düşürülmesi(Eğilmez, 2001: 10).

Enflasyonu düşürme amacına dönük olarak uygulanacak politikalar içerisinde en önemli göze çarpan unsur, döviz kuru politikasıdır. Döviz kurlarının Merkez Bankası tarafından önceden açıklanmasının nedeni yüksek ve yapışkan enflasyonla mücadele edebilmek için döviz kurlarına ilişkin geleceğe yönelik bekleyişlerin belirsizliğini ortadan kaldırarak toplumun enflasyonist bekleyişlerinin kırılması olarak açıklanmıştır. Gerekçe olarak da Türk ekonomisinde geçmişte gerçekleşen enflasyon rakamlarının geleceğe dönük kontratların da buna uygun olarak yapılmasıdır.

Programın döviz kuruna bağlı beklentilerinden birisi de sermaye girişi açısındandır. Mali piyasaları uluslararası piyasalarla bütünleşmiş bir ekonomide yurt içi faiz oranlarını belirleyen faktörler; yurtdışı faiz oranları, döviz kurunda beklenen artış ve risk primidir. Risk priminin döviz kurunun belirsizliğinden kaynaklanan bölümünün kalkması halinde sermaye girişini arttıracığı öngörülmüştür. Sermaye girişi bir yandan faiz oranlarını geriletirken diğer taraftan ekonominin reel stokunu arttırarak mali derinleşmeye yardım edecektir. Gerek mali derinleşme gerekse düşük faizlerin özel sektör firmalarına düşük maliyetli daha fazla mali kaynağa erişme imkanı sağlaması üretim maliyetlerini düşürerek enflasyonu olumlu etkileyebilecektir(Eroğlu ve Albeni, 2003: 179).

Tümüyle enflasyonu düşürmeye endekslenmiş olan programın zayıf yönleri şu şekilde özetlenebilir(Uygur, 2001: 8):

- Enflasyonu düşürmede en önemli araç olarak kullanılacak olan döviz çıpası uygulaması geçmişte Meksika, Brezilya, Rusya ve Tayland'da uygulanmış fakat başarısızlıkla sonuçlanmıştır.
- Bankacılık alanında reformlar yapılmadığı için riskli bir bankacılık sistemi yurt dışından borçlanacak fakat sterilizasyon imkanı da olmayacaktı. Çünkü parasal taban tümüyle TCMB'nin Net Dış Varlıklarına göre belirlenecekti.
- Döviz çıpası uygulaması, reel faizleri hem beklenen hem de gerçekleşen değerler olarak enflasyona kıyasla negatif düzeylere indirmiştir. Faizlerdeki düşüşün temel nedeni Devlet İç Borçlanma Senetleri Bileşik Faizlerindeki

hızlı gerilememiştir. Tüketici faizlerindeki büyük düşüş dayanıklı tüketim mallarına olan talebi özellikle de ithal mal talebini arttırmıştır.

- Programın TEFE enflasyon beklentisi 2000 sonu itibariyle %20'dir. Bu değer oldukça düşüktür ve %40'larda gerçekleşmiştir.
- Kira artışları TÜFE endeksi ile sınırlandırılarak %25 olarak yasa ile belirlenmesine rağmen %49 olarak gerçekleşmiştir.
- Kamu bankalarının görev zararları hızla artmış, KİT ürünleri fiyatları da çığır açtığı için gerektiği kadar arttırılmadığından açık giderek büyümüştür.

Bu dönemde bankaların portföylerinde devlet iç borçlanma senetlerinin hacmi genişlemekte ve reel kredi miktarı düşmekteydi. Bankaların döviz yükümlülüklerinin artmasıyla, bankalar potansiyel döviz kuru riski olmak üzere diğer olası risklerle karşı karşıya kaldılar. Bu süreçte bankalar aracı kurum olma işlevinden uzaklaşarak, bankacılık işlemlerinin ve politikalarının kısırlaştığı hazine politikalarına kilitli bir tür devlet iç borçlanma kağıtları toplayıcısı haline geldiler (Tunay ve Uzuner, 2001: 273).

9 Aralık 1999 tarihli IMF Niyet Mektubununun 54. ve 61. paragraflarında 4389 sayılı bankalar kanunu ile halen Hazine Müsteşarlığı ve TCMB tarafından paylaşılan düzenleme, denetim ve gözetim yetkisinin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na devredildiği belirtilerek, Eylül sonu itibariyle ticari bankaların yabancı para cinsinden net genel pozisyon sınırının sermayelerinin %20'sine indirildiği yer almıştır (Akdemir, 2002: 5). Ama bu önlemlerle 2000 yılında ticari bankaların açık pozisyon taşımaları için gerekli rezerv oranı %100'e taşınmasının önüne geçilememiştir (Akyüz ve Boratav, 2002: 30). Ekonomide krizler bankacılık kesiminin zafiyetlerini daha da arttırmıştı. Bu süreçte portföyünde yoğun olarak devlet iç borçlanma senetleri taşıyan Tasarruf Mevduat Sigorta kapsamındaki bankalar ile kaynak sıkıntısı içinde olan kamu bankalarının zararları, artan faiz oranlarıyla önemli ölçüde yükselmiştir. Şubat 2001'de dalgalı kur sistemine geçişle birlikte yaşanan devalüasyon ise, döviz cinsinden açık pozisyonda olan özel bankaları olumsuz yönde etkilemiştir (Seyidoğlu, 2002: 146).

Türkiye, kriz sonrası uygulanacak istikrar tedbirlerini IMF ile anlaşarak uygulama yoluna gitmiştir. Bu koşullar altında 14 Mart 2001 tarihinde Ulusal Ekonomik Programın çerçevesi açıklanmış ve daha sonra hazırlanan ekonomik program 3 Mayıs 2001 tarihinde niyet mektubuyla IMF'ye iletilmiş ve IMF İcra Direktörleri Kurulunun 15 Mayıs 2001 tarihindeki toplantısında görüşülerek kabul edilmiştir. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın amacı kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve ekonominin yeniden yapılandırmasına yönelik alt yapıyı oluşturmaktır.

4.3.4. İstikrar Programları Sonucunda Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılanması

Finansal regülasyon, regülatörün finansal ajanların kararlarına ve hareketlerine, kendi sosyal amaç fonksiyonunu maksimize etmek için getirdiği kurallar ve kısıtlamalardır. Bu kural ve kısıtlamalar doğrultusunda, seçilen regülasyon enstrümanlarını kullanarak amaç fonksiyonunu elde etmeye çalışır. Piyasa başarısızlıklarının kamu otoritelerinin düzenleyici kuralları ile önlenebileceğini iddia eden teori, orijinal adı ile "Kamu Yararı Teorisi"(Public Interest Theory,) ya da pozitif normatif analiz PNA teorisidir. PNA'nın reel ekonomide oluşan piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesi için regülasyon politikası önermesinde bulunması önemli eleştirilere uğrasa da, piyasa başarısızlıklarının finansal piyasalarda yarattığı sorunların yaygınlığı ve sosyal maliyetlerin yüksekliği nedeniyle bu alanda regülasyonu gerçekleştiren önemli bir argüman olmaya devam etmektedir(Yay ve Yılmaz, 2001: 51).

Finansal ya da bankacılık yönetimi üç aşamalı bir süreç olarak tanımlanır;

- Paniğin durdurulması ve finansal ödeme sisteminin kısa dönemde istikrarının sağlanması,
- Finansal kurumlar ve finansal sistemi kısa dönemde ve hızlı bir şekilde yeniden yapılandıracak güvenilir bir stratejinin hazırlanması,
- Finansal stratejinin uygulanmasının denetimi ve sistemin normalleştirilmesidir.

Finansal sistemlerle ilgili düzenlemeleri getirmeye çalışan belli başlı uluslararası kurumlar vardır. Örneğin, IMF, Dünya Bankası gibi. Finansal sistemin 3 önemli ayağı, bankacılık, menkul kıymetler ve sigortacılık piyasaların düzenlenmesi konusunda ayrı ayrı ve eşgüdümlü olarak çalışan bu kurumların ortak amacı sağlam, güvenli ve etkin ulusal finansal sistemlerle, istikrarlı bir uluslararası finansal sistem oluşturmaktır. Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması programının temel amacı; kamu bankalarını mali sistem içinde bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkarmak, mali sistemin istikrarı ve kamu maliyesine getirdikleri yükün azaltılması bakımından TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözüme kavuşturmak ve yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen bazı özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşmalarını sağlayacak düzenlemeleri gerçekleştirmektir.

Yeniden yapılanmanın sağlıklı bir temele oturtulabilmesinde, bu ihtiyaca yol açan nedenlerin, bankaların problemlili hale gelmesine yol açan faktörlerin ve zararların ortaya çıkış nedenlerinin detaylı analizi büyük önem taşımaktadır. Bu konuda yapılan araştırmalar konunun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı altyapısının olduğunu göstermektedir. Ortak payda kötü yönetim ve buna bağlı olarak aktif kalitesinin bozulması, ekonomi performansının kötüleşmesi, yasal çerçevede denetim ve yaptırım eksikliği ve mali ortam olarak ortaya çıkmaktadır(Ersel, 2001: 187).

Türkiye’de yaşanan krizlerden sonraki ekonomik yeniden yapılandırmanın temel aşamalarından biri, bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, mali sistemin büyütülmesi ve derinliğinin artırılmasıdır. Bu kapsamda 1999 yılından beri çok önemli adımlar atılmıştır. Yeniden yapılanmanın kalıcı olması için her alanda uygulanması, kamuyu, banka dışı finansal kesimleri, reel sektördeki kurumları da kapsamı ve bu reformların eşzamanlı olarak yapılması gerekmektedir(Özince, 2002: 32).

Finansal piyasalarda, kurumlar ve araçlar bazında bankacılık sektörünün ağırlığı önemli boyutlara ulaşmaktadır. Bankalar ekonomik birimlerden fon toplayıp, bunları yine ekonomik birimlere fon olarak aktarmaktadır. Bu nedenle bankaların en önemli rolü ve fonksiyonu finansal aracılık olarak ifade etmektedir. Öte yandan bankalar

ekonomik birimlere ödeme hizmetleri sağlayan bir organizasyon da sunmaktadır. Bankaların her iki fonksiyonu dikkate alındığında, ekonomik yapı ve ilişkiler sistemin bankacılık sektöründe ortaya çıkabilecek herhangi bir etkinsizlik türü veya eğilimi, istikrarı önemli ölçüde etkilemektedir. Dünya’da genel eğilimler ve 1980’den sonra yapılan ulusal düzenlemelerle Türk finans sisteminde yeni ürünlerin kullanılması gündeme gelmiştir(Kaplan, 1999: 23). Türk Bankacılık Sektörünü daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için uygulanan yeniden yapılandırma dört temel unsura dayandırılmıştır(BDDK, 2003: 55);

- Kamu bankalarının yeniden yapılanması
- TMSF bünyesindeki bankaların yeniden yapılanması
- Özel sermayeli bankaların yeniden yapılanması
- Denetim ve gözetim etkinliğinin artırılması

4.3.4.1. Kamu Bankalarının Yeniden Yapılanması

Kamu bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik program, öncelikle finansal ve operasyonel yapının iyileştirilmesi, nihai olarak ise bu bankaların özelleştirilmesi hedefi çerçevesinde yürütülmektedir.

Yeniden yapılandırılma sürecinde ilk adım olarak bu bankaların yönetimi ortak yönetim, kuruluna devredilmiş ve Kurula kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir.

4.3.4.1.1. Finansal Açıdan Yeniden Yapılanma

Kamu bankalarının finansal açıdan yeniden yapılandırılması; (1) görev zararı alacaklarının tasfiyesi, (2) kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, (3) kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması, (4) mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve (5) kredi portföyünün etkin yönetimi, alanlarında yoğunlaştırılmıştır(BDDK, 2001: 6).

Görev Zararlarının Tasfiyesi: Çizelge 17. de görüldüğü gibi 2001 yılı içinde 23 katrilyon lira, genel toplam olarak da 25 katrilyon tutarında özel tertip tahvil

verilmek suretiyle kamu bankalarının görev zararlarından oluşan alacakları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarının tamamı tasfiye edilmiştir.

Çizelge 17. Kamu Bankalarına Görev Zararları Karşılığı İhraç Edilen Senetler

(Trilyon TL.)	Ziraat	Halk	Emlak	Toplam
2000 Sonu İtibariyle	2.034	863	-	2.897
2001 Ocak	2.333	2.167	-	4.500
Şubat	-	1.000	-	1.000
Mart	550	1.750	-	2.300
Nisan	4.500	1.750	-	6.250
Mayıs	4.730	4.130	45	8.905
2001 Toplamı	12.113	10.797	45	22.955
Genel Toplam	14.148	11.659	45	25.852

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı, 2002

Yeni görev zararı oluşumunun engellenmesine yönelik olarak görev zararlarına ilişkin 100'e yakın Bakanlar Kurulu Kararı yürürlükten kaldırılmış ve kanunlardan kaynaklanan görev zararlarının kaldırılmasına yönelik kanuni düzenleme, 3 Temmuz 2001 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması: Çizelge 18.'de görüldüğü gibi kamu bankaları Hazine'den almış oldukları özel tertip tahviller karşılığında belirli bir program dahilinde Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yoluyla likidite temin etmiş ve 16 Aralık 2001 itibariyle 8.5 katrilyon lira olan özel bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerini sınırlamışlardır. Kamu bankalarının Merkez Bankası'ndan kullandıkları kaynak tutarı da 16 Aralık 2001'de 5.5 katrilyon lira iken 18 Aralık 2002 itibariyle 1.9 katrilyon liraya Aralık 2003'te ise -0.9'a inmiştir. 2004 yılında kısa vadeli yükümlülükleri uygulanan politikalarla negatif düzeyde tutulmuştur. Gecelik bazda yapılan bireysel / kurumsal müşterilere yönelik repo işlemlerinde asgari vade haftalığa dönüştürülmüş, vade ve likidite riski daha iyi yönetilebilir hale getirilmiştir. 2001 yılı boyunca Hazine Müsteşarlığı, kağıt değiştirme ve nakit ödeme suretiyle erken itfa yoluyla kamu bankalarının nakit girişlerinin ve likidite pozisyonlarının düzenli bir yapıda gelişmesine ve böylece bu

bankaların kısa vadeli borçlanma piyasaları üzerindeki baskılarının azalmasına katkıda bulunmuştur(BDDK, 2004: 5).

Çizelge 18. Kamu Bankalarının Kısa Vadeli Yükümlülükleri

	Katrilyon TL.		
	Aralık 2001	Aralık 2002	Aralık 2003
1.Merkez Bankası	5.5	1.9	-0.9
- Açık Piyasa İşlemleri	5.5	1.9	0.0
Toplam Repo	5.5	2.1	0.0
- Gecelik Repo	0.2	0.0	0.0
- Uzun Vadeli Repo	5.3	2.1	0.0
- İnterbank Piyasası (gecelik)	0.0	-0.2	-0.9
2.Özel Bankalar+Müşteri Repoları ve Gecelik Mev.	8.5	0.0	0.0
Özel Bankalar (Gecelik)	4.2	0.0	0.6
- TCMB İnterbank Piyasası	0.4	0.0	0.0
- Bankalar arası Para Piyasası	1.9	0.0	0.0
- İMKB Repo Piyasası	1.9	0.0	0.0
Müşteri Repo.ve Gecelik Mev.	4.3	0.0	0.6
Genel Toplam (1+2)	14.0	1.9	-0.6

Kaynak: TCMB, 2004

Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi: Çizelge 19.'da görüldüğü gibi sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla kamu bankalarına hem menkul kıymet hem de nakit olarak kaynak aktarımı yapılmıştır. Yapılan kaynak aktarımları sonucunda kamu bankalarının toplam ödenmiş sermaye tutarı Aralık 2001'de 477 trilyon lira iken, Aralık 2002'de 3.3 katrilyon liraya, Aralık 2003'te 3.4 katrilyon liraya, 2004 yılında 3.7 katrilyon lira olmuştur. Toplam öz kaynakları da 2001 yılında 712 trilyon liradan, 2002 yılında 4.064 katrilyon liraya, 2003 yılında 9.574 katrilyon liraya, 2004

yılında 10.068 katrilyon liraya yükselmiştir(BDDK, 2001: 8). 2001 yılında kamu bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarında da önemli oranda iyileşmeler gerçekleşmiştir. Sermaye yeterlilik rasyolarındaki iyileşmede, yapılan sermaye aktarımlarının yanı sıra, kamu bankalarının aktifleri içinde risk ağırlığı sıfır olan Devlet İç Borçlanma Senetlerinin payının artması da etkili olmuştur.

Çizelge 19. Kamu Bankalarının Öz Kaynakları

Trilyon TL	Aralık 2001	Aralık 2002	Aralık 2003	Aralık 2004
Ziraat Bankası				
Ödenmiş Sermaye	261	2.222	2.452	2.550
YedekAkçeler+SKYDF+MDDAF	180	470	2.940	2.520
Kâr/Zarar	65	543	1.145	1.890
Toplam Öz Kaynak	506	3.235	6.750	7.102
Halk Bankası				
Ödenmiş Sermaye	145	1.150	1.241	1.242
YedekAkçeler+SKYDF+MDDAF	171	249	938	568
Kâr/Zarar	5	-570	645	818
Toplam Öz Kaynak	321	829	2.824	2.966
Emlak Bankası (**)				
Ödenmiş Sermaye	70	-	-	-
YedekAkçeler+SKYDF+MDDAF	121	-	-	-
Kâr/Zarar	-305	-	-	-
Toplam Öz Kaynak	-114	-	-	-
KAMU BANK. (TOPLAM)			-	
Ödenmiş Sermaye	477	3.372	3.693	3.792
YedekAkçeler+SKYDF+MDDAF	470	719	3.984	3.088
Kâr/Zarar	-235	-27	1.790	2.708
Toplam Öz Kaynak	712	4.064	9.574	10.068

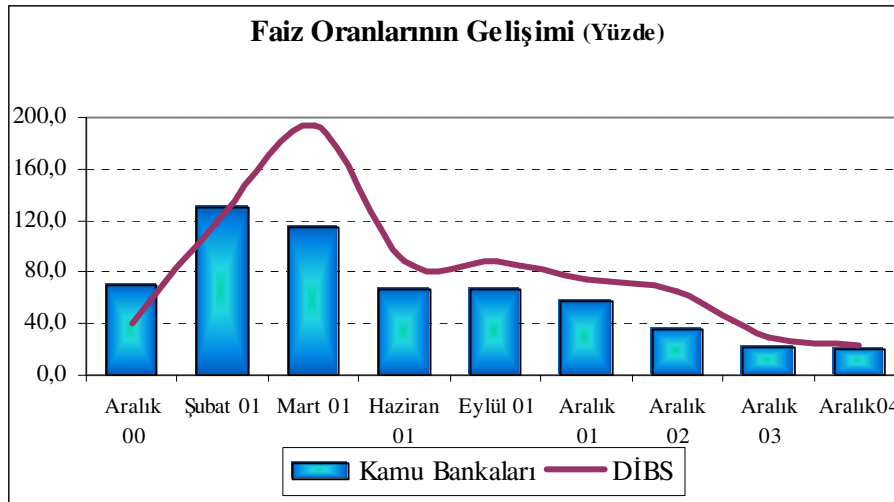
Kaynak: BDDK, 2005

(**) Emlak Bankası 9 Temmuz 2001'de Ziraat Bankası'na devredilmiştir.

SKYDF: Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu, MDDAF: Menkul Değerler Değer Artış Fonu.

Mevduat Faizlerinin Piyasa Faizlerine Uyumlu Hale Getirilmesi ve Kredi Portföyünün Etkin Yönetimi: Kamu bankalarının mevduat faiz oranlarının Devlet İç Borçlanma Senedi piyasa faiz oranlarının altında ve ortak olarak belirlenmesi uygulamasına gidilmiştir. Kısa vadeli yükümlülüklerin önemli ölçüde azaltılması ve sermaye yapısının güçlendirilmesi ile birlikte kamu bankalarının sistemde bozucu etkileri de sınırlandırılmış ve bu bankaların mevduat faizleri genel faiz oranlarındaki düşüşe paralel bir gelişme göstermiştir. Nitekim, Aralık 2000 itibariyle %70 olan kamu bankalarının mevduat faiz oranları, Aralık 2001 itibariyle %57'ye gerilemiştir. 2002 ve 2003 yıllarında bu düşüş devam etmiştir. 2004'te bu oran %22'lere kadar gerilemiştir. 2005'in ilk 6 ayı itibariyle %14.5 oranındadır. Aynı dönemde kamu bankalarınca döviz tevdiat hesaplarına verilen faiz oranları da önemli oranda gerilemiştir(BDDK, 2003: 7).

Şekil 1. FAİZ ORANLARININ GELİŞİMİ

Kaynak: BDDK, 2005

Kamu bankalarının faaliyetlerini etkinlik ve verimlilik ilkeleri çerçevesinde sürdürmeleri doğrultusunda her bankanın ihtisas alanındaki kredilerini kaynak maliyetlerini dikkate alarak sürdürmeleri sağlanmıştır.

4.3.4.1.2. Operasyonel Açından Yeniden Yapılanma

Yeniden yapılandırma kapsamında kamu bankaları; müşteri odaklı, kâr orijinli, dengeli büyümeye dayanan bir organizasyon yapısına kavuşturulmuştur. Bu kapsamda kamu bankalarının organizasyonu en tepede yönetim kurulu, onun altında

şube-dışı kâr merkezleri, pazarlama, operasyonlar, krediler ve risk yönetimi ve kontrol olmak üzere 5 alt birimden oluşan bir yapıya dönüştürülmüştür.

Kamu bankalarının şube ve personel sayısının azaltılması yönünde de önemli adımlar atılmış, Aralık 2000 itibariyle 2.494 olan şube sayısı Aralık 2001 itibariyle 2.398'e, Aralık 2002 itibariyle 1.685, Aralık 2003 itibariyle 1.673'e, 61.601 olan personel sayısı ise 30.504'e gerilemiştir. Ziraat ve Halk Bankasının operasyonel yeniden yapılandırılmaları için hazırlanan stratejik plan ve detaylı kurumsal uygulama planları anılan bankaların genel kurullarınca onaylanmıştır. Yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama planlarının uygulama usul ve esasları Bakanlar Kurulunca da uygun görülerek 1 Şubat 2002'de yayımlanmıştır. Söz konusu kararname ile 2002 yılı Haziran ayı sonuna kadar Ziraat ve Halk Bankası'nın şube, büro ve özel işlem merkezi sayısının 897 adet, personel sayısının ise 16.000 kişi azaltılması sağlanmıştır(BDDK, 2003: 9).

Çizelge 20. Personel ve Şube Sayısında Yaşanan Gelişmeler

	Aralık 2000	Aralık 2001	Aralık 2002	Aralık 2003
Personel Sayısı				
-Ziraat Bankası	36.576	33.023	22.099	21.867
-Halk Bankası	10.000	14.962	8.300	8.637
-Emlak Bankası	15.025	-	-	-
TOPLAM	61.601	47.985	30.399	30.504
Şube Sayısı				
-Ziraat Bankası	1.287	1.499	1.139	1.131
-Halk Bankası	804	899	546	542
-Emlak Bankası	403	-	-	-
TOPLAM	2.494	2.398	1.685	1.673

Kaynak: BDDK, 2004

Kamu bankalarının kâr/zararlarını, likiditesini ve faiz oranı marjlarını izlemek için bir izleme programı oluşturulmuştur. Bu suretle, banka aktif ve pasiflerinin getiri-maliyet oranları haftalık, şubelerin bilanço ve kar/zarar durumları ise günlük olarak takip edilebilir hale gelmiştir. Kamu bankalarının bağımsız dış denetiminin

yapılması amacıyla bir bağımsız denetim şirketi ile anlaşma yapılmıştır. Ziraat Bankası ve Halk Bankası bünyesinde iç kontrol, mali kontrol ve risk yönetimi birimleri oluşturulmuştur.

4.3.4.1.3. Yeniden Yapılanma Sonrasında Kamu Bankalarının Mali Yapısındaki Değişmeler

Çizelge 21’de görüldüğü gibi, 2000 yılı sonunda 30.8 trilyon lira olan kamu bankalarının(Ziraat, Halk ve Emlak Bank) toplam aktifleri 2001 Aralık ayında 44.6 trilyon liraya, 2002 Aralık ayında 55.098 trilyon liraya, 2003 Aralık ayında 60.185 trilyon liraya ve 2004 Aralık ayında 83.134 trilyon liraya yükselmiştir(www.bddk.gov.tr/28/08/2004).

Çizelge 21. Kamu Bankalarının Konsolide Bilançosu

	Aralık	Aralık	Aralık	Aralık	Aralık
(Trilyon TL)	2000	2001	2002	2003	2004
Varlıklar					
Nakit Değerler ve Bankalar	2.555	4.760	3.376	2.207	3.621
Menkul Değerler Cüzdanı	1.759	25.746	34.086	38.661	43.635
Krediler	6.525	5.453	5.261	6.287	20.926
Takipteki Alacaklar (Net)	722	1.065	709	367	436
Takipteki Alacaklar	1.017	3.365	3.613	3.542	3.601
Takipteki Alacaklar Karşılığı (-)	296	2.301	2.904	3.175	3.165
Görev Zararları	15.196	-	-	-	-
Diğer Varlıklar	4.061	7.554	11.666	12.663	14.365
Yükümlülükler					
Mevduat	20.234	30.351	39.103	42.858	59.366
Bankalara Borçlar	4.612	3.561	2.840	2.187	2.356
Diğer Yükümlülükler	5.258	6.599	7.167	7.358	8.001
Öz kaynak	712	4.065	5.988	9.568	10.368
Bilanço Toplamı	30.817	44.576	55.098	60.185	83.134

Kaynak: BDDK, 2005

2001 yılında öz kaynakların toplam pasifler içindeki payı %2.3'den %9.1'e çıkmıştır. Bu oran bankaların kendi kaynakları ile faaliyetlerini sürdürebilme oranını vermektedir. Öz kaynakların pasifler içindeki payı arttıkça borçları karşılama gücü artmaktadır. Bankalara borçların payı ise %15'den %8'e inmiştir. Kamu bankalarının kredi portföyü 2001 yılında nominal olarak %16.4 oranında daralmıştır. Bu gelişmede kredilerin bir bölümünün takipteki alacaklar kalemine geçmesi de etkili olmuştur. Nitekim, brüt kredilerde 2001 yılında nominal olarak %16.7 oranında artış söz konusudur(BDDK, 2001: 10).

4.3.4.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu Bankalarının Yeniden Yapılanması

Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu kapsamındaki bankaların en kısa sürede çözümlenmesi, bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırma çalışmalarının önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. TMSF bankalarının yeniden yapılandırılmasına yönelik strateji (1) TMSF bankalarının devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla çözümlenmesi (2) finansal açıdan yeniden yapılandırma (3) operasyonel açıdan yeniden yapılandırma ve (4) fon bankalarının sorunlu aktiflerinin yönetimi olmak üzere dört ana unsurdan oluşmaktadır(BDDK, 2001: 13).

4.3.4.2.1. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Devir, Birleşme, Satış veya Tasfiye Yoluyla Çözümlemesi

Finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılan fon bankalarının devir, birleşme ve satış yoluyla çözümlenmesi çalışmaları programlandığı gibi devam etmiştir. Bu çerçevede, son beş yılda TMSF'ye devredilmiş olan 18 bankadan birinin lisansı iptal edilmiş, beş banka Sümerbank, iki banka ise Etibank çatısı altında birleştirilmiş, Bank Ekspres, Sümerbank ve Demirbank'ın satış işlemleri gerçekleştirilmiştir. Böylece, rapor tarihi itibarıyla Fon bünyesinde 7 banka kalmıştır.

Son beş yılda TMSF'ye devredilmiş olan 19 bankadan 8 tanesi birleştirilmek suretiyle dört banka ise satış yoluyla çözüme kavuşturulmuştur. 2001 yılı Aralık ayı

içerisinde İktisat Bankası, Etibank ve Kentbank'ın bankacılık işlemleri yapma izinleri kaldırılmış ve bu bankalar tasfiye sürecine girmiştir. Böylece, 1 Şubat 2002 itibariyle, hukuki süreçleri devam eden Tarişbank ile T.Ticaret Bankası hariç, TMSF bünyesinde Toprakbank ve Bayındırбанк olmak üzere iki banka kalmıştır. Kasım 2001'de Fon bünyesine alınan Toprakbank için 31 Ocak 2002 tarihinde satış süreci başlatılmıştır(BDDK, 2003: 11).

Çizelge 22.TMSF Bankalarında Yeniden Yapılanma Süreci

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Toplam
Devralınan Banka Sayısı	1	1	6	3	8	-	-	19
Birleştirilen Banka Sayısı (1)	-	-	-	-	7	1	-	8
Satılan Banka Sayısı (2)	-	-	-	-	3	1	-	4
Lisansı İptal Edilen Banka Sayısı (3)	-	-	-	-	3	-	-	3
Hukuki Süreçte Olan Banka Sayısı	-	-	-	-	2	-	-	2
Fon Bünyesindeki Banka Sayısı	1	2	8	11	4	2	-	28

Kaynak: BDDK, 2004

- (1) Sümerbank çatısı altında 5, Etibank çatısı altında 2, Bayındırбанк çatısı altında 1 banka birleştirilmiştir (2) Sümerbank, Bank Ekspres, Demirbank ve Sitebank. (3) İktisat Bankası, Etibank ve Kentbank.

Çizelge 23 :TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar Listesi

Banka Adı		Hisselerin Fona Geçiş Tarihi	Mevcut Durum
1.	T.Ticaret Bankası	06.11.97	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 1.7.2001 tarihi itibariyle iptal edilmiştir. Ancak Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu yürütmeyi durdurma kararı almıştır.
2.	Bank Ekspres	12.12.98	30.06.2001'de Tekfen Grubuna satılmıştır. 18.10.2001'de devir işlemi tamamlanmış olup, faaliyetine Tekfenbank A.Ş. olarak devam etmektedir.
3.	İnterbank	07.01.99	15.06.2001'de Etibank ile birleştirilmiştir.
4.	Esbank	22.12.99	15.06.2001'de Etibank ile birleştirilmiştir.
5.	Egebank	22.12.99	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
6.	Yurtbank	22.12.99	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
7.	Yaşarbank	22.12.99	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
8.	Sümerbank	22.12.99	Birleşik Sümerbank 9.8.2001'de Oyak Grubuna satılmış, Oyakbank ile Sümerbank'ın birleşmeleri 11 Ocak 2002 tarihinde tescil edilmiştir..
9.	Bank Kapital	27.10.00	26.01.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.
10.	Etibank	27.10.00	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 28.12.2001 tarihi itibariyle kaldırılmıştır.
11.	Demirbank	06.11.00	HSBC'ye satış ve devrine ilişkin sözleşme 20.09.2001'de imzalanmıştır. Devir işlemi 30.10.2001'de tamamlanmıştır.
12.	Ulusal Bank	28.02.01	17.04.2001'de Sümerbank ile birleştirilmiştir.

13.	İktisat Bankası	15.03.01	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 7.12.2001 tarihi itibariyle kaldırılmıştır.
14.	Sitebank	09.07.01	Novabank'a satışına ilişkin hisse devir sözleşmesi 11 Ocak 2002'de imzalanmış, devir işlemi 16 Ocak 2002'de gerçekleşmiştir.
15.	Kentbank	09.07.01	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 28.12.2001 tarihi itibariyle kaldırılmıştır.
16.	EGS Bank	09.07.01	Bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme izinleri 18.01.2002 tarihi itibariyle kaldırılmış olup, Bayındırbank ile birleştirilmiştir.
17.	Tarişbank	09.07.01	Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu 23.11.2001 tarihinde yürütmeyi durdurma kararı almıştır.
18.	Bayındırbank	09.07.01	Bünyesine EGS Bankı almak suretiyle faaliyetine devam etmektedir. Geçiş bankası olarak yapılandırılması planlanmıştır.
19.	Toprakbank	30.11.02	31.1.2003 tarihinde satış süreci tamamlanmıştır.

Kaynak: BDDK, 2003

4.3.4.2.2. Finansal Açıdan Yeniden Yapılanma

TMSF bünyesine alınan bankalar içinde buldukları durum ve mevduatlara verilen garantinin de etkisiyle piyasa koşullarına göre yüksek oranlarla mevduat ve repo toplamışlardır. Bu durum piyasada rekabeti engelleyici bir durum yaratmış, düşük faiz veren bankaları haksız rekabetle karşı karşıya bırakmıştır.

TMSF bünyesine alınan bankalarda Mart 2001'den itibaren mevduat faiz oranları ortak olarak DİBS piyasa faiz oranının altında belirlenmiş ve piyasa

ortalamalarına yaklaştırılmıştır. Bu yapılanma çerçevesinde yapılan değişiklikler şöyle detaylandırılabilir:

Hazine'nin TMSF'ye Özel Tertip Tahvil İhraçları: Fon kapsamına alınan bankaların sermaye ve bilanço yapılarını güçlendirmek amacıyla Hazine Müsteşarlığı, TMSF ile yapmış olduğu ikraz anlaşmaları kapsamında 2000 yılı Aralık ayından itibaren belli dönemlerde özel tertip tahvil ihraç etmektedir. TMSF'ye ihraç edilen özel tertip tahviller fon kapsamındaki bankaların sermaye yapılarını güçlendirmek amacıyla bu bankalara ihtiyat olarak aktarılmıştır. İhraç edilen özel tertip tahvillerin bir bölümü fon bankalarının likidite ve bilanço yapısındaki gelişmelere bağlı olarak geri alınarak yeni kağıtlarla değiştirilmiştir. Özel tertip tahvillerin 4.115 trilyon liralık kısmının Merkez Bankası'na kesin satışı yapılmış ve sağlanan kaynaklarla fon bankaları kısa vadeli borçlarını tasfiye etmişlerdir. Özel tertip tahvillerin 824 trilyon lirası Hazine tarafından nakit ödeme suretiyle erken itfa edilmiş, 995 trilyon liralık tahvil ise ihtiyacın azalmasına bağlı olarak iptal edilmiş ve Hazine'ye geri verilmiştir.

Çizelge 24 :TMSF Nakit Dışı Tahvil Stoku

(31.12.2001 İtibariyle)	(Trilyon TL)	(Milyon Dolar)	(Milyon Euro)	Toplam (Trilyon TL)
TMSF Nakit Dışı Tahvil Stoku	3.192	7.431	897	16.022
Fon Bankaları Nakit Dışı Tahvil Stoku	3.200	208	-	3.500
TMSF+Fon Bankaları	7.329	7.639	897	19.522

Kaynak: Hazine Müsteşarlığı. 2001 Yabancı para cinsinden ihraç edilen tahviller 31.12.2001 kurları ile TL'ye çevrilmiştir.

Bu işlemler sonucunda Hazine Müsteşarlığı verilerine göre 31.12.2001 itibariyle, TMSF'de 7.329 trilyon lira TL cinsinden, 7.431 milyon dolar ve 897 milyon Euro döviz cinsinden nakit dışı tahvil stoku bulunmaktadır.

Döviz cinsinden verilen kağıtlar ihraç tarihlerindeki kurlar esas alınarak TL'ye dönüştürüldüğünde 2001 yıl sonu itibariyle TMSF'de kalan toplam nakit dışı tahvil stoku 14.450 trilyon lira seviyesindedir(BDDK, 2001: 13).

TMSF Kaynaklarından Sermaye ve Mevduat Desteği: Fon bankalarına, TMSF'nin kendi kaynaklarından 1 katrilyon lirası sermaye, 1.2 katrilyon lirası mevduat olmak üzere toplam 2.2 katrilyon lira destek sağlanmıştır(Çizelge 25).

Çizelge 25. TMSF Kaynaklarından Yapılan Sermaye ve Mevduat Desteği

(18 Ocak 2002 İtibariyle)	Trilyon TL
1. Sermaye Karşılığı Nakit Ödeme	1.012
2. Yapılan Mevduat (1)	1.151
TOPLAM	2.163

Kaynak: TMSF, 2002

(1) Özel tertip tahviller karşılığı Merkez Bankası'ndan avans olarak alınan 751 trilyon lira fon bankalarına mevduat yapılmıştır. Raporda Hazine'nin kağıt ihraçları kısmında yer alan bu tutar ilave edildiğinde mevduat desteği 1.902 trilyon lira olmaktadır.

Kısa Vadeli Yükümlülüklerin Azaltılması: Çizelge 26. da görüldüğü gibi fon bankaları Hazine tarafından verilen özel tertip tahvillerin bir bölümünü Merkez Bankası'na kesin satış yapmak suretiyle sağladıkları kaynaklarla 16 Mart 2001 itibariyle 2.6 katrilyon lira olan TCMB dışındaki kısa vadeli yükümlülüklerini sıfırlamışlardır. 2003 yılında TCMB'ye ait kısa vadeli döviz yükümlülüklerinde sıfırlamışlardır(Çizelge 26).

Çizelge 26 :TMSF Bünyesindeki Bankaların Kısa Vadeli Yükümlülükleri

(Katrilyon TL)	16 Mart 2001		4 Mayıs 2001		18 Ocak 2002	
	Tutar	% Pay	Tutar	% Pay	Tutar	% Pay
Merkez Bankası	2.6	33.3	5.6	87.5	3.4	100.0
- Açık Piyasa İşlemleri	2.6	33.3	5.6	87.5	3.5	102.9
Gecelik Repo	0.3	3.8	0.0	0.0	0.0	0.0
Daha Uzun Vadeli Repo	2.3	29.5	5.6	87.5	3.5	102.9
- İnterbank Piyasası (gecelik)	0.0	0.0	0.0	0.0	-0.1	-2.9
Özel Bankalar (Gecelik)	1.7	21.8	0.0	0.0	0.0	0.0
- TCMB İnterbank Piyasası	0.3	3.8	-0.1	-1.6	0.0	0.0
- Bankalararası Para Piyasası	0.3	3.8	0.0	0.0	0.0	0.0
- İMKB Repo Piyasası	1.1	14.2	0.1	1.6	0.0	0.0
Müşteri Repoları ve Gecelik Mev.	3.5	44.9	0.8	12.5	0.0	0.0
Genel Toplam	7.8	100.0	6.4	100.0	3.4	100.0

Kaynak: TCMB, BDDK, 2003

Açık Pozisyonların Kapatılması: Mayıs 2001 dönemine kadar 4-5 milyar dolar seviyesinde olan TMSF bünyesindeki bankaların açık pozisyonları, Mayıs ayının ikinci yarısında yapılan dövize endekli kamu kağıdı enjeksiyonuna bağlı olarak gerilemiş ve Haziran ayı sonunda 561 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Temmuz ayı içerisinde Fon'a alınan 5 bankanın açık pozisyonları nedeniyle 1.1 milyar dolara yükselen net açık pozisyon 2002 tarihinde 408 milyon dolara ve 2003 yılında bu oran 19 milyon dolara gerilemiştir(BDDK, 2004 : 4).

Mevduat Faizlerinin Piyasa Koşullarına Uygun Hale Getirilmesi: TMSF bünyesine alınan bankalarda Mart 2001'den itibaren mevduat faiz oranları ortak olarak DİBS piyasa faiz oranının altında belirlenmiş ve piyasa ortalamalarına yaklaştırılmıştır.

Fon Bankalarının Mevduatlarının Devredilmesi: Fon bankalarında bulunan mevduatın önemli bir bölümü ihale yoluyla karşılığında DİBS verilmek suretiyle diğer bankalara devredilmiştir. Mevduat devirlerine ilişkin ihaleler TL ve YP mevduat havuzları için ayrı ayrı teklifler almak suretiyle 5 etapta gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen ihaleler sonucunda, 479 trilyon liralık TL cinsinden mevduat ve 2.587 milyon dolarlık yabancı para cinsinden mevduat 8 adet özel bankaya devredilmiştir(BDDK, 2002: 5).

4.3.4.2.3. Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılanma

Fon bünyesindeki bankaların operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması alanında önemli adımlar atılmıştır. Bu adımlar, verimsiz olan bankaların kapatılması, devredilmesi ve iştirak, menkul ve gayrimenkul satışlarından elde edilen gelirlerdir.

Şube ve Personel Sayısının Azaltılması: Devir tarihi itibariyle 1.619 olan fon bankalarının şube sayısı 31 Ocak 2002'de 856'ya düşürülmüştür. Bu azalma ile bankaların işgücü verimliliğini arttırmak hedeflenmiştir. Satılan bankalar hariç tutulduğunda devir tarihi itibariyle 982 olan şube sayısı 480 adet azaltılarak 31 Ocak 2002'de 502'ye indirilmiştir. Fon bankalarının personel sayısı bankaların devredildikleri tarihe göre yüzde 49,1 oranında(16.002 kişi) azaltılarak 31 Ocak 2002 tarihi itibariyle 16.567'e indirilmiştir. Satılan bankalar hariç tutulduğunda devir tarihi itibariyle 17.997 olan personel sayısı yüzde 49,8 oranında azaltılarak 31 Ocak 2002'de 9.040'a indirilmiştir(BDDK, 2003: 8).

Çizelge 27 :TMSF Bankalarının Şube ve Personel Sayısı

Bankalar	Şube Sayısı			Personel Sayısı		
	Devir Tarihi İtibari	2001 Aralık	2002 Aralık	Devir Tarihi İtibariyle	2001 Aralık	2002 Aralık
Bayındırban	22	16	16	381	414	631
EGS Bank	49	13	-	918	409	-
Etibank	283	159	36	6.171	2.734	1.288
İktisat	62	62	40	1.305	1.177	803
Kentbank	86	44	44	1.422	961	961
Milli Aydın	41	41	41	528	526	519
T.Ticaret	274	168	160	4.790	2.439	2.410
Toprakbank	165	165	165	2.482	2.458	2.428
Ara	982	668	502	17.997	11.118	9.040
Satılan						
Sümerbank	401	135	135	9.357	3.198	3.198
Bank	25	26	26	721	618	618
Sitebank	13	5	5	253	146	146
Demirbank	198	188	188	4.241	3.565	3.565
Ara	637	354	354	14.572	7.527	7.527
Toplam 2						
Toplam (1+2)	1.619	1.022	856	32.569	18.645	16.567

Kaynak: TMSF, 2003

Şube Satışları : Tasfiye sürecine giren Etibank, Kentbank ve İktisat bankasının 164 adet şubesi diğer bankalara satılmış ve bu satışlarla birlikte 1.253 personel satın alan bankalarda göreve başlamıştır.

Çizelge 28. TMSF Bankalarının Şubelerinin Satışı

2002	Satılan Şube Sayısı	Devredilen Personel Sayısı
Etibank	95	666
Kentbank	46	456
İktisat Bankası	23	131
Toplam	164	1.253

Kaynak: BDDK, 2003

İştirak, Menkul ve Gayrimenkul Satışları: TMSF bünyesindeki bankaların iştirakleri ile menkul ve gayrimenkul satışlarının daha etkin bir biçimde yürütülmesini temin etmek amacıyla TMSF bünyesinde İştirakler Dairesi Başkanlığı ile Gayrimenkuller Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. 31 Ocak 2002 itibariyle, fon bankalarının satışı kararlaştırılıp izin bekleyen satış işlemleri de dahil olmak üzere iştiraklerinin satışından 238,1 trilyon lira elde edilmiştir(BDDK, 2002: 10).

Çizelge 29. TMSF İştirak Satışları

(Ocak 2002 İtibariyle) (Milyar TL)	Banka Tarafından Satışı Yapılan	TMSF Tarafından Satışı Yapılan	TMSF Tarafından Satış İşlemleri Yürütülen	Toplam
Sünerbank	15	14.517	29.769	44.301
Etibank	80	5.000	7.370	12.450
Demirbank	13.630	6.527	146.198	166.355
T.Ticaret Bankası	622	-	-	622
İktisat Bankası	13.828	-	551	14.379
Genel Toplam	28.175	26.044	183.888	238.107

Kaynak: TMSF, 2003

4.3.4.2.4. Sorunlu Aktiflerin Yönetimi

Fon'a devredilen bankaların eski ortaklarının kendi lehlerine kullandıkları kaynakların veya bankayı bu suretle uğrattıkları zararın tazmini amacıyla açılan davalar devam ederken, fon aleyhine de davalar açılmaktadır. Bu amaçla yapılan düzenlemeler şunlardır:

Takip ve Takip Dışı Kredi Dosyalarının Tahsilat Dairesine Devri: Aralık 2002 tarihi itibariyle 6.110 adet kurumsal, 63.717 adet bireysel olmak üzere toplam 71.136 adet dosya Tahsilat Dairesine aktarılmıştır. Fon bankalarından devralınan takipteki alacakların tutarı 3.7 katrilyon lira düzeyindedir. Devir alınan takipteki kredilerin net defter değerleri üzerinden bankalara, 315 trilyon TL ve 24.8 milyon dolar tutarında ödeme yapılmıştır. 2003 yılında 189.105 adet dosya Tahsilat Dairesine aktarılmıştır(BDDK, 2004: 13)

Çizelge 30. TMSF'ye Devredilen Dosyalar

Banka Adı	Devredilen Dosya Sayısı			
	2001 Toplam	Kurumsal	Bireysel	2002 Toplam
Sünerbank	19.011	2.963	14.765	19.011
Etibank	954	1.031		1.031
Bank Ekspres	177	177		177
Türk Ticaret Bankası	220	295		295
İktisat Bankası	171	171		171
Demirbank	36.608	207	35.806	36.017
Kentbank		547	9.643	10.190
Sitebank		105	263	380
Bayındırbank		97		97
EGS Bank		517	3.240	3.757
Genel Toplam	57.141	6.110	63.717	71.136

Kaynak: BDDK, 2004

TMSF' nin Sağladığı Nakit Girişleri: Çizelge 31' görüldüğü gibi, TMSF bünyesindeki bankalardan devir tarihleri ile 31 Aralık 2001 tarihleri arasında 903.5 milyon dolarlık tahsilat gerçekleştirilmiştir. Bu tutarın 875.5 milyon dolarlık kısmı Fon Bankaları tarafından, 28.0 milyon dolarlık kısmı Tahsilat Dairesi tarafından tahsil edilmiştir. 2004 yılında ise tahsilat toplamı 1.368 milyar dolar nakit girişi sağlanmıştır(www.bddk.gov.tr/28/08/2005).

Çizelge 31. Fon Bankalarından Yapılan Tahsilatlar

	Milyon Dolar
TMSF Bankalarının Tahsilatları	
Temmuz 2001 Ayı İtibariyle Toplam Tahsilat	804.1
Ağustos 2001 Ayı Tahsilatı	9.5
Eylül 2001 Ayı Tahsilatı	26.4
Ekim 2001 Ayı Tahsilatı	23.4
Kasım 2001 Ayı Tahsilatı	7.8
Aralık 2001 Ayı Tahsilatı	4.3
Toplam Fon Bankaları Nakdi+Gayrinakdi Kredilerden Tahsilatları	875.5
Toplam Tahsilat Dairesi Nakdi Tahsilatları	28.0
Tahsilat Genel Toplamı	903.5
Banka Sahibi ve Ortaklardan	310.3
Diğer	593.2

Kaynak:BDDK, 2005

Takip ve Dava İstatistikleri: TMSF tarafından çeşitli nedenlerle açılan davaların sayısı 2001 tarihinde 350 iken, 2002 tarihinde 382'ye, 2003 tarihinde 418'e ve 2004 yılında 488'e yükselmiştir(BDDK, 2005: 15).

Çizelge 32. TMSF Dava ve Takip İstatistikleri

Davanın Niteliği	2001	2002	2003	2004
TMSF Tarafından Açılan Davalar	80	90	104	119
-Şahsi İflas Davaları	22	30	37	43
-Alacak Davaları (İade-Tazmin)	7	8	8	8
-İhtiyati Tedbirler	12	12	14	14
-Mal Beyanında Bulunmama Nedeniyle Açılan Ceza Davaları	8	8	8	8
-İcra Takipleri	31	32	37	46
TMSF Aleyhine Açılan Davalar	270	287	307	348
- Off-shore Hesaplarla İlgili Davalar	206	208	222	244
- Alacak Davaları	8	14	16	23
- Hisse Senedi ile İlgili Davalar	12	15	18	29
- Menfi Tespit Davaları	1	2	2	2
- Sigorta Kapsamı Dışındaki Hesapların Ödenmesi ile İlgili Davalar	2	2	2	2
- Çeşitli Şikayetlerle İlgili Davalar	5	5	5	5
- Ödeme Emirleri	9	11	11	11
- İşlem İptal Davaları	2	4	5	5
- Uyarılma Davaları	1	1	1	1
- Geçici 3 üncü Madde İle İlgili Davalar	24	25	25	25
- İstihkak Davası	-	-	-	1
Satılan Bankalardan TMSF'ye Devrolunan Dosyalar	-	5	7	21
Genel Toplam	350	382	418	488

Kaynak: TMSF, 2005 Not: Kredi dosyaları için açılan davalar dahil değildir. Söz konusu davalar banka bünyesinde açılmakta, Fon'a devredilen dosyalar için ise kanuni işlemler TMSF Tahsilat Dairesi Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

4.3.4.3. Özel Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılanması

Özel bankalara yönelik program kapsamında bu bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, yabancı para açık pozisyonların daraltılması, devir ve birleşmelerin özendirilmesi, sorunlu kredilerin çözümlenmesi ve iç kontrol ve risk yönetim sistemleri oluşturulması konularında düzenlemeler gerçekleştirilmiştir(BDDK, 2001: 18).

4.3.4.3.1. Sermaye Yapısının Güçlendirilmesi ve Sorunlu Kredilerin Çözülmesi

Kasım ve Şubat aylarında yaşanan krizler sonrası daha da belirginleşen bankacılık kesimindeki sermaye yetersizliği sorununu çözüme kavuşturmak ve banka sahipleri ile hissedarların sermaye artırımına katkılarını arttırmak amacıyla; her bir bankanın mali durumuna göre farklılık gösteren, sermaye artırımı ve/veya sermaye benzeri kredi temini ve yeniden yapılanma stratejilerini içeren takvime bağlı taahhüt mektupları alınmış ve bu taahhütlere uyum titizlikle takip edilmiştir.

Sermaye artırımı programı kapsamında, özel bankaların 2000 yılı itibariyle, toplam öz kaynakları 6.968 trilyon TL, 2001 yılında 8.975 trilyon TL, 2002 yılında 12.958 trilyon TL, 2003 yılında 20.958 trilyon TL ve 2004 yılında 27.392 trilyon TL'ye yükselmiştir(www.bddk.gov.tr/28/08/2005).

Çizelge 33. Özel Bankaların Öz Kaynaklarının Gelişimi

Trilyon TL	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık	2003 Aralık	2004 Aralık
Ödenmiş Sermaye	3.254	4.804	5.248	6.451	7.756
Yedek Akçeler	825	1.122	3.657	12.637	13.972
Sabit Kıy.Yen.Değ.F.	717	1.008	1.365	2.10	2.26
Menkul Değ.Değ. Ar F.	1.768	1.162	1.368	2.65	3.36
Dönem Karı	419	886	1.725	2.972	2.836
Geçmiş Yıllar Karı	-16.2	-7.36	-4.268	-2.897	-502
Toplam Öz Kaynaklar	6.968	8.975	12.958	20.958	27.392

Kaynak: BDDK, 2005

Ancak, ekonomideki durgunluğun beklenenden daha derin olması ve uzun sürmesi, global ekonomideki belirsizliklerin artması, olumsuz koşulların duran varlıkları nakde çevirme olanağını kısıtlaması ve yerli/yabancı yatırımcıların sektöre yönelik çekingenliklerinin artması, bir yandan sermaye ihtiyacını arttırırken, diğer yandan özel kesimin yeni sermaye artırımını imkanlarını sınırlandırmıştır.

4.3.4.3.2. Açık Pozisyonların ve Faiz Riskinin Sınırlandırılması

Kasım ve Şubat krizleri sonrası artan belirsizlik ve döviz kurlarındaki yüksek oranlı dalgalanmalar özel bankaların, yabancı para pozisyon açıklarını kapatma eğilimlerini artmıştır. Hazine tarafından Haziran 2001’de gerçekleştirilen iç borç takas işlemi de özel bankaların yabancı para pozisyon açıklarını önemli ölçüde kapatmalarına katkıda bulunmuştur. Nitekim, çizelge 34’te görüldüğü gibi, 2000 yıl sonunda 8.4 milyar dolar olan özel bankaların bilanço içi döviz pozisyon açıkları, 2001 yılında 1.4 milyar dolar, 18 Aralık 2002 tarihinde 1.3 milyar dolar, Aralık 2003 tarihinde 367 milyon dolar düşmüş ve Aralık 2004 tarihinde 1.744 milyar dolara yükselmiştir(BDDK, 2003: 15).

Çizelge 34. Özel Bankaların Döviz Pozisyonundaki Gelişmeler

(Milyon Dolar)	2000 Aralık	2001 Aralık	2002 Aralık	2003 Aralık	2004 Aralık
1. Döviz pozisyonu	-10.876	-8.264	-8.563	7.141	6.721
2. Döviz endeksli pozisyon	2.499	6.777	7.303	6.774	4.977
3. Bilanço içi döviz	-8.377	-1.487	-1.260	-367	-1.744
4. Vadeli pozisyon	7.195	1.597	1.427	232	1.233
5. Net genel pozisyon (3+4)	-1.182	110	167	-135	-511

Kaynak: BDDK, 2005

4.3.4.3.3. Devir ve Birleşmeler

2001 yılında bankaların ve iştiraklerinin devir ve birleşmelerini kolaylaştırmak yönünde vergi teşvikleri getirilmiş ve bu düzenlemelerin de katkısıyla devir ve birleşmelerde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sağlanan başlıca vergi teşvikleri şunlardır: (<http://www.bddk.org.tr/10/03/2005>).

- 1) Devirlerden ortaya çıkan kazançların vergiden istisna tutulması.
- 2) Zararların 5 yıl boyunca zarar olarak gösterilmesi.
- 3) Devir ve birleşmeler sırasında yapılan işlemlerin vergi ve harçlardan muaf tutulması.

“4743 sayılı Mali Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” çerçevesinde getirilen hükümler çerçevesinde bankalara sağlanacak olan sermaye desteğinden yararlanabilmenin sektör içindeki pay koşuluna bağlanmasının bankacılık kesiminde devir ve birleşmeleri teşvik edeceği düşünülmüştür.

Çizelge 35. Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler

Devir ve Birleşmeye konu olan Bankalar		Yeni Banka	Açıklama
Osmanlı Bankası	Körfezbank	Osmanlı Bankası	31 Ağustos 2001 tarihinde Birleşik Türk Körfez Bankası A.Ş., tüm hak, alacak, borç ve yükümlülükleriyle ve tüzel kişiliği sona erdirilmek suretiyle Osmanlı Bankası A.Ş.'ye devredilmiştir.
Garanti Bankası	Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	Osmanlı Bankası 14.12.2001 tarihi itibarıyla Garanti Bankası'na devredilmiştir.
HSBC Bank Plc.	Demirbank	HSBC Bank Plc.	Demirbank 14.12.2001 tarihinde HSBC Bank A.Ş.'ye devredilmiştir.
Tefken Yatırım	Bank Ekspres	Tekfen Bank A.Ş.	Bank Ekspres'in Tefken bank A.Ş.'ye devri 26.10.2001 tarihinde tamamlanmış olup, devir tarihi itibarıyla ünvanı Tekfenbank A.Ş. olarak değiştirilmiştir.
Oyak Bank	Sümerbank	Oyak Bank	11 Ocak 2002 tarihinde Sümerbank'ın satışı tamamlanmış ve Oyakbank A.Ş. adı altında faaliyete başlamıştır.
Morgan Guaranty	The Chase Manhattan	JPMorgan Chase & Co	İki bankanın birleşmesi 14.12.2001 tarihinde tescil edilmiştir.

Kaynak: BDDK, 2002

4.3.4.4. Gözetim ve Denetim Etkinliğinin Arttırılması

Bankacılık kesiminin mali ve operasyonel anlamda yeniden yapılandırılması çalışmaları ile eş anlı olarak sektöre yönelik düzenleme, gözetim ve denetim çerçevesini güçlendirecek, bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde de önemli gelişmeler kaydedilmiştir.

4.3.4.4.1. Sermaye Düzenlemeleri

Bankalar Kanunu'nda Haziran 2001'de yapılan değişiklikle Avrupa Birliği Direktiflerindeki öz kaynak tanımına paralel olarak "Konsolide Öz Kaynak" tanımı getirilmiş ve konsolide esasa göre uygulanacak kredi sınırları ile standart oranların hesaplanmasında bu tanımın esas alınması sağlanmıştır. Faiz oranı riski, kur riski ve hisse senedi risklerinden oluşan piyasa risklerinin sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasına dahil edilmesine ilişkin usul ve esasları belirleyen "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" 31 Ocak 2002'de yayımlanmıştır.

Söz konusu yönetmelikle, Şubat 2001'de yayımlanan yönetmeliğin usul ve esasları korunmakla birlikte, bankaların opsiyonlara özgü risklerinin ölçülmesi ve bu tür pozisyonlardan kaynaklanabilecek risklere ilişkin sermaye yükümlülüklerinin hesaplanmasında kullanılacak esas ve usullere kapsamlı bir biçimde yer verilmiş ve risk ölçüm modellerine ilişkin standartlara ilişkin yeni düzenlemeler getirilmiştir. Risk ağırlıklarını gösterir ek cetvel de repo işlemlerinin bilanço içinde izlenmesi uygulamasına paralellik sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmiştir. Bankaların öz kaynaklarının hızlı kur ve fiyat hareketleri nedeniyle aşınmasını önlemek amacıyla "yapısal pozisyon" tanımı getirilmiştir. Yapısal pozisyonların sermaye yeterliliği rasyosu hesabında dikkate alınmasına ilişkin usul ve esaslara üzerindeki çalışmalar devam etmektedir. Yönetmeliğin, geçici 1. maddesi uyarınca sermaye yeterliliği hesabında konsolide bazda piyasa risklerinin dikkate alınması ile ilgili uygulamaya 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren başlanmıştır.

31 Ocak 2002 tarihinde Bankaların Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik'te yapılan değişiklikle, uluslararası düzenlemelere uyum amacıyla, öz kaynak tanımı değiştirilerek genel kredi karşılığının netleştirme yapılmaksızın katkı sermayeye ilave edilmesi hükmü getirilmiş ve sermayeden indirilecek değerlere tüm mali kurumlara yapılan sermaye katılımları dahil edilmiştir. Böylece, sistemde tek bir öz kaynak tanımının yerleşmesi sağlanarak gerek kredi sınırlarının hesabında gerekse mali bünyeye dair rasyoların uygulanmasında aynı öz kaynak tanımının esas alınması temin edilmiştir(BDDK, 2002: 9).

4.3.4.4.2. Risk Düzenlemeleri

8 Şubat 2001 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile bankaların bünyelerinde etkin bir iç denetim sistemi kurmaları ve karşılaştıkları riskleri en iyi şekilde yönetebilmelerine imkan verecek etkin bir risk yönetimi sistemi kurmalarına ilişkin usul ve prensipler belirlenmiş ve söz konusu sistemlerin etkin bir şekilde işleyişini takiben bu yönetmelik çerçevesinde bankacılık sisteminin banka faaliyetleri bazında risk odaklı olarak gözetimi hedeflenmiştir. Bankalar, Temmuz 2001 tarihinden itibaren yönetmelik çerçevesinde yapmış oldukları faaliyetleri ve organizasyonel hazırlıklarını üçer aylık dönemler itibariyle raporlamakta ve bu raporlar düzenli olarak değerlendirilmekte ve gelişmeler yakından izlenmektedir.

4.3.4.4.3. Kredi ve İştirak Sınırlamaları ile Karşılıklara

İlişkin Düzenlemeler

Bankaların kullandıkları kredilerde risk yoğunlaşmasını önlemek üzere, bir gruba kullanılacak kredi limitlerinin hesabında doğrudan ve dolaylı krediler birlikte dikkate alınmış ve risk grubu tanımı yapılmıştır. Banka hissedar ve iştiraklerinin de aynı risk grubu içinde değerlendirildiği düzenleme ile banka kaynaklarının belirli gruplar üzerinde yoğunlaşması engellenecek, bankaların aktif yapısını emniyet, seyyaliyet ve verimlilik ilkelerine göre sağlamlaştırılmaları temin edilecektir.

Gerçek veya tüzel bir kişiye doğrudan veya dolaylı olarak verilebilecek kredilerin toplamı öz kaynakların en fazla %25'i ile sınırlandırılmıştır. Bir risk grubuna kullandırdıkları kredi toplamı Bankalar Kanunu'ndaki sınırlamaları aşan bankalar, bu risk grubuna dahil gerçek ve tüzel kişilere yeni kredi kullandıramayacaklardır. Ayrıca, bankaların sınırlamaları aşan tutarı kademeli olarak 2006 yılı sonuna kadar gidermeleri öngörülmüştür.

2009 yılına kadar geçiş süreci tanınarak bankaların mali kurumlar dışındaki bir ortaklığa iştirakleri kendi öz kaynaklarının en fazla %15'i, bu iştiraklerin toplam tutarı ise banka öz kaynaklarının %60'ı ile sınırlandırılmıştır. 1 Ocak 2002'den itibaren vadeli işlem, opsiyon sözleşmeleri ve benzeri diğer türev ürünler kredi tanımına dahil edilmiştir. Özel karşılıkların kurumlar vergisi matrahının tespitinde gider sayılması konusuna açıklık kazandırılmıştır. 31 Ocak 2002 tarihinde 4743 sayılı yasa ile yapılan değişiklikle, bankaların kredi karşılıklarını Bankalar Kanunu hükümlerine uyumlu hale getirmek için tanınmış olan dört yıllık geçiş süresi kaldırılmıştır. 31 Ocak 2002 tarihinde, kredi karşılıklarına ilişkin yönetmelikte değişiklik yapılmış ve uygulamaya ilişkin hususlar hakkında bir genelge yayımlanmıştır. Söz konusu genelge ile krediler ve diğer alacakların sınıflandırılması, karşılık ayrılmasına ilişkin esaslar, teminata ilişkin esaslar ile mevduat kabul etmeyen bankaların yönetmelik hükümleri karşısındaki durumları konularına açıklık getirilmiştir. Yönetmelikte yapılan değişikliklerle kredi ve diğer alacakların yeniden yapılandırılması hakkındaki mevcut uygulama gözden geçirilerek mali sektöre olan borçların ilave kredi sağlamak suretiyle yenilenmesi veya yeniden bir itfa planına bağlanmasına ilişkin düzenlemelerin etkinliğini artırıcı esneklikler sağlanmıştır(BDDK, 2003: 4).

4.3.4.4.4. Muhasebe Standartları ve Bağımsız Denetim

Repo ve ters repo işlemlerinin 1 Şubat 2002 tarihinden başlayarak bilanço içinde izlenebilmesi için 4389 sayılı Bankalar Kanununun geçici 2-a maddesi uyarınca yürürlükte bulunan Bankalarca Uygulanacak Muhasebe Standartları, Tekdüzen Hesap Planı ve İzahnamesinde ilave ve değişiklikler öngören düzenlemeler tamamlanarak yayımlanmıştır.

1 Temmuz 2002 tarihi itibariyle yürürlüğe girecek olan ve Uluslararası Muhasebe Standartları(UMS) ile uyumlu taslak Muhasebe Uygulama Yönetmeliği bankalarca 1 Şubat 2002 tarihinden itibaren deneme mahiyetinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, söz konusu yönetmelik BDDK internet sitesinde yayımlanarak tarafların görüşlerine sunulmuştur.

Bu düzenlemelerle bankaların 2002 yıl sonu bilançolarını UMS'ye uygun bir biçimde oluşturabilmeleri hedeflenmiştir. 1 Şubat 2002 tarihinde bağımsız denetimin ilkeleri ile bağımsız denetim yapacak kuruluşlarının yetkilendirilmesine ilişkin iki ayrı yönetmelik yayımlanmıştır. Bağımsız Denetim İlkelerine İlişkin Yönetmelik ile, bağımsız denetim yapılırken uyulacak ilke ve esaslar uluslararası denetim standartları ile uyumlu ve daha detaylı bir biçimde yeniden düzenlenmiştir. Bağımsız Denetim Yapacak Kuruluşların Yetkilendirilmesi ve Yetkilerinin Geçici veya Sürekli Olarak Kaldırılması Hakkında Yönetmelik ile, söz konusu kuruluşların yetkilendirilmelerine ve yetkilerinin kaldırılmasına ilişkin esaslar düzenlenmiştir.1 Şubat 2002 tarihinde yayımlanan ve Yeniden Yapılandırma Programı kapsamında yapılacak “Özel Bağımsız Denetim”e ilişkin yönetmelikle; 31.12.2001 tarihi itibarıyla düzenlenen mali tablolar esas alınarak yapılacak denetimin kapsamı, değerlendirme esasları ve düzenlenen bağımsız denetim raporlarının bağımsız denetim ilke ve esaslarına uygunluğunun denetimi konularındaki esas ve usuller belirlenmiştir. “Özel Bağımsız Denetim” Uluslararası Muhasebe Standartları ile uyumlu bir çerçevede yürütülmektedir(BDDK, 2003: 12).

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Son on yıl içinde ulusal finansal piyasaların birbirine entegrasyonu sürecinin hız kazanmasıyla, herhangi bir ekonomide yer alan finansal piyasalarda yaşanan istikrarsızlıkların kolaylıkla uluslararası düzeye taşınmaktadır. Nitekim dünya ekonomisinde yaşanan krizlerin son on yıllık geçmişinde finansal piyasalardaki istikrarsızlığın payını en önemli yeri tuttuğu söylenebilir.

Gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasalara yönelik düzenlemelerin ekonominin tümünü kapsayan yapısal bir programın bir parçası olarak ele alınması, genel ekonomik yapı ile uyumlu işleyişi açısından gereklidir. Böyle bir uygulama hem finansal piyasaların hem de makro ekonomik istikrarın sağlanmasına yardımcı olacaktır.

Bu bağlamda finansal piyasaların istikrarını sağlamak ve finansal serbestleşmeden arzulanan yararları elde edebilmek amacıyla gelişmekte olan ülkelerde finansal piyasalarla ilgili hukuksal alt yapının sağlanması, denetim mekanizmalarının kurulup işletilmesine yönelik politikalar önerilebilir.

Finansal kriz endişesinin bütün ülkeleri tedirgin eden yapısı, finansal krizlerin yaşanmadığı bir finansal yapının kurulması ihtiyacını gündeme getirmektedir. Bu ihtiyaç gelişmekte olan ülkeler kadar gelişmiş ülkeleri de ilgilendirmektedir. Küresel mali sistemin iki önemli kurumu olan IMF ve Dünya Bankası'nın özellikle Güneydoğu Asya krizi sonrasında aldığı büyük eleştiriler, küresel finansal yapının yeniden tanzim edilmesi ihtiyacının da yüksek sesle ifade edilmesine yol açmıştır.

Bankacılık sektörü, hızlı ekonomik büyüme ve gelişmenin başarılmasında önemli bir araçtır. Bankalar sadece parasal kontrol için bir kanal olmayıp, ekonominin yeniden yapılanmasında ve uzun dönemli sürdürülebilir makroekonomik istikrarın sağlanmasında, etkili olan kurumlardır. Mali sistem içinde bu denli önemli bir role sahip olan bankacılık sektörünün, iktisadi sistemle etkileşimini açık ve net biçimde ortaya koyabilmesi ve sağlıklı bir yapıda işleyebilmesi gerekmektedir.

Türkiye’de Batı ülkelerindeki gibi, banka dışı mali araçların gelişmiş olmaması ve sermaye piyasasının henüz gelişme aşamasında olması nedeniyle, bankalar; mali sistemin temelini oluşturmakta, ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadırlar. Türkiye’de mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Yurt dışı kaynakların da önemli bir kısmı bankalar aracılığı ile sağlanmaktadır. Mali sistem içerisinde bu kadar önemli bir yeri olan bankacılık sektörünün sorunsuz bir şekilde işlemesi, güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından biridir.

1980’li yıllarda başlayan mali liberalizasyon süreciyle, bankacılık dahil bütün mali sistemde yapısal değişiklikler uygulamaya konmuş; faiz oranları ve döviz kurlarındaki sınırlamaların kalkması da, bu yapısal değişikliklerin hızla yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Reform niteliğindeki bu yapısal değişiklikler, bankacılık sektörünün ve mali sistemin gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır. Fakat 1990’lı yıllardaki olumsuz gelişmeler bankacılık sektörünün mali bünyesinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmuş, bankalar, uzun süre çok yüksek riskli bir ortamda çalışmışlardır. Bu dönemde hızla artan kamu kesimi borçlanma gereği ve bütçenin finansmanında kamu bankaları kaynaklarının kullanılması bu süreci hızlandırmıştır.

1994 yılında yaşanan ekonomik krizde hızla küçülen bankacılık sisteminde öz kaynaklar erimiştir. Banka sistemine olan güven sarsılmıştır. Güvenin yeniden tesis edilmesi amacıyla bir çözüm olarak tasarruf mevduatına devlet güvencesi getirilmiştir. Ancak, banka sisteminin denetiminde yaşanan zaafiyetler nedeniyle sağlıklı bir yapılanma gerçekleştirilememiş, tersine mali bünye sorunları daha da büyümüştür.

Özellikle 1990’lı yıllardan itibaren serbestleşme ve globalleşme eğilimlerinin artması ve uluslararası piyasalarda gelişmekte olan ülkelerin öneminin artmaya başlaması ile sermaye hareketleri önemli ölçüde etkilenmiştir. Sermaye hareketlerinin gelişmekte olan ülkelere doğru yönünü çevirmesi bir yandan bu piyasalardaki gelişimi hızlandırırken diğer yandan risklerin boyutunu ve önemini

değiştirmiştir. Özellikle 1997 yılından itibaren Asya ülkeleri, Rusya ve Latin Amerika ülkelerinde yaşanan tecrübeler ile birlikte mali piyasalarda risklerin azaltılması ve kontrol edilmesi yönünde yeni düzenlemeler gündeme gelmiştir. Bu çerçevede en kapsamlı çalışma Uluslararası Düzenlemeler Bankası(BIS)'nın sermaye yeterlilik düzenlemesini piyasa riskini de hesaplamalara alacak şekilde revize etmesidir. Birçok ülke tarafından bu yeni yaklaşım benimsenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır.

Uluslararası alandaki bu gelişmelere paralel olarak Türkiye'de de risk yönetim yaklaşımının ve uygulamalarının değişmesi zorunlu hale gelmiştir. 1999 yılında başlatılan mali reformlarda bağımsız banka gözetim ve denetim sisteminin oluşturulması, banka bilançolarında şeffaflığın artırılması ve bankaların mali bünyelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra risk tanımı ve yönetim yapısında da uluslararası düzenlemeler dikkate alınarak gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde banka sistemi çok ciddi bir sistemik riske maruz kalmış, banka sisteminin yeniden yapılandırılması, bankaların mali bünye sorunlarının çözülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu amaçla Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine yeni bir yaklaşım getirilmiştir. Düzenlemelerde ve denetim anlayışında uluslararası kabul görmüş prensiplere önemli ölçüde yaklaşılmıştır. Bu düzenlemeler içindeki yeniden yapılandırma programı, bankacılık sisteminin mali ve operasyonel yapısının güçlendirilmesine yönelik uygulamalar ile bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artıracak, sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemeleri içermektedir.

Bütün bu gelişmeler Türk Bankacılık Sistemi için olumlu sayabileceğimiz bir durumdur. Unutulmamalıdır ki bu yasaları, denetimleri uygulayacak yine kişiler ihmalkar davranmamalı, yapılan bu denetlemelerin, tutulan raporların dikkate alınıp bir an önce idari ve hukuksal işlemler yapılmalıdır.

ÖZET

Finansal krizlerin nadir olaylar olduğu yönünde genel bir inanç vardır. Ancak bankacılık krizleri özellikle gelişen dünyada olağan bir durum halini almıştır. Bir çok bölgede, hemen her ülkede ciddi bir bankacılık güçlüğü yaşanmıştır. Bu ülkelerin bir tanesi de Türkiye'dir. 1990 Sonrası dönemde yaşanan finansal krizler, finansal kurumların gözetiminin önemini ve bu gözetim sürecinde düzenleyici denetleyici otoritelerin ve piyasaların daha aktif ve etkin bir rol almaları gerekliliğini açıkça ortaya çıkarmıştır.

Makroekonomik istikrarsızlık, global finansal koşullar, yurtiçi finansal sistemin yapısı, döviz kuru rejimi ve düzenleme ve denetleme sistemindeki sorunlar, finansal krizlerin nedenlerini oluşturmaktadır.

Son yıllarda dünyanın pek çok ülkesinde çıkan finansal krizler ve bunların en önemli sebeplerinden olan bankacılık krizleri, gelişmiş ve gelişmekte olan tüm ülkeleri etkilemektedir. Bankacılıkta yaşanan krizin ekonominin geneline olan etkisi sebebiyle, diğer sektörlerde yaşanan krizlerden çok daha önemli görülür. Bunun nedeni, bankaların ekonomide kaynak dağılımını belirleyen kurumlar olmalarıdır. Bankacılıkta krizden etkilenmenin iki aşaması vardır. İlk aşamasında bir veya birkaç banka, ardından da bankacılık sistemi etkilenir. İkinci aşamada kriz artık yayılmıştır, artan faiz oranları, kredi maliyetleri ve kredi taleplerinin karşılanamaması vb. ekonominin çeşitli kesimlerini çok yönlü etkilemektedir.

Finansal krizlerin ardından, toplam üretimde meydana gelen kayıplar ve banka bilançolarını düzeltme maliyetleri, bu konunun önemini arttırmaktadır. Ancak, makroekonomik ve finansal dengeye eşlik eden uygun politikalar, finansal krizler olasılığını azaltacaktır.

SUMMARY

There is general belief that financial crises are rare events. However, banking crises have become common events especially in the developing worlds. In many regions, almost all countries experienced some kind of banking difficulties. Financial crises experienced in the period after 1990 have revealed the importance of monitoring of financial institutions and that regulatory and supervisory authorities and markets should have more active and effective role in this monitoring process.

Macroeconomic instability, global financial conditions, the structure of domestic financial system, exchange rate regime and the problems in the regulatory and supervisory system are the causes of financial crises.

Recent years, financial crisis that arises in many region of the world and banking crisis that is one of the main causes of financial crisis have affected all developed and developing countries. Because of the effect of the banking crisis on the economy, it is more important than the crisis in other sectors. The reason of this is that banks are institutions which determine resource allocation. There are two phases that are influenced by banking crisis. In the first phase, first or several banks and then whole banking system is influenced. In the second phase, crisis was already spread, increases in interest rates, cost of credits and credit demands which are not covered etc.. have been affecting different sectors of economy in many ways.

The loss in total output and the fiscal costs of restructuring bank balance sheets make the financial crises more important. However, consistent policies that associate with macroeconomics and financial balance will decrease the probability of financial crises.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesi esnasında beni yönlendiren ve hiçbir yardımı esirgemeyen sayın hocalarım, Doç. Dr. Fuat Erdal, Doç. Dr. Şevki Özbilen, Yrd. Doç. Dr. Bülent Güloğlu, Yrd. Doç. Dr. Recep Tekeli, Yrd. Doç. Dr. Şakir Görmüş, Yrd. Doç. Dr. Sevinç Orhan'a içten teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKDEMİR. S.. 2002. Türkiye’de Finansal Sektör Reform Çalışmaları: Bir Değerlendirme. Derin Yayınları. 150 s.

AKDIŞ. M.. 2000. Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye. Beta Yayıncılık. 103 s.

APAK. S.. 1993. Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları. Anahtar Kitaplar Yayınevi. İstanbul. 143 s.

AREN. S.. 1994. İstihdam Para ve İktisadi Politika. Savaş Yayınları. Ankara. 276 s.

ARICAN. E.. 2002. Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye. Derin Yayınları. İstanbul. 165 s.

ARTUN. T.. 1983. Türkiye’de Finansal Sektör Reform Çalışmaları: Bir Değerlendirme. Derin Yayınları. 150 s.

ASLAN. N.. 1995. Uluslararası Özel Sermaye Akımları. İstanbul. Evrim Yayınları. 123 s.

BALASUBRAMANYAM. V. N. ve TOGAN S.. 2000. The Economy of Turkey Since Liberalization. Ankara. 200 s.

BERK. N.. 1999. Bankacılığın Dışa Açılması ve Dış Kredi İlişkisi. YKB AŞ. Yayınları. No: 4. 154 s.

ÇOLAK. Ö. F.. 2002. Kriz ve IMF Politikaları. Aklim Yayınevi. İstanbul. 201 s.

DOMANİÇ. N.. 2001. Bunalım Ekonomisinin Geri Dönüşü. Literatür Yayıncılık. İstanbul: 130 s.

EREN. A.. 2000. Türkiye'nin Ekonomik Yapısı ve Güncel Sorunlar. IV. Basım. Muğla Üniversitesi Yayını. Muğla. 248 s.

ERKAN. H.. 1997. Ekonomi Politikasının Hedefleri. Üçüncü Baskı. İzmir. 188 s.

EROĞLU. Ö.. 2000. Türkiye Ekonomisi. Isparta. Bilim Kitapevi. 207 s.

EROĞLU. Ö.. ve ALBENİ. M.. 2003. Küreselleşme, Ekonomik Krizler ve Türkiye. Bilim Kitapevi. 248 s.

ESEN. O.. 2002. Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar. Alkım Yayınevi. 215 s.

GEREK. S.. 1999. Finansal Küreselleşme ve Türkiye. AÜ. 162 s.

KAPLAN. C.. 1999. Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği. TCMB Araştırma genel Müdürlüğü. 33 s.

KARLUK. R.. 1999. Güneydoğu Asya ve Rusya Krizi Karşısında Türkiye. O. Oğuz'a Armağan. Marmara Ün. Y. İstanbul. 279 s

KAYACAN. M.. 1998. Güneydoğu Asya Krizi: Türkiye Ekonomisi ve IMKB'ye Etkileri. İstanbul IMKB Yayınları. İstanbul. 80 s.

MERCAN. M. REİSMAN. A. YOLALAN. R. EMEL. A.. 2003. The Effect of Scale and Mode of Ownership on Financial Performance of the Turkish Banking Sector. Alkım Yayınevi. Ankara. 188 s.

ÖZER. M.. 1999. Finansal Krizler, Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları. No:1096. Eskişehir. 205 s.

PARASIZ. İ. 1995. Kriz Ekonomisi. Ezgi Kitapevi Yayınları. Bursa. 258 s.

PARASIZ. İ. 2000. Para Banka ve Finansal Piyasalar. Ezgi Kitabevi Yayınları. 7. Baskı. Ocak. 692 s.

SEYİDOĞLU. H.. 2001. Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Uygulama. Güzem Yayınları. İstanbul. 764 s.

ŞAHİN. H.. 2000. Türkiye Ekonomisi. Ezgi Kitapevi Yayınları. Bursa. 473 s.

TAKAN. M.. 2001. Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetimi. Güzem Yayınları. 836 s.

TUNAY. K. B. ve UZUNER M.. 2001. Türk Finans Sisteminin Ekonomik Analizi. Alkım Yayınevi. 275 s.

YELDAN. E.. 2001. Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi. İletişim Yayınları. İstanbul. 202 s.

MAKALELER

AKBULAK. Y.. 2002. Türk Ekonomisinde Yaşanan Kriz Üzerine Bir Değerlendirme. Banka Mali ve Ekonomik Yorumlar. 39 (462): 15-19.

AKGÜÇ. Ö.. 2001. Bankacılık Kesimi Kriz Nedeni mi?. İktisat Dergisi. Şubat-Mart.11 (578): 32-36.

AKHAN. H.. 2000. Türk Bankacılık Sisteminde Yeni Dönem. İktisat İşletme ve Finans Dergisi. 15 (175): 43-54.

AKYÜZ. Y.. 1995. Küreselleşme ve Kriz. İktisat İşletme ve Finans Dergisi. Mayıs. 10 (115): 14-17.

AKYÜZ. Y. ve BORATAV K.. 2002. The Making of the Turkish Financial Crisis. UN Conference I-II. 30-34.

ALKINOĞLU. L.. 1999. Türkiye Ekonomisi. Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi. Kayseri. 21 (7): 310-316.

ALP. A. 2001. Bankacılık Krizleri ve Krize Karşı Politika Önerileri. Banka Mali ve Ekonomik Yorumlar. 38 (450): 35-40.

ARIN. T.. 2001. İktisat İşletme Finans Dergisi. Ekim. 16(189): 32-38.

ATAÇ. B.. 1984. Kuram'da ve Türkiye'de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler. Anadolu Üniversitesi İ.T.İ.A.Yayımları. No: 131/153. Eskişehir. 26 (4): 36-40.

BAKAN. S.. 2003. Türk Bankacılık Kesiminin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri. VII. Ulusal Finans Sempozyumu Bildirileri. 507-516.

BİNAY. Ş. ve KUNDER. K.. 1998. Mali Liberalleşmede Merkez Bankası'nın Rolü. TCMB Yayını. Ankara. 45-52.

BORAN. A.. 2001. Türk Bankacılık Sektörüne Genel Bakış. Banka Mali ve Ekonomik Yorumlar. 38 (444): 45-53.

ÇELİK. F.. 2001. Türk Bankacılığında Risk Yönetimi Yönetmeliği Dönemi ve Piyasa Riski Ölçüm Metotları. İktisat Dergisi. Eylül.11 (122): 62-71.

ÇOLAK. Ö. F.. 1993. Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri. Gazi Üniversitesi. İİBF. İktisat Bölümü.11 (7): 2-12.

DEMİR. O.. 2001. 2000 Yılı Sonunda Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Düşüncüler. İktisat-İşletme ve Finans Dergisi. 16 (187): 35-43.

DEMİRGÜÇ-KUNT. A. ve DETRAGIACHE. E.. 1998. The Determinants of Banking Crisis in Developing and Developed Countries. IMF Staff Paper. 45 (1): 85-91.

DEVİRİM. F.. 1999. Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Politikaları. Yeni Türkiye. 5 (29): 3-12.

DORUKKAYA. Ş. YILMAZ. H.H.. 1999. Liberalizasyon Politikaları Aşırı Borçlanma Sendromu ve Arkasından Yaşanan Finansal Krizler (Şili ve Meksika Deneyimleri). Yaklaşım Dergisi. 7 (75): 122-127.

EĞİLMEZ. M.. 2001. Kasım 2000 Krizi Üzerine. 10-18. 7 Şubat 2001. (www.ntvmsnbc.com.)

EMİRDAĞ. O.. 2001. Bankalar Kanununda Son Değişikliklerin Değerlendirilmesi. Bankacılar Dergisi. 12 (37): 115-123.

EMSEN. Ö. S.. 2001. Türkiye’de 1994-2001 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları. Kırgızistan – Türkiye Manas Üniversitesi. Sosyal Bilimler Dergisi. 10 (3) 2-12.

ERÇEL. G.. 2000. Konuşmalar- 1999. Bankacılıktaki Son Gelişmeler. TCMB. İktisadi Kalkınma Vakfı-AKDENET. Eylül. İstanbul. 1 (10): 68-76.

ERDÖNMEZ. P.. 2001. Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım. TBB. 12 (12): 2-19.

EREN. A. ve SÜSLÜ. B.. 2001. Finansal Kriz Teorileri Işığında Türkiye’de Yaşanan Krizlerin Genel Bir Değerlendirilmesi. Yeni Türkiye. 7 (41): 662-674. Eylül-Ekim.

ERGİN. E.. 1999. Determinants and Cosequences of International Monetary Fund Programs. Stanford University Doctor of Philosophy. UMI. 125-135.

ERSEL. H.. 2001. Krizin Anatomisi. İşletme- Finans. 16(187): 35-42

GUTTENTAG. J.. 1994. Financial Fragility and Systemic Risk, by E.P. Davis. Oxford University Press. Book Reviews. 1238-1240.

GÜLOĞLU. B. ve ALTUNOĞLU. E.. 2002. Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler: Latin Amerika, Meksika, Asya ve Türkiye Krizleri. İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi. 45(27): 210-227.

İŞİK. S. ve TOGA Y. S.. 2002. Para Krizi Modellerinin Eleştirisi ve Uluslararası Para Sisteminin Düzenlenmesine Yönelik Keynesyen Öneriler. İktisat İşletme ve Finans Dergisi. 17 (191): 33-42.

İŞIKLI. A.. 1998. Asya Kaplanlarına Ne Oldu. Mülkiyeliler Birliği Dergisi. Cilt: XXII. (206-209) : 7-12.

İNAN. E. A.. 2000. Türk Bankacılık Sektöründe Etkinlik ve Verimlilik. TBB Dergisi. 11 (34): 35-45.

KAPLAN. C.. 2002. Bankacılık Sektörünün Yabancı Para Pozisyon Açığı: Türkiye Örneği. TCMB Araştırma Genel Müdürlüğü. Çalışma Tebliği. No: 1.

KAZGAN. G.. 2001. Küreselleşmiş Dünyada Küreselleşen Türkiye'nin Krizleri. İktisat Dergisi. Şubat- Mart. 11 (572): 27- 31.

KENAR. N.. 2001. Dünya'da ve Türkiye'de İşsizlik. TİSK-İŞ Dergisi. Ağustos-Eylül. 25-34.

KEYDER. N.. 2001. Türkiye'de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları. İktisat İşletme ve Finans. 16 (188): 37-53.

KEYDER. N.. 2001. Program ve 2001 Yılında Türkiye'de Ekonomik Gelişmeler. İşletme-Finans Dergisi. 16(181): 43-55.

KESKİN. E.. 1999. 1999 Yılında Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler. Bankacılar Dergisi. 11 (33): 13-20.

KESRİYELİ. M. YALÇIN. C.. 1998. Taylor Kuralı Üzerine Bir Not. TCMB Yayını No: 9802. Ankara. 33 s.

KİBRİTÇİOĞLU. B.. 2000. Parasal Krizler. Hazine Müsteşarlığı Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara. 5-6.

MOR. H.. 1998. Kriz ve fırsatlar. Dış Ticarete Durum Dergisi. 3 (40): 6-13.

MURATOĞLU. G..2001. Nasıl Bir Kriz? İktisat İşletme ve Finans Dergisi. 16 (189): 36-43.

ÖZATAY. F.. 1998. Para Krizleri. DTM Dünya Ekonomik Bülteni. Nisan. 8 (13): 10-20.

ÖZİNCE. E.. 2002. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanmasına Bankaların Bakış Açısı. TBB. 11 (123): 32-45.

ÖZKAN. T.. 1999. Ulusal ve Uluslararası Bankacılıkta Rekabet. İktisat Dergisi. Şubat-Mart. 8 (415): 40-56.

PAZARBAŞIOĞLU. C. ve ÖTKER. İ.. 1996. Speculative Attacks and Currency Crisis: Mexican Experience. Open Economics Review. 18 (7): 6-17.

SEYİDOĞLU. H.. 2002. Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Azgelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. 146-150.

ULUSOY. A. ve KARAKURT. B.. 2000. Finansal İstikrarın Korunması ve Önemi. İşletme-Finans Dergisi. 15 (176): 89-97.

URAL. M.. 2003. Liberalizasyon Dönemlerinde Mali Piyasalardaki Kırılganlığın Oluşturduğu Krizler. Dokuz Eylül Üniversitesi. İktisat Anabilim Dalı Yayınlanmış Doktora Tezi. 26-35.

UYGUR. E.. 2001. Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri. Türkiye Ekonomi Kurumu. Tartışma Metni I-II. Ankara. 8-10.

UYGUR. E. 2001. Büyük Büyüme. Yeni Binyıl. 3 Eylül 2001. 12-15.

ÜLENGİN. B.. 1999. Temel Makroekonomik Değişkenler Arasında Nedensellik İlişkileri. ODTÜ Gelişim. 26 (1-2): 23-28.

YAĞCI. F.. Choice of Exchange Rate Regimes For Developing Countries. World Bank Africa Region Working Paper. 24 (16): 16-19.

YAY. T. & G. ve YILMAZ. E.. 2001. Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler. ITO. 16 (10): 51-55.

YELDAN. E.. 2001. Türkiye Ekonomisinde 2000-2001 Krizinin Yapısal Kaynakları Üzerine. Doğu-Batı Dergisi. 4 (17): 187-195.

YILDIZOĞLU. E.. 1994. Kriz Üzerine Bir Araştırma Önerisi-1. İktisat Dergisi. 11 (346): 57-62.

YILDIRIM. O.. 2004. Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Temel Riskler. Dış Ticaret Dergisi. 9 (25): 35-37.

YILDIRIM. Z.. 1998. Türkiye Dünyanın Neresinde?. Açık Oturum. İktisat Dergisi. Temmuz. 7 (380): 136-139.

TUNCA. Z.. 1998. Asya Krizinde Yapısal Sorunlar. İ.S.O. Dergisi. 7(386): 33-34.

TURAGAY. R.T..1999. Brezilya'da Neler Oluyor?. Dünya Gazetesi. 5 Şubat. Cuma. s.13-17.

DİĞER KAYNAKLAR

BANKACILAR DERGİSİ. 2002. Türkiye Ekonomisi ve Türk Bankacılık Sistemi. 13 (43): 10-18.

BDDK. 2001. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu I-II-III. Aralık. 6-24.

BDDK. 2002. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu IV-V. Aralık. 32-48.

BDDK. 2003. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VI-VII. Aralık. 55-64.

BDDK. 2004. Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VIII.-IX. Aralık. 65-80

DPT. Temel Ekonomik Göstergeler. Aralık 2000. DPT Yayını. Ankara. 40 (12): 78-83

EAD, Ekonomik Araştırmalar Dairesi(Dış Ticaret Müsteşarlığı). 1998. Doğu Asya Krizi. Dış Ticaret Dergisi. Asya Krizi Özel Sayısı. Mart. s.100-104.

IMF. 1998. World Economic Outlook and International Capital Markets. Interim Assesment. December.

International Monetary Fund. World Economic Outlook. May 1999. 46(5): 74-92.

İSO. 2000. İSO 500 Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi Kuruluşu 2000. İSO Özel Dergisi. 9(415): 14-25.

T.C. Maliye Bakanlığı. 2001 Yıllık Ekonomik Rapor. T.C. Maliye Bakanlığı Yayını. Ankara. 6 ve 177.

TCMB. Yıllık Rapor 1999. Ankara: 2000. 60-66.

Türkiye Bankalar Dergisi.2001. Bankalar Dergisi. 11(52): 7-15

Türkiye Bankalar Dergisi. 2003. Bankalar Dergisi. 13(45): 5-10.

[http://www.eso-es.net/kurumsal/yazi-asp?27/ilyas şıklar15/12/2004](http://www.eso-es.net/kurumsal/yazi-asp?27/ilyas%20şıklar15/12/2004)

[http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wp5.pdf/03/09/2005cafer kaplan](http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wp5.pdf/03/09/2005cafer%20kaplan)

<http://www.bddk.org.tr/turkce/mevzuat/10/08/2005>

<http://www.tbb.org.tr/23/09/2005>

ÖZGEÇMİŞ

1981 yılında İzmir’de doğdu. İlkokulu, ortaokulu ve liseyi İzmir’de sırasıyla şu okullarda tamamladı; Fevzi Özakat İlkokulu, Güzelyalı Ortaokulu ve İnönü lisesi. Üniversite öğrenimini Eskişehir Anadolu Üniversitesi’nde tamamladı. Halen Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalında Yüksek Lisans’ına devam etmektedir.